

PEDAGOGICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY V PRAZE

Katedra dějin a didaktiky dějepisu

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**MOŽNOSTI SPOLUPRÁCE ZŠ MILOŠE ŠOLLEHO KOUŘIM A
REGIONÁLNÍCH INSTITUCÍ PŘI VYUŽITÍ VZDĚLÁVACÍHO
POTENCIÁLU MÍSTNÍHO KULTURNÍHO DĚDICTVÍ**

The possibilities of cooperation of the Primary School of Miloš Šolle in Kouřim
and of the regional institutions in the field of educational potential of local
cultural heritage

Kouřim 2011

Vedoucí diplomové práce:

Prof. PhDr. Kateřina Charvátová, CSc.

Vypracovala:

Hana Borová

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Kouřimi dne 12. 4. 2011

Hana Borová

Poděkování

Na tomto místě chci poděkovat všem, kteří se účastnili přípravy a provedení vycházek, a bez jejichž pomoci a vstřícnosti by se programy nemohly uskutečnit.

Z pracovníků Regionálního muzea v Kolíně jsou to Bc. Iveta Königsmarková, která jako první souhlasila se spoluprací a zprostředkovala mi kontakty s odborníky. Dále především přednášející, kteří se svědomitě připravili na vycházky, jmenovitě Mgr. Lenka Mazačová, Hana Holubová a Mgr. Vladimír Rišlink. Dále děkuji Dagmar Chmelařové, která mi umožnila nerušenou přípravu pracovních listů v expozici Muzea Kouřimska v Kouřimi a Tomáši Poklopovi za obětavost a ochotu při přípravě vycházky do Muzea lidových staveb. Velké díky patří také vedení Regionálního muzea v Kolíně, že v rámci tohoto experimentu umožnilo žákům přístup do objektů zdarma.

Chtěla bych poděkovat i vedení Základní školy Miloše Šolleho Kouřim, okres Kolín, především paní ředitelce Mgr. Haně Borové, za nadšení, ochotu spolupracovat a materiální zabezpečení vycházek. Mé poděkování patří také celému pedagogickému sboru, který klidně přijímal mé působení na škole. Na dopoledních s dějepisem se jako dozor podílely paní ředitelka a Mgr. Věra Bělohlávková-Hřebíčková, kterým patří mé zvláštní díky za pomoc při programu mimo budovu školy, a i díky nim se během programu nikomu nic nestalo.

Mé zvláštní poděkování patří PhDr. Haně Havlůjové za bezmeznou trpělivost, ochotu a cenné rady a prof. PhDr. Kateřině Charvátové, CSc. za vstřícný přístup a vedení mé diplomové práce.

Klíčová slova:

Historické vycházky, Kouřim, Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví

Anotace:

Práce se zabývá navrženými možnostmi spolupráce mezi regionálními institucemi a Základní školou Miloše Šolleho Kouřim, okres Kolín při využití vzdělávacího potenciálu místního kulturního dědictví. Teoretická část se nejprve věnuje přehledu regionální literatury o Kouřimi a použité pedagogické literatury. Následují stručné dějiny osídlení Kouřimi od nejstarších dob až po rozkvět a následný úpadek královského města Kouřim s důrazem na jeho dominanty, které zdobí město dodnes. První část diplomové práce uzavírá kapitola Pedagogická východiska, která prezentuje pět stěžejních témat pro tvorbu historických vycházek.

Praktická část diplomové práce představuje tři konkrétní vycházky, které se uskutečnily na podzim 2010 ve spolupráci Základní školy Miloše Šolleho Kouřim, okres Kolín a Regionálního muzea v Kolíně, respektive jeho poboček sídlících v Kouřimi. Příslušné kapitoly se věnují přípravě, realizaci, hodnocení uskutečněných vycházek a jejich potenciálu k dalšímu využití nejenom Základní školou Miloše Šolleho Kouřim, okres Kolín, ale i dalšími základními školami z blízkého i vzdáleného okolí.

Keywords:

Historical Walks, Kourim, Heritage education

Anotation:

This work deals with suggested possibilities of cooperation between regional institutions and Elementary School Milose Solleho Kourim, Kolin District in utilization of educational potential of local cultural heritage. Theoretical part firstly goes in an overview of regional literature about Kourim and used pedagogical literature. Then follows brief history of settlement in Kourim from origins through its prime as royal town up to its decline with emphasis on its dominants, which decorate the town until now. First part of the work is closed by chapter Pedagogical outlets, which presents five major topics for creation of historical walks.

Practical part of the master's thesis presents three concrete walks, which took place in the autumn of 2010 in cooperation with Elementary School Milose Solleho Kourim, Kolin District and Regional museum of Kolin, respectively with regional office in Kourim. Corresponding chapters concern preparation, realization and valuation of assessed walks and their potential for further utilization not only for Elementary School Milose Solleho Kourim, Kolin District, but also by other elementary schools from nearby and faraway as well. .

OBSAH

ÚVOD	9
TEORETICKÁ ČÁST	11
1. PRAMENY A LITERATURA	12
2. HISTORIE MĚSTA KOUŘIM	18
2.1 Pravěké osídlené	18
2.2 Slované	20
2.2.1 Zličané na Staré Kouřimi	20
2.2.2 Ostrožna sv. Jiří a Děpoltici	26
2.3 Královské město Kouřim	31
2.3.1 Od husitských válek po třicetiletou válku	33
2.3.2 Od třicetileté války do dnešní doby	38
3. KOUŘIMSKÉ DOMINANTY	44
3.1 Kostel sv. Štěpána	44
3.2 Krypta sv. Kateřiny	45
3.3 Zvonice	46
3.4 Městské opevnění	47
3.5 Budova Muzea Kouřimska	48
3.6 Kaple P. Marie Pomocné	49
3.7 Kostel sv. Trojice	50
3.8 Muzeum lidových staveb v Kouřimi	50
4. PEDAGOGICKÁ VÝCHODISKA	53
4.1 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání	53
4.2 Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví	57
4.3 Muzeum a objektové učení	60
4.4 Zážitková pedagogika	62
4.5 Francouzská inspirace	64

PRAKTICKÁ ČÁST	69
5. HISTORICKÉ VYCHÁZKY	70
5.1 Základní škola Miloše Šolleho Kouřim, okres Kolín	70
5.2 Organizační příprava vycházek	73
5.3 Obsahová příprava vycházek	74
5.4 Archeologie a Slované – 6. třída, 14. října 2010	76
5.4.1 Zápis projektu	76
5.4.2 Realizace vycházky	79
5.4.3 Zpětná vazba	81
5.4.4 Co se povedlo a co ne	81
5.5 Středověké město a křesťanství – 7. třída, 19. října 2010	83
5.5.1 Zápis projektu	83
5.5.2 Realizace vycházky	86
5.5.3 Zpětná vazba	88
5.5.4 Co se povedlo a co ne	89
5.6 Vesnice 18. a 19. století – 8. třída, 20. října 2010	91
5.6.1 Zápis projektu	91
5.6.2 Realizace vycházky	93
5.6.3 Zpětná vazba	95
5.6.4 Co se povedlo a co ne	96
5.7 Zpětná vazba od odborníků	97
5.8 Zpětná vazba po měsíci od konání vycházek	98
5.8.1 Dotazník 6. třída	98
5.8.2 Dotazník 7. třída	100
5.8.3 Dotazník 8. třída	102
6. ZÁVĚR	105

POUŽITÉ PRAMENY A LITERATURA

107

PŘÍLOHY

A/ PŘÍLOHY K DĚJINÁM MĚSTA KOUŘIM

I

B/ PŘÍLOHY K VYCHÁZKÁM

XI

C/ FOTOGRAFIE Z USKUTEČNĚNÝCH VYCHÁZEK

XXXV

ÚVOD

Kouřim je menší malebné městečko na dohled od Kolína a Kutné Hory, které se již dlouho může pyšnit atmosférou místa, kde se zastavil čas. Proto má své neopakovatelné kouzlo a na příchozí dýchá historií. Město se může pochlubit pestrou minulostí, která představuje vývoj konkrétního místa již od nejstarší doby osídlení českých zemí, přes rozkvět středověkého města až po klidný spánek, který ho provází moderní dobou. Jeho potenciál není bohužel náležitě využit, a proto se stal základem předkládané diplomové práce.

Jak již vyplývá z názvu práce *„Možnosti spolupráce ZŠ Miloše Šolleho Kouřim a regionálních institucí při využití vzdělávacího potenciálu místního kulturního dědictví“*, je jejím cílem zjistit, jak by výše jmenované instituce mohly rozvinout oboustranně obohacující kooperaci. Autorka se po zralé úvaze rozhodla nevěnovat práci teoretickým možnostem, ale navrhnout konkrétní spolupráci institucí a při její realizaci ověřit její přínos, výhody a nevýhody. Výsledkem jsou programy tří historických vycházek, pro tři ročníky Základní školy Miloše Šolleho Kouřim, okres Kolín (dále jen ZŠ Miloše Šolleho Kouřim).

Před sestavováním vycházek bylo nutné nejprve prostudovat dějiny Kouřimi a jejich dominant a podle těchto možností vybrat zaměření každé vycházky zvlášť. Proto jsou první kapitoly práce věnovány stručné historii města a nabízejí krátký přehled dominant města s jejich historií.

Teoretickou část doplňují pedagogická východiska a inspirace, která byla nedílnou součástí přípravy vycházek. Samozřejmostí je práce s *„Rámcovým vzdělávacím programem pro základní vzdělávání“* (dále jen RVP ZV). Autorka načerpala inspiraci nejen z teoretických východisek Výchovy ke vztahu ke kulturně historickému dědictví, ale i z francouzských zdrojů a nechala se také ovlivnit některými postuláty zážitkové pedagogiky a objektového učení.

Praktická část je již věnována samotné prezentaci vycházek. Před tvorbou vycházek bylo nutné prostudovat *„Školní vzdělávací program pro základní vzdělávání“* (dále jen ŠVP) vypracovaný Základní školou Miloše Šolleho Kouřim. Proto je mu věnována první kapitola praktické části diplomové práce. Další kapitoly seznamují s tvorbou vycházek, jejich realizací a zhodnocením provedení. Následuje kapitola věnovaná reakcím a připomínkám odborníků, kteří se vycházek zúčastnili. Pro objektivnější zhodnocení efektivity vycházek byla volná zpětná vazba, která proběhla

přímo po ukončení programu, po měsíci od vycházek rozšířena o další zpětnou vazbu. Tentokrát se jednalo o připravené dotazníky, které se zaměřovaly přímo na konkrétní získané znalosti žáků. Vyhodnocení a okomentování dotazníků se věnuje poslední kapitola diplomové práce.

TEORETICKÁ ČÁST

1. PRAMENY A LITERATURA

Informace o historii města Kouřim lze najít jednak v Archivu města Kouřim (1405-1945), který je dnes uložen ve Státním okresním archivu Kolín, jednak v odborných publikacích dostupných v knihovnách či z brožur a průvodců vydávaných Regionálním muzeem v Kolíně nebo samotným městem Kouřim.

Jako prvního historiografa a regionálního pracovníka, který se zabýval historií města Kouřimi a který výsledky svého snažení publikoval, je nutno jmenovat potomka staré měšťanské rodiny, kouřimského rodáka, mistra **Jindřicha Václava Zyvaldu**¹, narozeného v první polovině 17. století. Jeho dílko „*Dejm Kouřima města někdy čtverou vůni z sebe vydávající nyní pak k počestnosti téhož města všem vůbec vyvedený a ukázaný od M. kněze Václava Zivaldy Kouřimského*“ bylo vytištěné v Praze roku 1665.² Pro dnešní badatele jsou asi nejcennější Zyvaldovy popisy architektonických památek města a okolí a popisy událostí, jichž byl svědkem.

V druhé polovině 19. století studovali dějiny města kaplan **Vincenc Oehm** (1854-1935) a kouřimský učitel a amatérský archeolog **Jan Kremla** (1861-1928)³. Kouřimský kaplan Vincenc Oehm napsal „*Paměti královského města Kouřimě I. díl*“, které zachycují dějiny města do roku 1419.⁴ Oehm v textu odkazuje na použité prameny, nebojí se ale zmínit ani příběhy legendární, jejichž pravost ovšem odmítá.

Jan Kremla vydával drobné studie týkající se kouřimské historie v dobových periodikách jako např. *Naše hlasy* a *Věstník Poděbradska*. Z publikovaných studií lze uvést „*Kouřim před bitvou a po bitvě na Bílé hoře*“ a „*Vydrancování Kouřimě 1626*“.⁵

Studiem historie Kouřimi se zabýval i **Josef Tůma** (1865-1933), pedagog na školách na Kolínsku. Jeho úkolem, zadaným v roce 1898, bylo napsat popis okresu kolínského pro školní potřeby, nazvaný „*Kolínsko a Kouřimsko*“. Dílo mělo být vydáno na paměť padesátileté vlády císaře Františka Josefa I. Celý soubor se skládá ze tří částí,

---

¹ Možno najít i variace jména: Zýwalda, Zivalda.

² Dílo dochované pouze v opisu vyhotoveném Jaroslavem Schneiderem v roce 1937, poznámkami ho opatřil Bedřich Svoboda. Dnes uložené ve Státním okresním archivu Kolín (dále SOKA Kolín).

³ *Databáze autorit, regionálních osobností, památek a místopisu*. Středočeská vědecká knihovna v Kladně, dostupný na

<http://svk7.svkk1.cz/i2/i2.search.cls?ictx=kl&disprec=1&iset=1&pg=1&xrecidx=kl_us_auth*p0016982>.

⁴ Oehm, V.: *Paměti královského města Kouřimě I. díl – od založení župního hradu až do začátku válek husitských (r. 1419)*. Höfer a Klouček, Praha 1894. (dále jen Oehm, V.: *Paměti královského města Kouřimě*)

⁵ Miškovská, Z.: *Kouřim. Dějiny města v kouřimských kronikách*. In: *Archivní prameny Kolínska – 1993*, vydavatelství Kolínské noviny pro Státní okresní archiv v Kolíně, Kutná Hora 1994, s. 22.

první se věnuje přírodním poměrům okresu, jeho obyvatelstvu, průmyslu, zemědělství a církevním poměrům, druhý díl historii osad na Kolínsku a třetí historii osad na Kouřimsku. Po mnoha komplikacích byly v roce 1915 skutečně vydány „*Paměti osad na Kouřimsku*“, tedy závěrečný díl trilogie.⁶ Část věnovaná Kouřimi⁷ je dobře propracovaná. Začíná aktuálním popisem města a jeho okolí, poté následují dějiny města, které sice obsahují odkazy do pramenů (opis listiny Ferdinanda II. z 23. března 1627, v které potvrdil Ferdinand opět všechny výsady královskému městu)⁸, ale nejsou dostatečně podrobné, následuje seznam vynikajících kouřimských rodáků, popis sakrálních staveb v Kouřimi i s dostupnými seznamy děkanů a kněží a historie kouřimské školy se seznamy učitelů působících na tomto ústavu až do autorovy současnosti.

Velice výraznou osobou pro Kouřim, kouřimský archiv a jeho studium je bezpochyby **Bedřich Svoboda** (1883-1971), kouřimský rodák. Po ukončení učitelské dráhy se natrvalo usadil v Kouřimi a začal se plně věnovat správě a organizování kouřimského archivu. Díky přístupu k dokumentům začal zpracovávat dějiny města. Některé výsledky jeho výzkumů vyšly tiskem (např. „*Jaromírovy kouřimské ražby*“⁹), ale jeho největší dílo, třídílné dějiny Kouřimi, zůstaly bohužel pouze v rukopise a dnes jsou uloženy ve Státním okresním archivu Kolín (dále SOkA Kolín). Svoboda se v prvním díle věnuje nejstarším dějinám Kouřimi, totiž Kouřimi pravěké a zlické. Druhý díl popisuje dějiny ostrožny sv. Jiří a její vztah k Děpolticům a konečně třetí díl je zasvěcen dějinám středověkého královského města, které se stalo městem krajským. Díky Svobodově studiu pramenů je jeho dílo plně opoznámkováno.¹⁰

Svobodovým současníkem byl **Josef Batelka** (1886-1980), učitel, později i ředitel kouřimské školy, osvětový pracovník, kronikář města a dlouholetý správce muzejních sbírek.¹¹ S Františkem Dvořákem spolupracoval na „*Pravěku Kolínska a Kouřimska*“¹², s Jaroslavem Vocilkou na průvodci po Kouřimi a Molitorově¹³ a přispěl

⁶ Tůma, J.: *Paměti osad na Kouřimsku*. Učitelstvo školního okresu Kolínského, Kolín 1915. (dále jen Tůma, J.: *Paměti osad na Kouřimsku*)

⁷ tamtéž, s. 316-374.

⁸ tamtéž, s. 341-342.

⁹ Svoboda, B.: *Jaromírovy kouřimské ražby*. In: Numismatické listy XXIII, 1968, s. 137.

¹⁰ Miškovská, Z.: *Kouřim. Dějiny města v kouřimských kronikách*. In: Archivní prameny Kolínska – 1993, vydavatelství Kolínské noviny pro Státní okresní archiv v Kolíně, Kutná Hora 1994, s. 23.

¹¹ Podrobnější historie Muzea Kouřimska v Kouřimi viz Mazačová, L. a kol.: *Průvodce muzeem Kouřimska v Kouřimi. Katalog k expozicím*. Regionální muzeum v Kolíně 2008, s. 3. (dále Mazačová, L. a kol.: *Průvodce muzeem Kouřimska v Kouřimi*)

¹² Dvořák, F.: *Pravěk Kolínska a Kouřimska*. Učitelstvo školního okresu kolínského, Kolín 1936.

¹³ Batelka, J.; Vocilka, J.: *Kouřim, Molitorov*. Musejní spolek pro okres kouřimský, Kouřim 1933.

zajímavými studii do sborníku „*Kouřim včera a dnes*“¹⁴ a samostatně vydal školní příručku „*Kolínsko v číslech*“.¹⁵ S Batelkovou kronikářskou prací se mohli blíže seznámit čtenáři „*Kouřimského zpravodaje*“¹⁶ v roce 1999, kdy několik čísel nabídlo v sekci „Historické putování“ právě Batelkovy zápisy, popřípadě sepsání historie některých městských institucí.

Nejobsáhlejší práce o nejstarších dějinách Kouřimi napsal **Miloš Šolle** (1916-2004), který věnoval archeologickému výzkumu hradiště Stará Kouřim, ostrožně u sv. Jiří a místa u sv. Vojtěcha na tři desítky let svého profesního života.¹⁷ Z jeho prací byly Kouřimi zasvěceny následující: „*Stará Kouřim a projevy velkomoravské hmotné kultury v Čechách*“, „*Kouřim v průběhu věků*“ a „*Po stopách přemyslovských Děpolticů*“¹⁸ a celá řada článků v odborných periodikách. Všechny publikace jsou založeny na dlouholetém archeologickém výzkumu a odborných znalostech Miloše Šolleho a jsou doprovázeny bohatým obrazovým materiálem. „*Stará Kouřim a projevy velkomoravské hmotné kultury v Čechách*“ je knihou jistě nejpodrobnější a autor se v ní plně opírá o archeologický výzkum a paralely z českých zemí i zahraničí. Náročností textu je ovšem skoro nepřístupný laickému čtenáři. Oproti tomu dvě další výše citované knihy už jsou přístupnější. Město Kouřim si Miloše Šolleho nesmírně vážilo a váží, a proto se v roce 2002 stal čestným občanem města a místní základní škola nese od roku 2007 oficiální název: Základní škola Miloše Šolleho Kouřim, okres Kolín.

Ze soudobých historiků se dějinám města věnoval **Vladimír Rišlink**, stávající ředitel Regionálního muzea v Kolíně, a to již svou středoškolskou odbornou prací, kterou věnoval Kouřimi a jejímu architektonickému vývoji od 13. do 17. století.¹⁹

V rámci literatury je nutno zmínit i několik průvodců, které se věnují nejen kulturním památkám města, ale i jeho dějinám, a které svou kvalitou převyšují ostatní.

Na prvním místě podle proudu času je „*Kouřim*“ od **Dobroslava Líbala**.²⁰ Tato drobná brožurka obsahuje dějiny města a zevrubný popis kostela sv. Štěpána v Kouřimi.

¹⁴ Pýcha, J.; Batelka, J. a kol.: *Kouřim včera a dnes*. KNV, Praha 1958.

¹⁵ Batelka, J.: *Kolínsko v číslech*. Fond učitelstva školního okresu kolínského, Kolín 1933.

¹⁶ Kouřimský zpravodaj je měsíčník vydávaný Městským úřadem Kouřim.

¹⁷ PhDr. Miloš Šolle, CSc. vedl archeologický výzkum na Staré Kouřimi, na ostrožně sv. Jiří a na terase sv. Vojtěcha od léta 1948 a uzavřel ho po kratší přestávce v roce 1981. Šolle, M.: *Kouřim v průběhu věků*. Academia, Praha 1981, s. 10. (dále Šolle, M.: *Kouřim v průběhu věků*)

¹⁸ Šolle, M.: *Stará Kouřim a projevy velkomoravské hmotné kultury v Čechách*. Academia, Praha 1966. (dále Šolle, M.: *Stará Kouřim*)

Šolle, M.: *Kouřim v průběhu věků*.

Šolle, M.: *Po stopách přemyslovských Děpolticů*. Vyšehrad, Praha 2000. (dále Šolle, M.: *Po stopách přemyslovských Děpolticů*)

¹⁹ Rišlink, V.: *Kouřim. Architektonický vývoj města od 13. století do poloviny 17. století*. Středoškolská odborná činnost 1991, rukopis v SOkA Kolín.

Dějiny města jsou zde podány velice poutavě, ale při přebírání přesné datace tak, jak ji uvádí Líbal, je nutná obezřetnost a konzultace dalších zdrojů. Oproti tomu jeho popis kostela je velice hodnotný a mnozí další badatelé se k němu odkazují.

Nejnovějším průvodcem po Kouřimi je dílo **Vladimíra Rišlinka** „*Kouřim a okolí: průvodce po kulturních památkách*“²¹. Průvodce je velice přehledný a informačně bohatý. Část věnovaná Kouřimi²² je rozdělena do tří kapitol a to: historický vývoj, uměleckohistorický vývoj a návrh tří tras prohlídky města a nejbližšího okolí, který nabízí bližší popisy jednotlivých pamětihodností města. Vzhledem k tomu, že průvodce má v první řadě zaujmout a poučit nenásilnou formou, jsou vyprávění a popisy snadno čitelné a autor tedy neodkazuje v textu na prameny a použitou literaturu. Tento fakt může být drobným nedostatkem průvodce pro odborníky, ale určitě ne pro amatérské milovníky historie a návštěvníky města.

Regionální muzeum v Kolíně ve spolupráci s pobočkou v Kouřimi vydalo několik publikací, které taktéž shrnují historii města. V roce 1989 byla vydaná brožura k stále expozici Muzea Kouřimska v Kouřimi.²³ Na její redakci se podílel mimo jiné Miloš Šolle, Bedřich Svoboda a Zdeněk Jelínek, kteří zaručili kvalitu uvedených textů. Kvůli malému rozsahu nebylo v brožuře prostoru pro detaily, ale autorům se podařilo postihnout základní linii vývoje Kouřimi až do roku 1989.

Regionální muzeum v Kolíně vydalo nový, aktuální katalog k expozicím v Muzeu Kouřimska v Kouřimi.²⁴ Brožura je moderně zpracovaná a obsahuje bohatý obrazový materiál. Doprovodné texty popisují nejenom izolované dějiny města Kouřim, ale zasazují je do širšího historického rámce.

V roce 1999 došlo k objevu zachovalých fresek v kryptě sv. Kateřiny, která je umístěna pod presbytářem kostela sv. Štěpána. Brožura „*Kouřim. Kostel sv. Štěpána. Gotická sochařská a malířská výzdoba krypty sv. Kateřiny*“²⁵ je první ucelenou publikací, která pojednává o kostele, kryptě a zvláště pak o freskách. Příspěvky se

---

²⁰ Líbal, D.: *Kouřim. Poklady umění v Čechách a na Moravě LVII*. Výtvarný odbor umělecké besedy, Praha 1943.

²¹ Rišlink, V.: *Kouřim a okolí: průvodce po kulturních památkách*. Město Kouřim 2000. (dále Rišlink, V.: *Kouřim a okolí*)

²² tamtéž, s. 7-136.

²³ Jelínek, Z.; Pospíšilová, A.; Svoboda, B.; Šolle, M.: *Kouřim – Muzeum Kouřimska/ stálá expozice*. Regionální muzeum v Kolíně 1989.

²⁴ Mazačová, L. a kol.: *Průvodce muzeem Kouřimska v Kouřimi. Katalog k expozicím*. Regionální muzeum v Kolíně 2008.

²⁵ Rišlink, V. a kol.: *Kouřim. Kostel sv. Štěpána. Gotická sochařská a malířská výzdoba krypty sv. Kateřiny*. Repro Ferretle, Praha 2004. (dále Rišlink, V. a kol.: *Kouřim. Kostel sv. Štěpána*)

soustředí jednak na symbolický význam odkrytých motivů, jednak na popis práce restaurátorů.

Nejmodernější publikací věnovanou freskám v kryptě sv. Kateřiny je „*Kouřimská kaple sv. Kateřiny a její andělský chór*“²⁶. Největší prostor je věnován rozboru symbolického významu fresek, nástroje andělského chóru jsou zde komentovány každý zvlášť. Nedílnou součástí publikace je i CD s hudbou hranou na podobné nástroje, které jsou zobrazeny na stropě krypty. Výhodou textu je i jeho paralelní překlad do angličtiny.

Město Kouřim vydává samostatně drobné letáčky jako doprovodný materiál při různých kulturních akcích pořádaných ve městě. Většina těchto letáčků obsahuje informace o historii města, jeho architektonických skvostech nebo významných rodácích. Vyjmenovat zde ovšem všechny není v rámci této práce možné.

Závěrem lze, bohužel, konstatovat, že kdysi slavnému a mocnému městu stále ještě chybí odborně zpracované dějiny. Jedině doba pravěkého a slovanského osídlení se dočkala kvalitního vědeckého a literárního zpracování díky archeologickému výzkumu Miloše Šolleho, který probíhal v letech 1948-1958 na Staré Kouřimi²⁷ a v letech 1961-1962 a 1967-1977 na ostrožně u sv. Jiří.²⁸

Pro kvalitní přípravu vycházek bylo nutné seznámit se také s pedagogickou literaturou. Následující řádky zmiňují nejdůležitější publikace, z kterých autorka čerpala.²⁹

Teoretický základ pro přípravu vycházek byl čerpán především z „*Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání*“,“³⁰ který definuje výstupy základního vzdělávání, osvojené klíčové kompetence, vzdělávací oblasti a průřezová témata.

Dále z publikací, které přibližují Výchovu ke vztahu ke kulturně historickému dědictví, tedy „*Výchova ke vztahu ke vztahu ke kulturně historickému dědictví. Metodická příručka*“³¹ a „*Prameny paměti*.“³²

²⁶ Rišlink, V.; Krteček, J.: *Kouřimská kaple sv. Kateřiny a její andělský chór*. Památky pro život, Kouřim 2009.

²⁷ Šolle, M.: *Stará Kouřim*, s. 8.

²⁸ Šolle, M.: *Po stopách přemyslovských Děpoliců*, s. 9.

²⁹ Úplný seznam pedagogické literatury viz s. 111.

³⁰ Kolektiv autorů: *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (se změnami provedenými k 1.9. 2007)*, VÚP, Praha 2007, dostupný na <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf>. (dále Kolektiv autorů: *RVP ZV*)

³¹ Parkan, F. a kol.: *Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví. Metodická příručka*. Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, katedra dějin a didaktiky dějepisu, Praha 2008. (dále Parkan, F. a kol.: *Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví*)

Inspiraci z francouzského prostředí čerpala autorka především z modernějších publikací, z kterých je třeba jmenovat „*50 aktivit k odhalení kulturního dědictví na základní škole*.“³³ Publikace seznamuje čtenáře s teoretickými východisky, která vedou k začlenění kulturního dědictví do výuky, nabízí historický vývoj termínu kulturní dědictví (*patrimoine*) ve francouzském prostředí a v praktické části nabízí přímo 50 aktivit, navržených pro konkrétní instituce a konkrétní expozice. Navrhované aktivity se mohou stát bohatou inspirací i pro české prostředí.

---

³² Foltýn, D. a kol.: *Prameny paměti. Sedm kapitol o kulturně historickém dědictví pro potřeby výchovné praxe*, Katedra dějin a didaktiky dějepisu Pedagogické fakulty UK v Praze, Praha 2008. (dále Foltýn, D. a kol.: *Prameny paměti*)

³³ Astoul, G.; Chabaud, C.; Delory, D.: *50 activités pour découvrir le patrimoine à l'école et au collège*. CRDP Midi-Pyrénées, Toulouse 2003. Překlad autorka.

2. HISTORIE MĚSTA KOUŘIM

2.1 Pravěké osídlení

Základním předpokladem pro osídlení krajiny pravěkými kmeny byl její přírodní ráz. Nejdůležitějším prvkem byla úrodnost půd, přítomnost vodního zdroje a výškový profil krajiny, kde se kmeny chtěly usadit. Na Kouřimsku převažuje hnědozem, která je dostatečně úrodná a tedy vhodná k zemědělskému využívání. Vhodné místo k osídlení se nacházelo na návrší proto, aby byl nepříteli co nejvíce znesnadněn přístup a možný útok obydlí. Stará Kouřim je kopcem o nadmořské výšce necelých 300 m, který je chráněn z jihozápadu srázem a řekou Kouřimkou. Její povodí vyhloubilo v krajině údolí, po jehož stranách se nacházejí vyvýšená místa, která se stala centry pro genezi života v Kouřimi a okolí. Dalšími vyvýšeninami jsou ostroh u sv. Jiří, terasa u sv. Vojtěcha a poslední vyvýšenina je zastavěna středověkým městem, které je od 13. století stále na stejném místě.³⁴

Vodním zdrojem pro obyvatele Staré Kouřimi nebyla jenom Kouřimka, ale hlavně jezírko „Libuše“, které je zásobeno pramenem a do kterého stékala dešťová voda, proto nikdy úplně nevysychá.³⁵ Samotné jezírko mělo v pozdější době osídlení kultovní význam pro obyvatele Staré Kouřimi.

Nejstarší doklady o osídlení vrcholu Stará Kouřim pocházejí již z mladší a zejména pozdní doby kamenné. Někdy kolem roku 4000 př. n. l. se na Staré Kouřimi nacházela neopevněná osada. V místech lokace této osady byla nalezena „keramika s rössenským vpichem, míšená keramickými tvary jordanovskými, stejně jako početná hlazená nebo vrtaná kamenná industrie,“³⁶ která prozrazuje výroby období pozdního neolitu.

Nález prostorné stavby obdélníkového půdorysu, sestavené ze tří řad kúlů o délce 28 m, lze situovat do období staršího eneolitu (3800-3500 př. n. l.) především díky fragmentům nádob tzv. kultury nálevkovitých pohárů. Výskyt tohoto typu stavby je pro toto období netypický. Častější jsou nálezy menších stavení, určených pro jednu rodinu.

---

³⁴ Šolle, M.: *Kouřim v průběhu věků*, s. 11-16.

³⁵ Šolle, M.: *Stará Kouřim*, s. 21.

³⁶ tamtéž, s. 22.

Svědčí to o přechodu od soužití rodového k soužití ve společenství rodin, nicméně stále na sobě úzce závislých.³⁷

V období mladšího eneolitu (krátce po roce 3000. př. n. l.) byla na Staré Kouřimi dosti rozsáhlá osada kultury tzv. řivnáčského typu. „*Její výjimečnost netkví ve formách menších sídlištních jam s ohništi, krytých prostým zastřešením, ani v zemi vyhloubených zásobnicových jamách, z nichž v jedné byly ukládány říční škeble, jako součást potravy, ani v nálezech hrnčířských výrobků, jako spíše v mohutné ohradě s několika řadami palisád, která po sesutí zanechala výraznou terénní vlnu, později využitou též Slovany. Hradba byla 9 m široká.*“³⁸

V době nepříliš časově vzdálené od života osady řivnáčské, bylo založeno na nejvyšším místě Staré Kouřimi³⁹ pohřebiště, které ovšem patřilo lidu se šňůrovou keramikou.⁴⁰ Archeologický výzkum nedoložil přítomnost lidu s keramikou zvoncových pohárů. Tak se zakončila nejstarší epocha lidských dějin na Staré Kouřimi, totiž doba kamenná.

Ve starší době bronzové (před polovinou 2. tisíciletí př. n. l.) byla zejména ve středních Čechách nejrozvinutější únětická kultura. Doklady o jejím výskytu na Staré Kouřimi jsou minimální. Přesto svědčí o tom, že ani tehdy nebyla tato lokalita opuštěná.⁴¹

Nová kolonizační vlna zasáhla Starou Kouřim ve 13. století př. n. l. Je to doba rozkvětu kultury s lužickou keramikou, jejíž bohaté nálezy se našly hlavně v okolí jezírka Libuše společně se základy několika sídlištních objektů. Díky tomu se dá odvodit existence lužické osady v tomto období, i když byly nálezy poškozeny mladšími objekty slovanského původu.⁴²

Další nálezy lze chronologicky zařadit do 8. století př. n. l. a jedná se o objekt sídlištního charakteru, nalézající se na svahu akropole, který náleží kultuře knovízské.⁴³ Nálezy ze stejné doby dokládají osídlení na terase sv. Vojtěcha. Osídlení Staré Kouřimi, ale i ostrožny sv. Jiří v 7.-6. století př. n. l., v době bylanské kultury v Čechách, doložil archeologický výzkum. „*Obě sídlištní aglomerace štítarsko-bylanského období výmluvně svědčí o přechodu z typu osad sociálně méně diferencovaných s chatami těchž*

³⁷ Šolle, M.: *Kouřim v průběhu věků*, s. 25-26; Šolle, M.: *Stará Kouřim*, s. 22.

³⁸ Šolle, M.: *Kouřim v průběhu věků*, s. 27.

³⁹ Akropole pozdějšího slovanského hradiska; tamtéž, s. 27.

⁴⁰ Podrobněji viz Šolle, M.: *Stará Kouřim*, str. 22.

⁴¹ Šolle, M.: *Kouřim v průběhu věků*, s. 29.

⁴² tamtéž, s. 29.; Šolle, M.: *Stará Kouřim*, s.22-23.

⁴³ Bližší popis nalezeného vybavení hospodářské usedlosti viz Šolle, M.: *Kouřim v průběhu věků*, s. 30.

rozměrů na větší ploše k usedlostem s dominantními bohatými polozemnicemi. Tento vývoj by vcelku souhlasil s nástupem společensky diferencované společnosti, jakou předpokládáme též u tzv. knížecích bylanských hrobů na Kolínsku.⁴⁴

Doklady o přítomnosti Keltů na Staré Kouřimi jsou jen kusé a náhodné. Zatím jediným komplexnějším nálezem pozůstatků laténské kultury v okolí Kouřimi je kostrový pohřeb keltské ženy s náramky s polokoulemi (250 př. n. l.).⁴⁵

Doba římského císařství nezanechala na Staré Kouřimi žádné hmotné památky. Až se stěhováním národů přichází i nová sídlištní vlna, která měla pro další vývoj osídlení zásadní význam. Na Starou Kouřim přicházejí Slované.⁴⁶

2.2 Slované

2.2.1 Zličané na Staré Kouřimi

Slované se na území Čech dostávají při stěhování národů. Již v 5. století byl prostor na Staré Kouřimi, konkrétně blízko Libušina jezírka, osídlen. Svědčí o tom nález dvoudílného hospodářského prostoru, který byl zřejmě zastřešen a chráněn podvojnou palisádou. „*O funkci zařízení svědčí nález dvou kamenných žernovů⁴⁷, kruhového i podlouhlého, a dvou kamenných drtičů na drcení obilného zrna. Trojúhelníkovitý jednostranný hřeben, složený ze dvou kostěných a nýty ozdobených destiček a zlomky hliněné mísy časově zařazují objekt do tzv. vinařského stupně doby stěhování národů, určeného obdobím vyznívajících 5. století.*“⁴⁸

Osídlení na Staré Kouřimi lze prokázat i do doby mladší (6. století), do doby před postavením hradiště, kdy v okolí jezírka existovala osada, která navázala na osídlení oblasti z doby stěhování národů. Nález nádoby pražského typu v násypu konstrukce starší slovanské hradby dokládá, že ji hrnčír vytvořil ještě před stavbou prvního hradištního opevnění.⁴⁹

Hrazená hradiště se vyvinula postupně během staletí. V 6.-7. století žili ještě Slované roztroušeni v menších osadách (viz osada u Libušina jezírka) a až od druhé

⁴⁴ Šolle, M.: *Kouřim v průběhu věků*, s. 32.

⁴⁵ Šolle, M.: *Stará Kouřim*, s. 23.; Šolle, M.: *Kouřim v průběhu věků*, s. 33. – K objevu hrobu došlo při výstavbě vepřince, který se nachází poblíž silnice spojující Kouřim a Klášterní Skalici.

⁴⁶ Šolle, M.: *Kouřim v průběhu věků*, s. 33.

⁴⁷ Mlýnské kameny

⁴⁸ Šolle, M.: *Kouřim v průběhu věků*, s. 37-38.

⁴⁹ tamtéž, s. 38-39. – Přesnější vývoj osady nelze bohužel blíže určit kvůli porušení vrstev mladším pohřebištěm.

poloviny 8. století začínají budovat hradiska.⁵⁰ „*Nejstarší slovanská hradiště vznikala ve střední Evropě všude tam, kde byly dány hospodářsko-spoločenské předpoklady organizovaného společenství, které navíc bylo schopno hájit své zájmy za hradbami proti vnějšmu nepříteli. Předpokladem k tomuto vývoji je určitá míra vnitřní politické konsolidace, neboť hradiště bylo zároveň správní jednotkou celé hradské obce. Nešlo tedy jen o vojenské pevnosti, postavené na periférii území, jež mělo být hájeno, ale též o sídelní centrum uprostřed spravované oikumeny*⁵¹.“⁵²

Archeologické nálezy situují nejstarší kouřimské hradisko do jižní části Staré Kouřimi. První hradištní fáze zabírá prostor eneolitického sídliště a využívá k obraně základy eneolitického valu, pro slovanské období označovaného jako vnitřní val.⁵³ Záhy bylo toto nejstarší hradiště vybaveno menším polokruhovým předhradím, vymezeným příkopem, které sloužilo k ochraně zdroje vody. Později tento příkop ustoupil hradbě středního valu.⁵⁴

Střední val hradiska představuje nejstarší dobře zachovalou hradbu. Areál byl díky ní rozšířen na 19,6 ha.⁵⁵ Vnitřní předhradí, takto vymezené, nesloužilo jednomu účelu. „*Především na nejvyšším hřebenu návrší, vysokém 298 m, které můžeme nazvat akropolí hradiska, vzniklo časem druhotné centrální sídlo hradní správy, jemuž vévodila těsně za hradbami halová stavba o délce téměř 90 m. Jezírko, které se rozkládalo v centrálním úvalu areálu, bylo tehdy uměle rozšířeno podle výzkumu až na 40 m šířky a 70 m délky.*“⁵⁶ Později bylo Libušino jezírko odděleno hradbou, zřejmě z kultovních důvodů, a začíná se kolem něj vytvářet pohřebiště vznikající nobility.

O několik desetiletí později, tedy ke konci 9. století, zaznamenalo hradiště největší rozkvět. Díky vybudování vnějšího valu se jeho rozsah zvětšil na 44 ha. Archeologický výzkum neodhalil hustší osídlení, a tak lze předpokládat, že vnější areál⁵⁷ sloužil k hospodářským účelům, buď k obživě obyvatelstva hradiště, nebo k zahnání dobytka z okolí v době ohrožení hradiště, nebo jako úkryt pro obyvatelstvo z okolí v době nebezpečí.

---

⁵⁰ Do druhé poloviny 8. století lze zařadit hradisko na Klučově, zatím nejsou bezpečně doložena jiná, starší slovanská hradiště na našem území. – Šolle, M.: *Kouřim v průběhu věků*, s. 40.

⁵¹ Souhrn oblastí trvale osídlených lidmi

⁵² Šolle, M.: *Kouřim v průběhu věků*, s. 39.

⁵³ Vnitřní val byl založen do polooblouku o délce 400 m a vyčlenil prostor o rozsahu 4,8 ha. – viz Šolle, M.: *Stará Kouřim*, s. 25., náčrt hradiště viz příloha obr. 3.

⁵⁴ Šolle, M.: *Kouřim v průběhu věků*, s. 41-42.

⁵⁵ Délka středního valu byla 820 m a také byl vybudován do polooblouku. Prostor samotného středního areálu měl rozlohu 14,8 ha. – Šolle, M.: *Stará Kouřim*, s. 25.

⁵⁶ Šolle, M.: *Kouřim v průběhu věků*, s. 42-43.

⁵⁷ Prostor mezi středním a vnějším valem zabírá 24,6 ha.

Nejvýznamnější část hradiště, střední areál s akropolí, byl v první polovině 10. století zabezpečen pásem nových hradeb s kamenným čelem na místě středního valu. Kmen Zličanů si tak zabezpečil své centrum v době, která je charakteristická největší snahou o sjednocení země. Je to doba mnohých sporů a třenic mezi různými kmeny, které si chtěly udržet výsadní postavení.

V poslední řadě je třeba zamyslet se nad dobou či událostí, která způsobila pád tak mocného hradiště jako byla Stará Kouřim. Ve starých kronikách se zachovalo několik zmínek, které by mohly celý tento proces osvětlit. Předně je třeba jmenovat Kristiánovu legendu o sv. Václavovi. Autor nakonec připojil jednu kapitolu, ve které líčí, jak „*Jeden hrad, zvaný Kouřim, tenkrát ještě počtem lidu mocný, povstal a pokoušel se s knížetem, který v něm žil, postaviti se na odpor tomuto světcí. Ale když bylo na obou stranách dosti lidí pobito, tu se shodli všichni na tom, aby jen oba vévodové spolu zápasili, a kdo z nich zvítězí, ten že bude vládnouti. Když pak vévodové proti sobě postupovali, chtějíce se utkati, ukázal nebeský Bůh kouřimskému vévodovi nebeské vidění, jak totiž svatý Václav má na čele zářící podobu svatého kříže.*“⁵⁸ Pod tímto silným dojmem se kouřimský vévoda vydal na milost a nemilost sv. Václavovi. Ten prokázal svou šlechtnost, nechal vévodu odejít a ponechal mu vládu nad jeho územím. Až Dalimil ve 14. století jmenuje tohoto kouřimského odbojného vévodu Radslavem.⁵⁹ V každém případě bylo 10. století prostoupeno snahou po sjednocení státu a to s sebou přinášelo mocenská střetnutí.

O jednom takovém střetnutí nás informuje saský kronikář Widukind z korvejského kláštera. Podle jeho kroniky v roce 936 Boleslav I. potřel jednoho ze sousedních kmenových knížat v jeho vlastním centru.⁶⁰ Pokud přihlédneme k tomu, že Zličané, jak praví legenda, se sice podrobili sv. Václavovi, ale stále si zachovali svou vlastní vládu, je pravděpodobné, že po smrti sv. Václava se kouřimský kníže pokusil využít zmatků a znovu povstal. Boleslav I. ale razantně ukončil veškeré tyto pokusy. Mohou o tom svědčit i nálezy zasypaných a nepohřbených bojovníků u vnějšího valu.⁶¹

„Je tedy třeba přijmout z hlediska archeologického jako datum zániku období kolem poloviny 10. století, kdy veškerý mocenský význam přechází na slavníkovskou

---

⁵⁸ Šolle, M.: *Kouřim v průběhu věků*, s. 9.

⁵⁹ *Kronika tak řečeného Dalimila*. Svoboda, Praha 1977, s. 53-54.

⁶⁰ Šolle, M.: *Stará Kouřim*, s. 227.

⁶¹ tamtéž, s. 228. – dalším dokladem o ztrátě postavení může být i sám Kristián. Když se zmiňuje o Kouřimi, píše o centru, kdysi lidnatém. Kristiánova legenda je datována koncem 10. století, můžeme tedy předpokládat, že oslabení Kouřimi proběhlo již před několika desetiletími, ale zachovalo si bývalou slávu.

*Libici.*⁶² Libice jako centrum slavníkovské moci zaniká v roce 995 a dochází k sjednocení českého státu. V té době už ale Kouřim dávno ztratila moc a sílu, ale neznamená to, že by ztratila všechny obyvatele. Začíná se pouze nová kapitola kouřimských dějin, tentokrát je centrem ostroh u sv. Jiří.⁶³

Další řádky budou věnovány nejdůležitějším a nejvýjimečnějším archeologickým nálezům ze Staré Kouřimi a interpretaci jejich významu.

Halová stavba⁶⁴ je jedním z nejzáhadnějších objektů nejenom hradního centra, ale celého hradiště Stará Kouřim. Byla postavena v druhé polovině 9. století a rozměry takto vymezeného prostoru jsou ohromující: délka 89 m a šířka 4-6m, stěny jsou v průměru 150 cm široké, což svědčí o masivnosti stavby. Vchody do stavby byly dva, na vnitřní straně obrácené směrem na akropoli. Byly od sebe vzdáleny přesně 30 m. Ve východní straně byly nalezeny doklady obydlí, zatímco v západní straně se tyto doklady neobjevily. V každém případě je tento typ stavby ojedinělým příkladem, který svědčí o mimořádném postavení kouřimského hradiště. Všechny možné účely, ke kterým mohla halová stavba sloužit, jsou a s největší pravděpodobností zůstanou pouhými hypotézami. Jednou z nich je teorie, která zařazuje halovou stavbu do rámce knížecího dvorce a přiděluje jí primární společenský význam, další možností je, že halová stavba sloužila jako prostor pro soustředění hradní podsádky a jejich vůdců. Tomu by odpovídalo umístění přímo u hradeb. K zániku halové stavby došlo v první polovině 10. století. Podle archeologického výzkumu se na místě halové stavby postavilo 7 nadzemních srubových domů různé velikosti a různých funkcí. Zda podlehla halová stavba požáru způsobenému bojem, se asi nikdy nedovíme.⁶⁵

Dalším jedinečným objevem byly základy opevnění hradiště. Umožnily tak rekonstruovat hradbu středního areálu se střední bránou a hlavně odhalit způsob konstrukce vnějšího valu a vnější dvojité brány (obě z 9. století).

Díky zachovalým základům středního opevnění se může velice přesně popsat, jak vypadalo, když chránilo slovanskou akropoli. *„Nejstarší hradební konstrukci na Kouřimi dá se dobře demonstrovat na středním valu starší fáze. Dvě řady fošen hustě vedle sebe zapuštěných do předem vyhloubeného širšího zářezu ve vzdálenosti 6-7 m od sebe a zapřených po obou stranách šikmými vzpěrami, tvoří kostru, vyplněnou uvnitř*

---

⁶² Šolle, M.: *Stará Kouřim*, s. 228.

⁶³ tamtéž, s. 228.

⁶⁴ Rekonstrukce halové stavby viz příloha obr. 6.

⁶⁵ Podrobně o halové stavbě, jejím umístění, uspořádání, vystavění a účelu viz Šolle, M.: *Stará Kouřim*, 109-120; Šolle, M.: *Kouřim v průběhu věků*, s. 61-63.

hlínou. Předpokládáme, že obě stěny byly uvnitř spojeny kleštinami, aby se nerozestoupily, a koruna hradby byla zajištěna přesahující čelní stěnou, která chránila obránce hradby po prsa.⁶⁶

V principu podobný systém hradby byl využit při konstrukci vnějšího valu, který byl o něco mladší než střední val.⁶⁷ Z vnějšího valu si jistě nejvíc pozornosti zaslouží dvojité brána, která umožňovala přístup na hradiště.⁶⁸ Přicházející musel přejít přes mostek, umístěný přes příkop a kolem středního baštovitého tělesa, které sloužilo jako stanoviště strážce.⁶⁹

Během archeologického výzkumu došlo na některých místech hradeb k jejich rekonstrukci přímo na hradišti v místech, kde se nacházely v 9. století.⁷⁰

Záhadným místem je bezpochyby i Libušino jezírko a pohřebiště, které vydalo mnoho cenných nálezů. Během soustavného výzkumu bylo na pohřebišti u jezírka nalezeno na 150 hrobů s asi 200 jedinci.⁷¹ Na pohřebišti u Libuše se ukládali nebožtíci od poloviny 9. do poloviny 10. století. V českých zemích byla tato doba stále spojena s většinovým pohanstvím obyvatelstva. Proto přikládali živí svým mrtvým předkům do hrobů poklady a věci denního užitku, připravovali je tak k posmrtnému životu. Výbava hrobů postupně mizí až v průběhu 10. století. Během archeologického výzkumu se snažil Miloš Šolle najít základy první křesťanské svatyně v okolí pohřebiště. Jediná stavba nalezená v blízkosti vymezeného prostoru měla půdorys 2x6 m. Snad tato stavba sloužila k uchovávání, vyložení a výkropu mar se zesnulým.⁷²

Nálezy z hrobů kouřimské nobility 9. a počátku 10. století dokazují kulturní vlivy a bohaté obchodní styky nejen s Velkou Moravou, ale i s karolinským prostředím a Orientem.⁷³

Karolinské vlivy se ukazují na pletenci na zlatém nákončí či na honosné železné ostruže pokryté zlaceným plechem a tepanou výzdobou s palmetovými vzory z hrobu č. 120.⁷⁴ „Zcela unikátním nálezem kouřimské nekropole 2. poloviny 9. stol. je symbolický

⁶⁶ Šolle, M.: *Kouřim v průběhu věků*, s. 48.

⁶⁷ Podrobný popis vnějšího valu viz Šolle, M.: *Kouřim v průběhu věků*, s. 49.

⁶⁸ Rekonstrukce dvojité brány viz příloha obr. 4.

⁶⁹ Podrobně o hradbách a branách viz Šolle, M.: *Stará Kouřim*, s. 99-109.

⁷⁰ Viz dokumentární/krátkometrážní film *Objevená Kouřim*, režie Alan František Šulc, Československo, 1953, 14 min.

⁷¹ Šolle, M.: *Kouřim v průběhu věků*, s. 96. Během výzkumu byla objevena i další pohřebiště, jejich popis ale není cílem této práce.

⁷² tamtéž, kapitola V, část 1., s. 96-106.

⁷³ Kromě Šolleho se o této problematice zmiňuje i Charvát, P.: *Zrod českého státu*, s. 124-129.

⁷⁴ Popisy vybraných nálezů viz Mazačová, L. a kol.: *Průvodce muzeem Kouřimska v Kouřimi* a Šolle, M.: *Stará Kouřim*, s. 246; platí i pro další text týkající se nálezů na pohřebišti.

čakan, plátovaný stříbrem s prolamovaným abstraktním dekorem v symetrickém uspořádání. Na první pohled připomíná geometrický dekor islámské arabesky a svým symetrickým uspořádáním výřezů se řadí mezi luxusní výrobky, svědčící po stránce formy a funkce o obchodu s oblastí chazarskou.⁷⁵ Z orientu zřejmě můžeme odvodit i původ stříbrem pleteného nákrčníku s hadí hlavičkou, jenž pochází z hrobu č. 110.

I přes tento jedinečný nález zůstává nejslavnějším nálezem poklad z hrobu „kouřimské kněžny“ (hrob č. 106b), který dokládá tvůrčí osobitost uměleckých řemeslníků na Staré Kouřimi v 10. století ovlivněnou uměním Velké Moravy.⁷⁶ Výbavu hrobu „kouřimské kněžny“ můžeme datovat do první třetiny 10. století.⁷⁷ „*Soubor pohřební výbavy tvořila garnitura šesti náušnic se závěsy (s bubínky a beránky) zdobené řetízkovými závěskami s kališkami, velké párové gombíky s ouškami, dva menší gombíky, velká katorga (ozdobná schránka) a dvě menší závěsné katorgy s plastikou koňského trojzpřeží, stříbrná jehlice se zlacenou hlavici, tři velké stříbrné perly s výčnělky, menší stříbrná perla a železný nůž s kratším řapem.*“⁷⁸

Výběr místa pro pohřebiště nobility hradiště mezi lety 850-950 nebyl náhodný. Libušino jezírko bylo centrem kultovního života, vztahujícím se ke kultu vody, vodního zdroje, který je nositelem života. Podobným kultovním centrem byl, kromě jiných, i pahorek Žiži na Pražském hradě, kde byl uctíváným živlem oheň.⁷⁹ Již v 9. století bylo jezírko ohrazeno, aby oddělilo místo kultu od míst běžného života. Libušino jezírko se tak stalo místem přímo magickým. „*Kouřimská Libušinka tak patrně plnila obdobnou dvojí funkci jako Žiži na Pražském hradě – umožňovala komunikaci se světem předků a mýtických bytostí vládnoucích minulostí a patrně i budoucností.*“⁸⁰

S Libušinkou a její magickou mocí by mohl být spojován „idol“, pískovcový sloupek, nalezený pry U Libuše či Na Zámečnici.⁸¹ V horní části sloupku se nachází pět tváří, zatímco v dolní části se jich patrně nacházelo více, asi šest. Není možné sloupek přiřadit konkrétnímu slovanskému božstvu známému z písemných pramenů. Ale

⁷⁵ Šolle, M.: *Kouřim v průběhu věků*, s. 88. – tento popis se rovněž vztahuje k hrobu č. 120.

⁷⁶ Váňa, Z.: *Objevy ve světě dávných Slovanů*, s. 55.

⁷⁷ Šolle, M.: *Kouřim v průběhu věků*, s. 90.

⁷⁸ Mazačová, L. a kol.: *Průvodce muzeem Kouřimska v Kouřimi*, s. 26., podrobný popis pohřební výbavy a jejího umístění v hrobě viz Šolle, M.: *Stará Kouřim*, s. 266-267. Šperky viz příloha obr. 5.

⁷⁹ Charvát, P.: *Libušinka, Žároví a Žiži. české pohanství na cestě ke státu*, In: *Acta onomastica XXXVI*, Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, Praha 1995, s. 84-88.

⁸⁰ tamtéž, s. 87.

⁸¹ Mazačová, L. a kol.: *Průvodce muzeem Kouřimska v Kouřimi*, s.22.

vzhledem k nejasným okolnostem nálezů vzbuzuje sloupek hlavně otázky týkající se jeho pravosti.⁸²

2.2.2. Ostrožna sv. Jiří a Děpoltici⁸³

Po vypálení Libice a vyvraždění Slavníkovců se i Kouřim dostala do plné závislosti na pražském centru. Centrum osídlení se přesunulo na ostrožnu sv. Jiří, naproti hradišti Stará Kouřim, která je mnohem menší⁸⁴ než prvotní hradiště a tedy i lépe bránitelná. Došlo tak k prostorovému oddělení od předchozí vývojové etapy.⁸⁵ „Koncem 10. až 11. století se kouřimská výspa stala, stejně jako celá řada dalších vyvýšených hradských center v Čechách, kastelánií v čele s přemyslovským správcem, kastelánem, jindy zvaným comes (kmet), se správní a soudní pravomocí nad příslušným teritoriem.“⁸⁶ Samozřejmě se dá předpokládat přítomnost dalších správních úředníků a hradní posádky, které živili poddaní. Kompenzací jim byla poskytnutá ochrana za hradbami hradu v době nebezpečí.

Nejvýraznějším ochranným prvkem hradiště bylo přirozeně opevnění. Sama ostrožna sv. Jiří byla opevněna již v 11. století a to v celém rozsahu hradního areálu. Během vývoje osídlení na kastelánském hradu bylo opevnění zpevňováno. Na hradiště se přichozí mohl dostat dvěma branami. Jižní byla honosnější a prostornější a vedla přímo na akropoli, tedy místo, kde byl postaven kostel sv. Jiří a kde měl svůj dvorec kastelán. Severní brána ústila na předhradí s kostelem sv. Klimenta⁸⁷, které bylo od akropole odděleno od 12. století střední příčnou hradbou.⁸⁸

Z historických zpráv zmiňujících se o Kouřimi této doby, je nejstarší latinská legenda prokopská Vita Minor, pocházející z 12. století, ale vztahující se ještě ke století 11.⁸⁹ Dokládá přítomnost soudce na kouřimském hradě a sv. Prokopa jmenuje „zdatným

---

⁸² Mazačová, L. a kol.: *Průvodce muzeem Kouřimska v Kouřimi*, s. 22.

⁸³ Děpolticům věnoval knihu Miloš Šolle a II. díl svých dějin Kouřimi Bedřich Svoboda. Šolle, M.: *Po stopách přemyslovských Děpolticů*. Vyšehrad, Praha 2000. – autor zde shrnuje výsledky soustavného archeologického výzkumu let 1961-1962 a 1967-1977.

Svoboda, B.: *Kouřim a Kouřimsko*. originál rukopisu, Kouřim 1967, II. díl 2. *Kouřim: mladší hrad a vévodové Děpoltici*.

⁸⁴ 6,2 ha oproti 44 ha - Mazačová, L. a kol.: *Průvodce muzeem Kouřimska v Kouřimi*, s. 36.

⁸⁵ Toto oddělení může být chápáno jako opuštění „neblahé“ minulosti ve smyslu politickém (nové centrum je pod správou Přemyslovců) i opuštění pohanské minulosti (kostel sv. Jiří-starší byl založen na přelomu 10. a 11. století).

⁸⁶ Šolle, M.: *Po stopách přemyslovských Děpolticů*, s. 25., Kouřim se stala prvkem hradské soustavy.

⁸⁷ Na předhradí byla soustředěna řemeslná výroba a žili zde pouze řemeslníci a zemědělci.

⁸⁸ Šolle, M.: *Po stopách přemyslovských Děpolticů*, s. 27-30.

⁸⁹ tamtéž, s. 26.

knězem světským,⁹⁰ pravděpodobně hradským knězem na Kouřimi. Od 12. století se o Kouřimi mluví jako o sídle arcidiákona, tedy jako o církevním centru s kostelem.⁹¹ Správou archidiakonátu byl pověřen člen metropolitní kapitoly pražské nebo kolegiátní kapitoly vyšehradské, kteří sídlili v Praze.⁹²

V areálu kouřimského hradu se nacházely dva kostely. První, sv. Jiří, který zachytil na své rytině z počátku 17. století Jan Willenberg⁹³ v Diadochu B. Paprockého,⁹⁴ byl stržen za vlády Josefa II. a během 19. století rozebrán ke stavebním účelům. Během archeologického výzkumu Miloše Šolleho na ostrožně sv. Jiří, byly objeveny základy staršího předchůdce kostela sv. Jiří. Nacházel se ve stejných místech jako mladší kostel, ale jeho orientace byla mírně posunutá. Podle tohoto nálezu se datuje založení prvního kostela sv. Jiří, ještě předrománského rázu, na přelom 10. a 11. století. Tento kostel byl zbořen asi počátkem 13. století, dá se tedy předpokládat, že byl svědkem pádu Děpolticů.⁹⁵

Mladší kostel sv. Jiří byl postaven po pádu děpoltické Kouřimě ve 20. a 30. letech 13. století.⁹⁶ V té době byl zřejmě jediným hradským kostelem, a tak se stal i kostelem farním, patrně ještě před výstavbou města a tedy i chrámu sv. Štěpána. O starším kostele sv. Jiří se v pramenech zmínka nenašla, oproti tomu o mladším kostele sv. Jiří se zmiňuje zpráva „z roku 1295, kdy byl jmenován plebánem u sv. Jiří Oldřich.“⁹⁷ Kostel sv. Jiří byl i farním kostelem, než byl vystavěn městský kostel, který toto farní právo i nadání zdědil.⁹⁸ Až do husitských válek dosazoval plebány břevnovský klášter, který zahrnul kostel sv. Jiří do svého majetku v roce 1395 a stejně tak v roce 1406.⁹⁹ Kostel se dočkal gotické přestavby na konci 14. století, další obnovy za vlády Ferdinanda I., kdy už nebyl kostelem farním, ale zůstal kostelem hřbitovním.¹⁰⁰ Naposledy se o něm zmiňuje Zyvalda ve svém díle.

---

⁹⁰ Šolle, M.: *Po stopách přemyslovských Děpolticů*, s. 26.

⁹¹ Kouřimský archidiakonát byl rozdělen na 6 děkanátů: kouřimský, německo-brodský, řečický, čáslavský, štěpánovský a kolínský. V čele kouřimského děkanátu stál děkan. Seznam známých děkanů viz Kurka, J.: *Archidiakonáty kouřimský, boleslavský, hradecký a diecese litomyšlská*, Praha 1915, s. 1.

⁹² Podlaha, A.: *Posvátná místa království českého*, s. 65.

⁹³ Willenbergova rytina viz příloha obr. 16.

⁹⁴ Šolle, M.: *Kouřim v průběhu věků*, s. 106.

⁹⁵ tamtéž, s. 107.

⁹⁶ tamtéž, s. 110.

⁹⁷ tamtéž, s. 110. – údaj v konfirmační listině pražského biskupa Tobiáše.

⁹⁸ Kurka, J.: *Archidiakonáty Kouřimský, Boleslavský, Hradecký a diecese Litomyšlská (místopis církevní do roku 1421)*. Československá akciová tiskárna, Praha 1914. s. 2.

⁹⁹ Šolle, M.: *Kouřim v průběhu věků*, s. 111.

¹⁰⁰ Pohřbívali se u něho přesporní a oběti moru.

Druhý kostel, zasvěcený sv. Klimentovi, se nacházel na severním cípu ostrožny, ale jak píše Zyvalda, již v jeho době (kniha byla vydaná 1695) byl kostel rozbořen.¹⁰¹ „*Nejstarší zmínka o kostele pochází z r. 1407, kdy sedlecký opat Petr a probošt u sv. Martina v Kouřimi uzavřeli majetkoprávní smlouvu s obcí kouřimskou.*“¹⁰² Během archeologického výzkumu se nepodařilo objevit pozůstatky tohoto kostela, nedá se proto přesně určit, zda byl nejstarší sakrální stavbou na svatojiřské ostrožně, ani kdy přesně zanikl (snad během husitských bouří).¹⁰³ Přesto se můžeme setkat s hypotézou, že kostel sv. Klimenta vznikl ještě v době, kdy putovali zemí Cyril a Metoděj. Věrozvěstové s sebou nesli ostatky sv. Klimenta a putovali od hradu ke hradu, kde kázali. Nebylo výjimkou, že na památku této události byl na místě kázání vystavěn kostel.¹⁰⁴ Znamenalo by to, že kostel sv. Klimenta byl staršího data než kostel sv. Jiří. Jak je ale uvedeno výše, v případě Kouřimi se nedá tato hypotéza nijak podložit.

Aby byl výčet sakrálních staveb kompletní, musí se doplnit kostel sv. Vojtěch na svatovojtěžském návrší. Sídlištní nálezy svědčí o osídlení tohoto prostoru v 11. až 13. století.¹⁰⁵ Podle zasvěcení kostela lze soudit, že byl postaven až po roce 1039, tedy poté, co kníže Břetislav přenesl ostatky světce z Hnězdna do Prahy.¹⁰⁶ Výzkum dokazuje, že návrší bylo slabě opevněno a že na opevněné sídlo navázali páni Bukačové, kteří vlastnili od 16. století mlýn, zvaný dodnes bukačovský. Existenci kostela ještě na počátku 17. století dokládá Willenbergova rytina. Bohužel byl zrušen za vlády Josefa II. stejně jako kostel sv. Klimenta.¹⁰⁷

Existuje ještě jedna otázka týkající se přemyslovské Kouřimi kolem roku 1000, nad kterou zůstává viset otazník. Byla v Kouřimi za vlády Jaromírovy mincovna? V roce 1897 došlo v Chrášťanech u Kouřimi v nálezů pokladu mincí,¹⁰⁸ mezi kterými byl i denár s nápisem OTEZA (OTESA) CVRIM. Z druhé strany mince je nápis, který můžeme číst jako IAROTIR IN PRAGA, který nám umožňuje zařadit minci do vlády knížete Jaromíra.¹⁰⁹ Jméno Otesa tedy může být jméno mincmistra, anebo „*vzhledem k tomu, že v té době ještě splývala správa knížecích financí s mincovní činností, mohlo*

---

¹⁰¹ Šolle, M.: *Po stopách přemyslovských Děpoliců*, s. 51.

¹⁰² Šolle, M.: *Kouřim v průběhu věků*, s. 110.

¹⁰³ tamtéž, s. 110.

¹⁰⁴ Kurka, J.: *Archidiakonáty Kouřimský, Boleslavský, Hradecký a diecese Litomyšlská (místopis církevní do roku 1421)*, s. 5.

¹⁰⁵ Kolem kostela sv. Vojtěcha se pohřbívalo. Při výzkumu 1978-1981 vylo nalezeno 166 hrobů. Šolle, M.: *Po stopách přemyslovských Děpoliců*, s. 52.

¹⁰⁶ tamtéž, s. 53.

¹⁰⁷ Šolle, M.: *Kouřim v průběhu věků*, s. 114.

¹⁰⁸ Svoboda, B.: *Jaromírovy kouřimské ražby*. In: Numismatické listy 1970, s. 137.

¹⁰⁹ tamtéž, s. 137-143.

se jednat současně i o správce knížecí pokladny.¹¹⁰ Pokud jsou všechny předešlé hypotézy pravdivé, musí se možnost existence kouřimské mincovny připustit.

Kouřim je spojována s Děpoltici, pobočnou přemyslovskou větví, od první poloviny 12. století, kdy ji zakladatel dynastie, Děpolt I., bratr krále Vladislava I.¹¹¹, dostal do dědičného užívání jako část údelu, přiděleného králem za věrné služby. Děpolt I. se vyznamenal v roce 1142, kdy se po bitvě u Vysoké probil do Prahy a ubránil ji. Král Vladislav I. v té době odešel žádat o pomoc za hranice země. Znovu se Děpolt I. osvědčil jako schopný správce země, když Vladislav odešel na druhou křížovou výpravu v letech 1147-48.¹¹²

Po nástupu Fridricha Barbarossy se stal Vladislav I. jeho spojencem a za příslib královského titulu ho podporoval na jeho výpravách. Roku 1158 byl v Řezně Vladislav I. skutečně povýšen do královské hodnosti. Vladislav I. se společně s Děpoltem I. účastnil válkem Fridricha Barbarossy s lombardskými městy. České vojsko se zde vyznamenalo odvahou, která byla ale doprovázena krutostí. Děpolt I. strávil v Itálii na bojištích mnoho let, aby zde 15. srpna 1167 podlehl moru.¹¹³

O synovi Děpolta I., nositeli téhož jména v pořadí druhém, se zachovaly také zajímavé zprávy. Od dob Děpolta II. vládli Děpoltici údělem ve východních Čechách. Je možné, že tento úděl získal od svého otce. Ovšem titulárním dědicem východního údelu byl až Děpolt III. Prameny ale uvádí Děpolta II. jako držitele východočeského údelu v letech 1173-1174.¹¹⁴ Děpolt II. žil v době neustálých bojů a svárů o knížecí stolec a sporů mezi mocí světskou a církevní, které komplikovaly život i údělnému knížeti. Děpolt II. se účastnil třetí křížové výpravy jako velitel českého oddílu a bojoval ve Svaté zemi po boku Fridricha Barbarossy. Bohužel, stejně jako Barbarossa i Děpolt II. našel na křížové výpravě smrt, 21. listopadu 1190 zemřel u Akkonu na mor.¹¹⁵

Posledním Děpolticem zasahujícím výrazně do českých dějin je Děpolt III., nejambicióznější a nejodbojnější z rodu, jemuž se tyto charakterové rysy stanou osudnými. Celý Děpoltův život provázela komplikovaný vztah s Přemyslem Otakarem I. Děpolt III. byl sňatkem spřízněn se Štaufy. Podle písemných pramenů vyhnal Přemysl

¹¹⁰ Petráň, Z.; Radoměřský, P.: *Encyklopedie české numismatiky*. Libri, Praha 1996, s. 79.

¹¹¹ Syn Vladislava I. a Richenzy z Bergu, narozen někdy v 2. desetiletí 12. století. Šolle, M.: *Po stopách přemyslovských Děpolticů*, s. 55, 60.

¹¹² tamtéž, s. 61.

¹¹³ tamtéž, s. 61-62.

¹¹⁴ Svoboda, B.: *Kouřim a Kouřimsko*. originál rukopisu, Kouřim 1967, II. díl 2. *Kouřim: mladší hrad a vévodové Děpoltici*, s. 5.

¹¹⁵ Šolle, M.: *Po stopách přemyslovských Děpolticů*, s. 62-65.

Otakar I. Děpolda III. z Čech v době, kdy se rozváděl se svou manželkou Adletou (rok 1202),¹¹⁶ čímž si sám Štaufy znepřátelil. Děpold III. dokonce v této chvíli (rok 1203) dostal od Filipa Štaufského celé Čechy v léno. Tento akt ovšem nikdy nepřekročil symbolickou rovinu. V roce 1204 přešel opět Přemysl Otakar I. na štaufskou stranu a tím se vyřešil stávající exil Děpoldův. Po jeho návratu se z údělného vévody a krále stali přátelé. Král dokonce vyšel Děpoldovi natolik vstříc, že mu udělil správcovství Plzeňska.¹¹⁷

Mírový stav ovšem netrval dlouho. Prvním přilítím oleje do ohně byl fakt, že Přemysl Otakar nechal v roce 1216 zvolit českým králem svého syna Václava, čímž porušil stařešinský řád.¹¹⁸ Nepřekonatelným se spor stal v roce 1222, když Přemysl Otakar I. odepřel Děpoldovi III. po smrti moravského markraběte nárok na tento titul. Děpold III. se nehodlal smířit s neúspěchem a vojensky vzdoroval králi. Historie tohoto konfliktu se skončila v roce 1223, kdy došlo k bitvě u Kouřimi¹¹⁹, v níž Děpold III. padl. Zbylí představitelé děpoldického rodu dožívali ve Slezsku, kde postupně mizí zmínky o potomcích této odbojné větve jak z českých, tak polských dějin.¹²⁰ Život na kouřimském hradě nezanikl, jen význam tohoto místa se vytratil, přenechal prostor pro „třetí“ Kouřim, královské město.

Přelom 12. a 13. století, tedy doba vlády Děpoldiců nad kouřimským hradem, zanechal na ostrožně stopy, které se podařilo odhalit při archeologickém průzkumu. „Došlo k následujícím stavebním úpravám ostrožny: k vydělení hradní výsopy akropole, k postavení obytné věžovité stavby západně staršího kostela, k stavební úpravě uvnitř kostela sv. Jiří, k nové zástavbě svatoklimentského předhradí chatami typu zemnic, k posílení opevnění děpoldické hradní výsopy.“¹²¹

Nejznámějším předmětem, který vznikl kolem let 1220-1230 a váže se k ostrožně sv. Jiří, je plastika tzv. „kouřimských lvů“.¹²² Jde o románskou plastiku dvou řvoucích lvů, do jejichž hřbetů jsou zaseknuty mohutné drápy třetího zvířete, které drží

---

¹¹⁶ Šolle, M.: *Po stopách přemyslovských Děpoldiců*, s. 66.

¹¹⁷ tamtéž, s. 67.

¹¹⁸ Děpold chtěl samozřejmě také dodržovat zásady stařešinského řádu, teoreticky by se tak totiž mohl ucházet sám o trůn. – Šolle, M.: *Po stopách přemyslovských Děpoldiců*, s. 67.

¹¹⁹ Jak píše Dalimil, Mazačová, L. a kol.: *Průvodce muzeem Kouřimska v Kouřimi*, s. 36.

¹²⁰ Šolle, M.: *Po stopách přemyslovských Děpoldiců*, s. 68.

¹²¹ Šolle, M.: *Po stopách přemyslovských Děpoldiců*, s. 90. – podrobně o výše citovaných úpravách viz s. 90-108.

¹²² „Torzo bylo nalezeno na konci 19. století v zahradě děkanství v Kouřimi, roku 1901 bylo darováno děkanem F. Handrejchem Národnímu muzeu.“ Janáček, J. a kol.: *Umění doby posledních Přemyslovců*. Středočeské muzeum, Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje, Roztoky u Prahy 198, s. 78., viz příloha obr. 7.

podstavec pro vodorovnou desku. Symbolický výklad tohoto výjevu je možno vysvětlit jako vítězství dobra nad zlem. To vede i k hypotézám o pravé funkci této jedinečné plastiky. Jedna z nich předpokládá, že na desce byla uložena křtitelnice (křest tak zastavil ďábla), druhá, že jde o podstavec pro stolec představitele církevní nebo světské moci (podmanění lvů je vyjádřením vladařské síly).¹²³ Díky dataci vzniku lvů lze odvodit, že původně byla plastika umístěna v kostele sv. Jiří.¹²⁴

2.3 Královské město Kouřim

Královské město Kouřim bylo pravděpodobně založeno za vlády Václava I. (1230-1253).¹²⁵ První doloženou zmínkou o městě je listina z roku 1261, kdy dal Přemysl Otakar II. kouřimské a kolínské opevnění za vzor městu Přelouč.¹²⁶ Dvojitě hradby, dodnes dobře patrné, měly tvar písmene D. Na čtyřech světových stranách je protínaly brány¹²⁷, které umožňovaly vstup do města spolu s katovou fortanou.¹²⁸ Město mělo velkorysou půdorysnou dispozici, která svědčila o jeho velkém významu.¹²⁹ V jihovýchodní části náměstí byl založen chrám sv. Štěpána, který je postaven ve slohu rané gotiky. Celá výstavba je spojována s cisterciáckou hutí, která zcela jistě vystavěla i kostel sv. Martina v cisterciáckém proboštví, které se nacházelo v severovýchodním cípu města. Dokončení samotné stavby chrámu sv. Štěpána je kladeno do 70. let 13. století.¹³⁰

---

¹²³ Podrobnější analýza symbolického významu a účelu plastiky viz Šolle, M.: *Po stopách přemyslovských Děpoliců*, s. 111-117.; Šolle, M.: *Kouřim v průběhu věků*, s. 107-110.; Janáček, J. a kol.: *Umění doby posledních Přemyslovců*, s. 78.

¹²⁴ Kostel sv. Jiří byl v této době nejhonosnější stavbou, kam by mohli být lvi umístěni. Kostel sv. Štěpána na počátku 13. století ještě nestál. – Šolle, M.: *Po stopách přemyslovských Děpoliců*, s. 114-116.

¹²⁵ Původní zakládací listina se nedochovala

¹²⁶ Miškovská, Inventář, s. 1.; některé publikace (Tůma, 1915s. 323; Razím, 1986, s. 255, Oehm, 1894, s. 23-25) uvádějí, že rok 1261 je spojován s užíváním práva magdeburského v Kouřimi, Oehm přidává, že za vzor dal Přemysl Otakar II. kouřimské opevnění Jaroměřicům v nedatované listině, Razím je stejného názoru, ale přidává, že listina pochází z formulářové sbírky Jindřicha z Isernie, kancléře Přemysla Otakara II. od 70. let 13. století.

¹²⁷ Brány se jmenovaly podle měst, jejichž směrem byly postaveny, Pražská brána (stojí dodnes), brána Kolínská, Malotická, Olešecká. viz příloha obr. 1, 13.

¹²⁸ Podle pověr jediný vstup do města pro mistra popravčího; Kouřim měla od počátku hrdelní právo, mučirna se nacházela v jedné z bašt opevnění, popraviště „na stinadlech“ před Olešeckou branou a šibenice stále na Staré Kouřimi, poblíž rybníku Strašík. Poslední zmínka o kouřimském katovi je z roku 1819. Viz Svoboda, B.: *Kouřim a Kouřimsko*. originál rukopisu, Kouřim 1967, III. díl 3. *Kouřim: město dříve královské krajské*, s. 16.

¹²⁹ Rozloha náměstí je cca 16 250 m² – *Kouřim, Kapesní průvodce s mapkou města*, Město Kouřim, dále bez bližšího určení.

¹³⁰ Líbal, D.: *Katalog gotické architektury v České republice do husitských válek*. Unicornis, Praha 2001, s. 199-200.

Cisterciáci přišli do Kouřimi z nedalekého sedleckého opatství. Patrně díky přítomnosti svatomartinského probošství se v Kouřimi neobjevily žádné žebravé řády, jak tomu bylo jinde zvykem.¹³¹ Před branami města byl založen špitál s kostelem sv. Máří Magdalény. Vně hradeb se také nacházela tři předměstí: malotické, kolínské a pražské.¹³²

Původně bylo město obydleno saskými kolonisty, kteří se ovšem počestřovali a před husitskými válkami už jen třetina z nich měla německá jména. Královskému městu Kouřim ovšem ztěžovala život nedaleká královská města Kolín a Český Brod a navíc ve 13. století vyrostla Kutná Hora na svých bohatých stříbrných žilách. Dalším nepříjemným jevem, který se udál snad ve vrcholném středověku, byl odklon hlavní trasy trstenické stezky od Kouřimi.¹³³ Kouřim ovšem až do poloviny 19. století propůjčila jméno jednomu z největších krajů v českém království.

Díky pramenům máme přesnější informace o dějích probíhajících v Kouřimi až ze 14. století. V listině z roku 1308 město Kouřim slibuje věrnost Jindřichu Korutanskému.¹³⁴ Jan Lucemburský za své vlády přiznal Kouřimským mnohé statky a právo stanovit si samostatně výši daní.¹³⁵ Karel IV., ještě moravský markrabě, vydal listinu, ve které přiznal Kouřimi mílové právo jako kompenzaci za škody, které městu způsobil ničivý požár. K vydání listiny potvrzující toto právo došlo 22. února 1334 v Kutné Hoře.¹³⁶

Za vlády Jana Lucemburského došlo v Kouřimi k pogromu na Židy. V roce 1338 se po Čechách roznesla podivná pověst, „že v Kouřimi bylo Tělo Páně od židů mučeno“¹³⁷, a tak začalo veliké pronásledování. Dnes svědčí o přítomnosti židovské komunity pouze název úzké uličky pod chrámem sv. Štěpána.

Za vlády Karla IV. celé království jen kvetlo a podobně na tom byla i Kouřim, která měla pro Karla IV. jako jedno z královských měst veliký význam. V nepřijatém

¹³¹ Rišlink, V.: *Kouřim a okolí*, Kouřim 2002, s. 15.

¹³² Oehm, V.: *Paměti královského města Kouřimě*, s. 43.

¹³³ Rišlink, V.: *Kouřim a okolí*, 2002, s. 15 – stezka vedla asi 5 km severně od města, přibližně v místech, kudy dnes vede silnice I. třídy Praha-Kolín. Může to být prvním signálem k izolaci města, kterou dovrší 19. století.

¹³⁴ Oehm, V.: *Paměti královského města Kouřimě*, s. 27; (Tůma, J.: *Paměti osad na Kouřimsku*, s. 324. – Tůma také zmiňuje tuto listinu, neuvádí ale pramen, z kterého čerpal.)

¹³⁵ Miškovská, Z.: *Dějiny města a městské správy*. In: Archiv města Kouřim 1405-1945 (1959), Inventář. I. díl 1405-1850 (1896), SOKA Kolín, Kolín 2000, s. 1. (dále Miškovská, Z.: *Dějiny města a městské správy*), blíže o privilegiích vydaných králem Janem Lucemburským viz Oehm, V.: *Paměti královského města Kouřimě*, s. 30-31.

¹³⁶ Oehm, V.: *Paměti královského města Kouřimě*, s. 29.; (Tůma, J.: *Paměti osad na Kouřimsku*, s. 324. – Tůma uvádí listinu i s datem, ale opět necituje pramen.)

¹³⁷ Oehm, V.: *Paměti královského města Kouřimě*, s. 31.

zákoníku Maiestas Carolina byla Kouřim jmenována mezi zásadně nezcizitelnými městy.¹³⁸ Pro město bylo ale nejdůležitější udělení práva svobodného kšaftování a odúmrti v roce 1372.¹³⁹

Karel IV. byl silně věřící člověk a podporoval zakládání nových klášterů. Jedním z nich byl cisterciácký klášter ve Skalici, která se nacházela v podstatě na dohled královskému městu. K samotnému založení kláštera došlo v roce 1357 za přítomnosti císaře Karla IV. a samotného zakladatele kláštera, císařského kancléře Dětricha z Portic. Bohužel byl klášter rozbořen již za husitských bouří v roce 1421 a nikdy nedokázal naplnit představy zakladatele. Dále jen chudnul a v polovině 16. století byl připojen k mateřskému klášteru v Sedlci. Živoření tohoto nenaplněného snu ukončil Josef II., když klášter zrušil. Už jen jeden pilíř dnes připomíná kdysi obrovský klášterní areál.¹⁴⁰

Václav IV. byl v počátcích své vlády Kouřimským jistě milý král, neboť jim postupně potvrdil svobody a výsady udělené předtím jeho otcem. V roce 1382 potvrdil právo volného kšaftování a v roce 1389 právo mílové.¹⁴¹ Následující konflikty mezi králem a panskou jednotou a pobyt Zikmundových vojsk zemi vyčerpaly. Vše vyvrcholilo v letech 1402-1403 Václavovým zajetím a ročním vězením ve Vídni. Když se Václav vrátil zpět do Čech, musel souhlasit s rozšířením práv vyšší šlechty.¹⁴² Aby ale odměnil města, která mu zůstala věrná, osvobodil je na několik let od daní. Kouřim byla mezi těmito městy a této odměny se jí dostalo 17. srpna 1404.¹⁴³ Roku 1407 pak potvrdil Václav IV. městu všechna privilegia vydaná dřívějšími panovníky.¹⁴⁴ Kouřim se tak mohla začít hospodářsky rozvíjet. Ale ne nadlouho, blížily se husitské bouře.

2.3.1 Od husitských válek po třicetiletou válku

V Kouřimi se díky působení děkana Křišťana z Prachatic, vzdělance své doby a přítele mistra Jana Husa, šířily reformní myšlenky. I Jan Chodek, pozdější farář měl k Husovu učení blízko. Přesto si udrželi Kouřimští zdrženlivé stanovisko a v roce 1419 se postavili proti heretickým Pražanům a vyhlásili jim společně s městy Kolínem,

¹³⁸ Miškovská, Z.: *Dějiny města a městské správy*, s. 1.

¹³⁹ Oehm, V.: *Paměti královského města Kouřimě*, s. 33. – Oehm uvádí jako přesné datum 19. září; Tůma, J.: *Paměti osad na Kouřimsku*, s. 324 – Tůma uvádí datum 22. února.

¹⁴⁰ Charvátová, K.: *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142-1420*, 2. svazek. Karolinum, Praha 2002. s. 265-300. – V kapitole věnované klášteru ve Skalici jsou podrobně popsány dějiny a osud kláštera.

¹⁴¹ Oehm, V.: *Paměti královského města Kouřimě*, s. 33.

¹⁴² Čornej, P. a kol.: *Dějiny země Koruny české I*. Paseka, Praha a Litomyšl 2003, s. 124.

¹⁴³ Oehm, V.: *Paměti královského města Kouřimě*, s. 37-38.

¹⁴⁴ tamtéž, s. 38.

Čáslaví a Kutnou Horou válku.¹⁴⁵ Krátce poté vpadli kutnohorští horníci do města a „plebána Jana Chodka, jenž sem byl dán od krále Václava, a jiné kněze zjímali a svázané na vozy nakladše, do Hory jsou dovezli, a 9. ledna 1420 do šachty vmetali.“¹⁴⁶ Kouřim se stala Zikmundovou baštou a po jeho nezdarech na Vítkově a Vyšehradě se do Kouřimi stahovalo mnoho kněží a mnichů, kteří spoléhali na Zikmundovu ochranu. Byla sem dopravena i vyšehradská posádka, než se její příslušníci připojili k Zikmundovu vojsku.¹⁴⁷ Mnohé válečné neúspěchy přinutily Zikmunda, aby se se svou armádou stáhnul do Uher.

Na jaře 1421 se pak vydalo vojsko Pražanů a orebitů na východ od hlavního města a očišťovalo kraj od protihusitských posádek. Český Brod se jim postavil na odpor, za což zaplatil krutou daň drancování a plenění. Když se o tom dozvěděli Kouřimští, dobrovolně otevřeli své brány vojsku, poddali se mu a přijali Čtyři pražské artikuly. Při obsazování města, 20. dubna 1421, bylo zničeno proboštství sv. Martina.¹⁴⁸ Cestou ke Kolínu husiti pobořili i cisterciácký klášter ve Skalici.

Kouřim se tak stala husitským městem. Po bitvě u Malešova se dobrovolně poddala Táborům a po smrti Jana Žižky se připojila k Sirotkům. Po úmrtí Žižky docházelo k pokusům o smíření mezi husity a katolíky. Mělo dojít ke sněmu v Kouřimi, stanovenému na 15. února 1425. „*Mělo jít o „laické slyšení“ před sborem jednoho sta posluchačů (po padesáti z obou stran), složeným ze tří stavů stejným dílem. Jeho většinovému rozhodnutí se zavazovaly obě strany podrobit.*“¹⁴⁹ Zikmund se samozřejmě nehodlal podrobovat rozhodnutí laiků a popudilo ho, že jeho páni mohli vůbec takovou myšlenku přijmout. Ze sněmu sešlo. „*Koncem téhož roku jednal v Kouřimi se zástupci Pražanů a táboritů Zikmund Korybutovič.*“¹⁵⁰ Desetiletí sporů a válek skončila 30. května 1434 bratrovražednou bitvou u Lipan, nedaleko Kouřimi.¹⁵¹

Město se nazítří vzdalo vítězům a v srpnu 1436 přijalo Zikmunda jako krále a zavázalo se mu poslušností. „*Když císař, ubíraje se do Prahy, přijel 21. srpna do Kouřimě, město učinilo mu přísahu věrnosti.*“¹⁵²

¹⁴⁵ Rišlink, V.: *Kouřim a okolí*. 2002, s. 17.

¹⁴⁶ Kurka, J.: *Archidiakonáty kouřimský, boleslavský, hradecký a diecése litomyšlská*, Praha 1915, s. 3.

¹⁴⁷ Kavka, F.: *Poslední Luceburk na českém trůně*. Mladá fronta. Praha 2002, s. 83-84.

¹⁴⁸ Svoboda, B.: *Kouřim a Kouřimsko*. originál rukopisu, Kouřim 1967, III. díl 3. *Kouřim: město dříve královské krajské*, s. 18.

Pověst praví, že v proboštství bylo chyceno pět mnichů, kteří byli upáleni na olešeckém předměstí v smolných sudech.

¹⁴⁹ Kavka, F.: *Poslední Lucemburk na českém trůně*. 2002, s. 127.

¹⁵⁰ Miškovská, Z.: *Dějiny města a městské správy*, s. 2.

¹⁵¹ Obec Lipany je vzdálena od Kouřimi 5 km.

¹⁵² Tůma, J.: *Paměti osad na Kouřimsku*, s. 328.

Po skončení husitských válek král Zikmund potvrdil Kouřimi získání statků, kterých se zmocnila během husitských válek, hlavně však po zboření cisterciáckého kláštera ve Skalici. Díky tomu zažívá Kouřim na přelomu 15. a 16. století svůj zlatý věk.¹⁵³ Svědčí o tom i fakt, že dokonce několikrát hostila krále Vladislava Jagellonského.¹⁵⁴ Poprvé v roce 1477, když jel do boje s králem Matyášem, podruhé ve stejném roce, když se vracel zpět do Prahy a oslavoval vítězství a potřetí v roce 1483¹⁵⁵, „*když krátce předtím vydal Kouřimi majestát na vybírání cla v branách a osmidenní jarmark posvícenský.*“¹⁵⁶ Král ovšem neváhal a využil bohatství královského města ku prospěchu svému a rád si od města půjčoval. Kouřimským to asi nebylo nejpříjemnější, ale město tím nijak výrazně nestrádalo, neboť se jeho majetek v první polovině 16. století opět rozrostl.¹⁵⁷

Při volbě nového krále v roce 1526 se účastnil i zastupitel města Kouřimě. Král neměl dostatečně financí, a tak si půjčoval od měst. Kouřim k tomu byla ochotná.¹⁵⁸ Pohroma pro město nastala v roce 1547. Počátky konfliktu je třeba hledat již v událostech roku předchozího, kdy začala v Říši válka proti šmalkaldskému spolku. Král svolal již na podzim 1546 zemskou hotovost, která se sice sešla, ale opožděně.¹⁵⁹ Král svolal opět zemskou hotovost na leden 1547 k Litoměřicím. To již stavy plně odmítly poslušnost a vzepřely se králi. Kouřim se účastnila všeho, co stavové podnikali proti králi. Když Ferdinand I. vyhrál v dubnu 1547 v bitvě u Mühlberka, počali se vzbouřenci bát.¹⁶⁰ Kouřimští vyslali okamžitě své posly do Litoměřic, aby ujistili krále o své věrnosti. Ten je ovšem odkázal na budoucí sněm, kde se vydali králi na milost a nemilost a byli za své konání tvrdě potrestáni. Kouřim v konfiskacích ztratila většinu svých statků, a to: „*v Žabonosech dva rybníky a mlýn, ves Toušice s dvorem, dva rybníky, les, mlýn, zádušní plat, les nad Svojšicemi a dva rybníčky, krčma v Poboří, ves*

---

¹⁵³ „*V roce 1506 tu provozovali řemeslo sládci a pivovarníci, řezníci, pekaři, perníkáři, ševci, krejčí, tkalci, koláři, koželuzi, kováři, hrnčíři, lazebníci, malíři a mlynáři.*“ Miškovská, Z.: *Dějiny města a městské správy*, s. 3.

Navíc bylo město v roce 1536 vydlážděno. Líbal, D.: *Kouřim*, 1943, nečíslováno.

¹⁵⁴ Vladislav Jagellonský potvrdil Kouřimi 12. listopadu 1454 všechny nabyté zisky a předchozí výsady. – Miškovská, Z.: *Dějiny města a městské správy*, s. 2.

¹⁵⁵ „*Král přijel v den sv. Václava a měšťané vystavěvše prkennou kuchyni na rynku, ctíli jej rybami, zajíci, ptáky, masem hovězím, ovci, jablky, ořechy a vydali za vše i s přípravami kuchyňskými, za víno a za 10 sudů piva 12 kop grošů.*“ Tůma, J.: *Paměti osad na Kouřimsku*, s. 329.

¹⁵⁶ Svoboda, B.: *Kouřim a Kouřimsko*. originál rukopisu, Kouřim 1967, III. díl 3. *Kouřim: město dříve královské krajské*, s. 21.

¹⁵⁷ tamtéž, s. 21.

¹⁵⁸ Tůma, J.: *Paměti osad na Kouřimsku*, s. 330.

¹⁵⁹ I Kouřim byla mezi městy, která svou hotovost vyslala opožděně. Tůma, J.: *Paměti osad na Kouřimsku*, s. 330.

¹⁶⁰ Čornej, *Dejiny zemí koruny české*, s. 218.; Tůma, J.: *Paměti osad na Kouřimsku*, s. 330.

Krychnov, dvůr Vilmanice s dvěma rybníky, ves Bošice, rybníček a mlýn, tři rybníčky pod kopcem, rybníček pod Babou, rybník zádušní od kláštera skalického, rybník nad městem, z kterého se vede voda na mlýn, ves Ždánice, lesy, rybníčky, z jednoho vede do města voda potrubím, člověk zádušní a les v Nesměním les zádušní v Hryzelích, člověk zádušní v Chotýši, mlýn pod městem, druhý pustý, ves Chrástany, clo v městských branách, zádušní špitál pod městem, Lipský vrch s porostlinami, platy z masných krámů, z domů ve městě, ze zahrad, z chmelnic, z polí a luk.¹⁶¹ Kromě toho jí byla omezena privilegia a hospodářskou situaci zhoršily i finanční sankce. Navíc byl do města dosazen císařský rychtář.¹⁶² Některé ze statků byly městu vráceny ještě téhož roku, další poté v roce 1549 a 1561. Všechny ovšem nebyly navraceny bezplatně, Kouřim musela za mnohé z nich zaplatit. „Pochopitelná zahořklost kouřimských proti králům jeví se i v latinsko-českých verších radního písaře v účetní knize z roku 1571, kde se přirovnává královská přízeň k dubnovému počasí, klamavé hře v kostky, dívčí lásce a snadno opadávajícímu květu růže.“¹⁶³ I když Kouřim v druhé polovině 16. století postihly povodeň, mor a podle Zyvaldy (1695) i zemětřesení¹⁶⁴, město se snažilo vypořádat se s důsledky konfiskací. Kromě rozvoje ovocnářství v kraji, se rozšířil i chov ryb a dají se sledovat počátky cíleného lesního hospodářství.¹⁶⁵

Během 16. století se změnila i náboženská skladba města. Již v polovině století město ztratilo svůj jednotný utrakvistický ráz a větší oblibě se začínají těšit luteránství a kalvinismus. Katolická menšina je nicméně stále přítomna a stále se snaží prosadit. Až do pobělohorského období ale Kouřim vystupuje oficiálně jako utrakvistické město, hlásící se k husitské tradici.¹⁶⁶

O vysoké úrovni kouřimské školy¹⁶⁷ svědčí, že někteří její studenti se stali mistry a profesory Karlovy univerzity. Za zmínku jistě stojí Mistr Brikcí z Licka, autor „*Knih městských práv Starého Města pražského i jiných měst království Českého*“¹⁶⁸ a Mistr Matouš Kolín (Collinus) z Chotěřiny, profesor latiny a řečtiny.¹⁶⁹ Jistě zaujme i

---

¹⁶¹ Miškovská, Z.: *Dějiny města a městské správy*, s. 2, podle nejstarší městské knihy Liber privilegiorum na fol. 95 v.

¹⁶² Rišlink, V.: *Kouřim a okolí*, s. 20.

¹⁶³ Svoboda, B.: *Kouřim a Kouřimsko*. originál rukopisu, Kouřim 1967, III. díl 3. *Kouřim: město dříve královské krajské*, s. 24.

¹⁶⁴ Podrobně viz Tůma, J.: *Paměti osad na Kouřimsku*, s. 332-333.

¹⁶⁵ Rišlink, V.: *Kouřim a okolí*, s. 22.

¹⁶⁶ tamtéž, s. 22.; Tůma, J.: *Paměti osad na Kouřimsku*, s. 333.

¹⁶⁷ První zmínka o škole již v roce 1377. Tůma, J.: *Paměti osad na Kouřimsku*, s. 362.

¹⁶⁸ Vydané v Litomyšli 1536.

¹⁶⁹ Jelínek, Z.; Pospíšilová, A.; Svoboda, B.; Šolle, M.: *Kouřim – Muzeum Kouřimska/ stálá expozice*, text Zdeňka Jelínka.

zpráva, podle které měl v Kouřimi v letech 1577-1579 tiskárnu plaňanský¹⁷⁰ kněz Simeon.¹⁷¹

Nepokoje do města přinesly už střety mezi Rudolfem II. a jeho bratrem Matyášem. „*V květnu r. 1608 táhl arcikníže Matyáš proti bratru svému Rudolfovi II. s vojskem ku Praze. Něco Uhrů zastavilo se v Kouřimi na picování a přebravše v pití míru, ubili císařského rychtáře.*“¹⁷² Kouřimští neváhali a na uherských vojácích se pomstili. Pouze na přímluvu urozené paní Přebozské se uherský velitel nevydal pomstít své padlé vojáky a městu odpustil.¹⁷³

Kouřim se jen velice neochotně zapojila do stavovského povstání proti Ferdinandovi II., což nemění nic na tom, že po bitvě na Bílé hoře byla potrestána stejně jako ostatní. Kouřim musela slíbit poslušnost Ferdinandovi II. a za přítomnosti vojska generála Buquoye byli obyvatelé města v prosinci téhož roku odzbrojeni.¹⁷⁴

Ještě téhož měsíce přitáhlo do Kouřimi první vojsko, které museli měšťané živit. Samozřejmě muselo město také platit všechny požadované daně. Toto ožebračování městské poklady a ztenčování majetků všech obyvatel města trvalo až do konce války.

Kouřimští poslové dokonce v únoru 1622 žádali v Praze, aby vojsko město míjelo, protože stav obce je již tristní a nemůže vojáky vydržovat. Celý březen se slib daný pány v Praze dařilo plnit. Již začátkem dubna ale přitáhla další komanie.¹⁷⁵ Mnozí obyvatelé města nemohli vydržet soužení způsobená vojáky, a proto raději utíkali z města a vraceli se, až když bylo vojsko pryč.

V roce 1623 přišla rána nejtěžší. „*Ačkoli Kouřimští méně se provinili nežli jiní a k náboženství katolickému záhy přistoupili, byly jim vzaty statky zádušní i obecní.*“¹⁷⁶ Všechny tyto statky skoupil ještě téhož roku kníže Karel z Lichtenštejna. Do tohoto období spadá i vzpoura nevolníků z okolí Uhlířských Janovic, kteří přitáhli do Kouřimi a vydrancovali ji.¹⁷⁷

Od roku 1625 byl děkanem v Kouřimi fanatický kněz nevalné pověsti Šimon Eustach Kapihorský. „*V Kouřimi vykonal 1. ledna 1626 „inkvisici v knihách“ a užívaje vydatně pomoci vojenské za dva roky způsobil v městě dokonalý převrat u víře.*“¹⁷⁸ Po

¹⁷⁰ Plaňany jsou město vzdálené 6,5 km od Kouřimi.

¹⁷¹ Miškovská, Z.: *Dějiny města a městské správy*, s. 3.

¹⁷² Tůma, J.: *Paměti osad na Kouřimsku*, s. 333.

¹⁷³ tamtéž, s. 333:

¹⁷⁴ Miškovská, Z.: *Dějiny města a městské správy*, s. 3.

¹⁷⁵ Tůma, J.: *Paměti osad na Kouřimsku*, s. 336.

¹⁷⁶ tamtéž, s. 337.

¹⁷⁷ Podrobněji o této události viz Tůma, J.: *Paměti osad na Kouřimsku*, s. 340-341.

¹⁷⁸ Tůma, J.: *Paměti osad na Kouřimsku*, s. 340.

jeho odchodu z města v roce 1627 byli všichni měšťané oficiálně katolíci.¹⁷⁹ Pak už město postihovala jen jedna pohroma za druhou. Vojska se zde střídala v podstatě bez přestání.¹⁸⁰ K nejhoršímu rabování došlo, když se ve městě objevili v roce 1631 Uhrové a Sasové, poté v roce 1636 císařští a v roce 1639 Švédové, kteří se i přes slib, že se městu nic nestane, rozložili na půl dne ve městě a „*jak dobytky tak nábytky všechny pobrali, komory a truhly loupali, muže do naha a ženy a děti ze sukni, a co kdo dobrého na sobě měl, svláceli, chrám i radnici vydrancovali.*“¹⁸¹ Po Švédech přišli opět císařští a po nich další vojska. Na vyjmenování všech oddílů, které vysávaly Kouřim, však není v této práci prostor. Už tak zpustošené město navíc postihly dva požáry v letech 1641 a 1643.¹⁸²

2.3.2 Od konce třicetileté války do dnešní doby

Celý kraj byl po válce zdevastován. Už nebylo co kde brát. Sama Kouřim se z válečného strádání vzpamatovávala velice pomalu a obtížně. „*V roce 1654 stálo v Kouřimi 161 domů, ale z toho 89 jich bylo pustých, 2 spáleniště.*“¹⁸³ Město bylo v tak zoufalé situaci, že císař Leopold I. nařídil v roce 1669 knížeti Karlu z Lichtenštejna, který levně skoupil zkonfiskované kouřimské majetky, aby se s Kouřimí vyrovnal. Kníže ale na jakékoliv výzvy nereagoval, a tak poslední prosba města byla v roce 1681 zavrhnuta bez nejmenšího výsledku.¹⁸⁴ Navíc město postihly další požáry¹⁸⁵ a v roce 1680 dokonce mor, jemuž padlo za oběť 142 lidí.¹⁸⁶ Kouřim se tak dostala do hlubokého hospodářského úpadku.

Zničenému městu se snažil pomoci i sám císař, na přimluvu radních, kteří za ním jeli do Vídně. A tak „*z ohledu vůbec známé nemožnosti a veliké ruiny, do které zkrze mnohokráté vystálé zlé příhody ohně, vojanské příhody, časté lidu vojenského tažení i*

---

¹⁷⁹ Vše v souladu s Obnoveným zřízením zemským. Rišlink, *Kouřim a okolí*, s. 26.

¹⁸⁰ Tímto obdobím dějin se zabývá bakalářská práce Kateřiny Vedralové: *Třicetiletá válka v Kouřimi. Dějiny města do saského vpádu roku 1631*. Pardubice, Univerzita Pardubice: Filozofická fakulta, 2008.

¹⁸¹ Tůma, J.: *Paměti osad na Kouřimsku*, s. 344.

¹⁸² Miškovská, Z.: *Dějiny města a městské správy*, s. 3.

¹⁸³ tamtéž, s. 4.

¹⁸⁴ Jelínek, Z.; Pospíšilová, A.; Svoboda, B.; Šolle, M.: *Kouřim – Muzeum Kouřimska/ stálá expozice*, text B. Svobody.

¹⁸⁵ Podrobně o příčinách a domech zasažených požáry v letech 1670, 1687, 1692 viz Tůma, J.: *Paměti osad na Kouřimsku*, s. 346-347.

¹⁸⁶ Miškovská, Z.: *Dějiny města a městské správy*, s. 4.

*také na kvartýřích ležení i jinší mnohé neřesti...*¹⁸⁷ udělil císař v roce 1701 Kouřimi privilegium na dva nové trhy.

Ani 18. století však nepřineslo klid a možnost hospodářského rozvoje. Kromě přírodních katastrof¹⁸⁸ se o utrpení lidí postarala nová vojska táhnoucí krajem. Na konci června 1735, během války o polské dědictví, se v Kouřimi vystřídaly tři tisíce kozáků a Kalmyků s dalšími čtyřmi tisíci ruských vojáků. I když ve městě zůstaly jen jeden den, na jejich výživu se sváželo jídlo a pití z celého okolí. K tíživé situaci navíc přispěly tzv. turecké daně, které financovaly válku s Turky.¹⁸⁹

Nové strádání přinesla válka o dědictví rakouské (1740-1748). Městem prošla rakouská, francouzská i pruská armáda. Když nebylo vojsko utábořené přímo v Kouřimi, bylo povětšinou někde v okolí a vyžadovalo včasné převzetí všech vojenských dodávek, tudíž bylo město vyčerpáváno bez ustání.¹⁹⁰

Válka o rakouské dědictví byla vystřídána válkou sedmiletou (1756-1763). V okolí Kouřimi se utábořilo pruské vojsko před osudnou porážkou u Kolína 18. června 1757.¹⁹¹ Zemí poté zmítalo selské povstání v roce 1775, které se na Kouřimsku projevilo napadením zámku v Kostelci nad Černými lesy.¹⁹²

Život v Kouřimi výrazně ovlivnila i tzv. raabizace. Ve zkratce se jedná o parcelaci vrchnostenských dvorů mezi poddané. Díky tomuto systému byla využita půda, která až do té doby často ležela ladem. „*V roce 1781 byl podle tohoto Raabova systému rozparcelován špitální dvůr a jeho pozemky rozděleny mezi četné zájemce na tzv. věčný úrok, který byl v následujícím století zrušen. Stejně tak byly později rozparcelovány a rozprodány parkány mezi dvojími hradbami a příkopy před nimi.*“¹⁹³

Vláda Josefa II. přinesla bez pochyb mnoho důležitých změn, které pozitivně ovlivnily život obyvatel a vývoj společnosti. Samozřejmě mezi ně patří patent o zrušení nevolnictví z roku 1781 a toleranční patent ze stejného roku. Oproti tomu nechal císař zrušit všechny nadbytečné katolické svatyně, které se přímo nepodílely na farní správě.

---

¹⁸⁷ Tůma, J.: *Paměti osad na Kouřimsku*, s. 347.

¹⁸⁸ Opakující se záplavy špitálu a kostela sv. Máří Magdaleny

¹⁸⁹ Tůma, J.: *Paměti osad na Kouřimsku*, s. 348.

¹⁹⁰ Jelínek, Z.; Pospíšilová, A.; Svoboda, B.; Šolle, M.: *Kouřim – Muzeum Kouřimska/ stálá expozice*, text B. Svobody.

¹⁹¹ Tůma, J.: *Paměti osad na Kouřimsku*, s. 352.

¹⁹² Rišlink, V.: *Kouřim a okolí*, s. 28.

¹⁹³ Jelínek, Z.; Pospíšilová, A.; Svoboda, B.; Šolle, M.: *Kouřim – Muzeum Kouřimska/ stálá expozice*, text B. Svobody.

Proto zanikl kostel sv. Vojtěcha, sv. Máří Magdaleny, sv. Jiří a definitivně bylo zrušeno opatství ve Skalici.¹⁹⁴

Kouřim se ekonomicky stále více zotavovala a v roce 1791 při korunovaci Leopolda II. reprezentovala v alegorickém průvodu české ovoce.¹⁹⁵ Mandát k tomu dostala díky proslulé kouřimské švestce. O prosperitě města svědčí i to, že počet domů v roce 1788 byl již 255 a v roce 1782 byla vybudovaná nová radnice.¹⁹⁶

19. století ovšem nezačalo pro město šťastně. V roce 1811 zničil obrovský požár budovu děkanství a dalších 60 domů.¹⁹⁷ Kromě přírodních katastrof ale čekaly na Kouřim další neúspěchy, které měly fatální následky pro její budoucnost. Kouřimští se snažili povznést hospodářsky i politicky své město, a proto vypracovali žádost o přenesení sídla krajského úřadu z Prahy do Kouřimi. S tímto návrhem neuspěli. Navíc přišla Kouřim v roce 1850, při reformě územně správního uspořádání českého království, o titul krajského města, kterým se po staletí pyšnila. Kouřim se stala správním sídlem okresu, v jejích zdech se nacházel okresní soud, berní úřad a nakrátko i okresní úřad (1855-1868). V roce 1868 ovšem Kouřim přišla i o statut okresního města.¹⁹⁸

Kouřim měla převážně zemědělský charakter. Nejlepší zvuk měl sladovnický ječmen a kouřimská švestka. K ovocnářské tradici se přidalo zavádění cukrové řepy, což logicky vyústilo v otevření cukrovaru v Kouřimi v roce 1870. V roce 1899 bylo založeno Hospodářské družstvo skladištní a nákupní a od roku 1906 sušárna švestek. Mimoto byly v Kouřimi i dvě cihelny.¹⁹⁹ Město věřilo v další možnosti ekonomického vývoje díky železnici. Již v letech 1843-1845, při stavbě železnice směr Praha-Olomouc, zůstala Kouřim mimo hlavní železniční tah. Naopak Kolín a Český Brod vytěžily z této výhody maximum. Kouřim a nedaleký Kostelec nad Černými lesy vnímaly velice negativně tuto nevýhodu a chtěly vybudovat další železnici, která by i je přímo spojila s Prahou. Se stavbou se začalo až v roce 1881, kdy byla Kouřim spojena s Pečkami. K postavení nejdůležitější části dráhy vedoucí do Prahy ovšem z ekonomických důvodů nedošlo. Kouřim tak zůstala konečnou zastávkou, jakousi slepou kolejí.²⁰⁰

---

¹⁹⁴ Rišlink, V.: *Kouřim a okolí*, s. 29.

¹⁹⁵ Tůma, J.: *Paměti osad na Kouřimsku*, s. 353.

¹⁹⁶ Původní radnice shořela v roce 1670. Tůma, J.: *Paměti osad na Kouřimsku*, s. 353.

¹⁹⁷ Tůma, J.: *Paměti osad na Kouřimsku*, s. 353.

¹⁹⁸ Miškovská, Z.: *Dějiny města a městské správy*, s. 4.

¹⁹⁹ tamtéž, s. 4.

²⁰⁰ Rišlink, V.: *Kouřim a okolí*, s. 32.

Město ale v 19. století prožívalo největší rozkvět společenského a kulturního života. Zpěvácký spolek Lech byl založen v roce 1865, Sokol v roce 1871 a v roce 1898 vznikla z iniciativy učitele Jana Kremly první veřejná knihovna s bohatou čítárnou novin a časopisů. Kromě toho existovaly i další dobročinné spolky, školské a osvětové spolky, politické strany a další.²⁰¹ Do rámce národního probuzení může být směle zařazeno i zřízení pomníku na Lipanech v roce 1881. V zásadě se ale Kouřim dostala postupně na periferii aktuálního dění a pomalu začínala spokojeně žít stranou významnějších historických událostí.²⁰²

I když se Kouřimští v 19. a na počátku 20. století snažili zmodernizovat tvář centrálního náměstí výstavbou nových budov, neuchránilo to bývalé krajské město od úpadku. Jako nejreprezentativnější budovy náměstí je třeba jmenovat bývalý Okresní dům s výrazným věžovitým arkýřem a pseudorenesančním průčelím se secesními prvky, postavený v roce 1908,²⁰³ konstruktivistickou budovu České spořitelny z roku 1925, jejíž portál zdobí alegorické sochy Píle a Spořivosti,²⁰⁴ neoklasicistní Spolkový dům Tělocvičné jednoty Sokol z let 1894-1896²⁰⁵ a nové sídlo Občanské záložny v pseudorenesanční budově z let 1880-1881.²⁰⁶ V rámci modernizace města byly zbořeny tři ze čtyř bran opevnění.²⁰⁷

I když Kouřim dosáhla na konci 19. století vysokého počtu obyvatel (v roce 1890 3333 obyvatel)²⁰⁸, kvůli nedostatku pracovních nabídek se od počátku 20. století snižoval.²⁰⁹ Tento trend si město, samozřejmě i kvůli oběma světovým válkám, udrželo i po celé dvacáté století.²¹⁰

Vyhlášení Československé republiky 28. října 1918 bylo i Kouřimí přijato s nadšením a očekáváním zlepšení situace. Město ale marně usilovalo o navrácení majetků zabavených roku 1623 a o obnovení okresního úřadu. Navíc byl v roce 1928 zrušen samosprávný kouřimský okres.

---

²⁰¹ Miškovská, Z.: *Dějiny města a městské správy*, s. 5., Jelínek, Z.; Pospíšilová, A.; Svoboda, B.; Šolle, M.: *Kouřim – Muzeum Kouřimska/ stálá expozice*, text B. Svobody.

²⁰² Rišlink, V.: *Kouřim a okolí*, 33.

²⁰³ Dnes samoobsluha.

²⁰⁴ Sídlo České spořitelny až do roku 2011.

²⁰⁵ Dnes Restaurace Sokolovna.

²⁰⁶ Dnes sídlo Radnice města Kouřim. Rišlink, V.: *Kouřim a okolí*, s. 71-75.

²⁰⁷ Brány byly zbořeny v následujícím pořadí: Olešecká roku 1841, Kolínská roku 1864 a Malotická roku 1875, letopočty převzaty z pamětních desek osazených v místech, kde původně brány stály.

²⁰⁸ Tůma, J.: *Paměti osad na Kouřimsku*, s. 316.

²⁰⁹ Rok 1900 3130 obyvatel, rok 1910 2976 obyvatel. Miškovská, Z.: *Dějiny města a městské správy*, s. 5.

²¹⁰ K 1.1. 2010 1828 obyvatel. Zdroj Český statistický úřad, dostupný na <http://www.stredocesky.czso.cz/xs/redakce.nsf/i/mesta_a_obce>.

První republika nepřinesla jen blahobyt a rozvoj. Již v roce 1920 došlo v okolí Kouřimi k několika stávkám zaměstnanců zemědělských podniků, kteří se tak bránili proti nízkým platům a stoupajícím cenám zboží. Pozemková reforma poté rozdělila šlechtická panství mezi drobné rolníky. Na Kouřimsku tak k největší úhoně přišla rodina Lichtenštejnů.²¹¹

Většina obyvatelstva se politicky orientovala na agrární stranu. O jejím silném mandátu po celou její existenci v Kouřimi svědčí fakt, že od roku 1922 až do roku 1938 byli její představitelé starosty města.²¹² O moci Republikánské strany českého venkova svědčí i Prokúpkův dům, reprezentativní kulturní dům, který byl postaven v letech 1929-1930 architekty Františkem Tlapákem a Josefem Hönicem. Jméno nese po představiteli agrární strany Adolfu Prokúpkovi, rodáku z nedaleké Křečhoře.²¹³

Po hospodářské stránce se Kouřimi v předmnichovské době nevedlo příliš dobře. Kvůli rozvoji motorové silniční dopravy, především autobusovým spojům, začali lidé, do teď odkázaní na Kouřim, jezdit do Kolína či Prahy, protože tam byla lepší spojení a hlavně lepší možnost nákupu. „*Poslední naději pro oživení města viděli představitelé města po obsazení pohraničí na podzim 1938, kdy nabízejí své město jako vhodné k budování nového průmyslu ve vnitrozemí.*“²¹⁴

15. března 1939 projížděli Kouřimi němečtí vojáci. Po okupaci došlo ve městě k rozpuštění spolků, čímž byl výrazně utlumen společenský život. Náhradou mělo být nově založené uskupení Národní souručenství. Druhá světová válka přinesla strádání a obrovské ztráty na životech. Přesto se v Kouřimi podařilo i něco vybudovat. Provedla se úprava a předlažba velké části města, v roce 1940 byla v západní části města postavena kanalizace a mezi lety 1940-1944 zřízena jatka.²¹⁵ „*V lednu 1945 byly uzavřeny školy, které zabrala tzv. Todtova organizace, která budovala zázemí pro německou armádu.*“²¹⁶

Rok 1945 byl i v Kouřimi velice dramatický. V dubnu se tu usadila německá jednotka čítající 600 mužů, která byla 5. května odzbrojena. Ovšem na pomoc posádce byl z Kolína vyslán pancéřovaný vlak. V Bošicích byl však vlak přesměrován na

²¹¹ Rašlink, V.: *Kouřim a okolí*, s. 34.

²¹² Jelínek, Z.; Pospíšilová, A.; Svoboda, B.; Šolle, M.: *Kouřim – Muzeum Kouřimska/ stálá expozice*, text B. Svobody.

²¹³ Rašlink, V.: *Kouřim a okolí*, s. 115.

²¹⁴ Miškovská, Z.: *Dějiny města a městské správy*, s. 5.

²¹⁵ tamtéž, s. 5.

²¹⁶ tamtéž, s. 5.

Zásmuky a odtud na trať Kolín-Ledečko nad Sázavou a nebezpečí tak bylo zažehnáno. První ruští vojáci přijeli do Kouřimi 11. května 1945.²¹⁷

Po roce 1945 byly v Kouřimi zrušeny „*okresní soud, notářství, berní úřad, záložny a pojišťovny.*²¹⁸ Byla zastavena výroby v cukrovaru, v jehož budovách si zřídil sklady TUZEX a zanikly také obě továrny na zpracování ovoce. Mnoho lidí se odstěhovalo do vysídleného pohraničí a mnoho jich také odešlo pro nedostatek pracovních nabídek.²¹⁹

Jednotné zemědělské družstvo v Kouřimi bylo založeno v roce 1951. V 60. letech pokračoval odliv obyvatelstva hlavně do Prahy a Kolína.²²⁰ Kouřim a její okolí se pomalu stávaly zapomenutým krajem. Jistě by bylo zajímavé zpracovat moderní dějiny města. Tento úkol si bohužel zatím nikdo nepředsevzal.

---

²¹⁷ Miškovská, Z.: *Dějiny města a městské správy*, s. 5.

²¹⁸ Jelínek, Z.; Pospíšilová, A.; Svoboda, B.; Šolle, M.: *Kouřim – Muzeum Kouřimska/ stálá expozice*, text B. Svobody.

²¹⁹ Tamtéž.

²²⁰ Tamtéž.

3. KOUŘIMSKÉ DOMINANTY

3.1 Kostel sv. Štěpána²²¹

Kostel byl založen ve stejné době jako město samo. Podle zdiva v nejstarší části kostela je možno usuzovat, že na jeho místě stála románská sakrální stavba.²²² Samotná stavba byla zahájena kolem poloviny 13. století založením polygonálního hlavního závěru s kryptou sv. Kateřiny a severní boční lodí. Po roce 1270 byla dokončena hlavní a jižní loď. Nejvyšší patra věží byla vztyčena snad na přelomu 13. a 14. století. „*Stavbu kostela po celou dobu vedla královská dvorská huť, ovlivněná architektonickou tvorbou cisterciácko-burgundského, severofrancouzského i saského prostředí. Z tohoto důvodu je kouřimský chrám považován za jednu z nejvýznamnějších památek evropského raně gotického stavitelství.*“²²³

Nejstarší zmínka o kostele pochází z roku 1334 a informuje nás o poškození stavby požárem. Kouřimský chrám byl od svého založení do vzniku první republiky pod patronací českých králů. Výjimku tvoří léta 1325-1340, kdy Jan Lucemburský postoupil patronátní právo sedleckému klášteru jako vyjádření díků za bohaté pohoštění a poskytnutou půjčku. Karel IV. navrátil patronát opět do královských pravomocí.²²⁴

Po obsazení města husity se kostel stal na dvě století utrakvistickým. Hospodářská prosperita města dovolila na počátku 16. století provést pozdně gotickou přestavbu. Kostel sám se dočkal ještě mnoha přestaveb a úprav kvůli častým požárům²²⁵ a vpádům vojsk, hlavně za třicetileté války. Po skončení třicetileté války probíhala obnova kostela velice těžce. Kouřimský děkan Matyáš Kottecius si musel vyprosit příspěvek na opravu chrámu po ničivém požáru v roce 1670²²⁶ u císaře Leopolda I.²²⁷ Opět byla zaklenuta hlavní loď a zřízeny nové krovy. V roce 1744 byly snižené chrámové věže zakryty mansardovými střechami s osmibokými lucernami a postupně

---

²²¹ Viz příloha obr. 8.

²²² Radová-Štiková, M.: *Příspěvek architekta k počátkům Kouřimi*. s. 281-282.

Líbal, D.: *Kouřim*. Poklady umění v Čechách a na Moravě LVII. Výtvarný odbor umělecké besedy, Praha 1943. Kniha nemá očíslované stránky. (dále Líbal, D.: *Kouřim*)

²²³ Rišlink, V.: *Kouřim a okolí*, s. 76.

²²⁴ Líbal, *Kouřim*.

²²⁵ Požáry kostela byly v letech 1334, 1567, 1659, 1670, 1811

O další přestavbě svědčí nápis „Renovatum 1581“ nalezený při opravách v letech 1876-1877.

²²⁶ „Roku 1588 byla zřízena mezi oběma věžemi pavlač, jejíž zřícení při požáru v roce 1670 způsobilo nejspíše proražení klenby presbytáře.“ Líbal, *Kouřim*.

²²⁷ Rišlink, V. a kol.: *Kouřim. Kostel sv. Štěpána. Gotická sochařská a malířská výzdoby krypty sv. Kateřiny*, s. 3.

byl interiér vybavován barokním mobiliárem. Až do josefínských reforem byl kouřimský chrám oblíbeným poutním místem. Vděčil za to nálezu svatých ostatků pod sakristií v roce 1668.²²⁸

V první polovině 19. století nedošlo k výrazným zásahům do podoby kostela. Vše se změnilo až na popud kouřimského děkana a obrozeneckého spisovatele Antonína Ladislava Dlaska (1818-1894), který inicioval v letech 1876-77 první „památkovou“ obnovu chrámu vedenou architektem Josefem Schulzem. Během této přestavby zmizely cenné architektonické detaily. Nebyla to ale jediná historizující úprava. Roku 1890 uskutečnil architekt katedrály sv. Víta v Praze Josef Mocker poměrně necitlivou pseudogotickou přestavbu zvonice a v letech 1903-1910 následovala další architektonická přeměna kostela. Opět se mohla pyšnit jménem stavitele svatovítské katedrály, ale tentokrát jím byl Kamil Hilbert. Ani tehdy se nejednalo o zásahy v souladu s dnešní definicí památkové péče. Pseudogotický mobiliář nahradil ten barokní, který byl zničen, a zdi zdobily historizující malby. Dá se říci, že po této úpravě získal kostel dnešní podobu.²²⁹

Pozornější prohlídku si zaslouží i exteriér kostela. Ve zdech jižního a severního průčelí je od počátku 20. století osazen soubor renesančních náhrobků z druhé poloviny 16. a počátku 17. století, které zakrývaly hrobky významných měšťanů a nižších šlechticů pod podlahou kostela. Náhrobky zobrazují ve většině celé postavy zemřelých, jsou proto jedinečnými památkami renesančního sochařství a podávají nám také zprávu a dobové módě. Kolem kostela byl od jeho založení hřbitov, který byl zrušen v roce 1836. Západní polovina hřbitova byla vydlážděna a spojena s náměstím.²³⁰

3.2 Krypta sv. Kateřiny²³¹

Snad nejpůsobivější prostorou v kostele je krypta sv. Kateřiny, umístěná pod presbytářem. Předně je nutno podotknout, že použití termínu krypta je v případě kostela sv. Štěpána nepřesné, jelikož se v této prostoře nikdy nepohřbívalo, a proto je přesnější pojem kaple sv. Kateřiny. Nicméně dále bude užíváno pojmu krypta, protože je takto zakořeněn v obecném povědomí.

---

²²⁸ Rišlink, V.: *Kouřim a okolí*, s. 79.

²²⁹ tamtéž, s. 80.

²³⁰ tamtéž, s. 88-89.

²³¹ viz příloha obr. 9, 10, 11.

„Osmibokou centrální prostoru ze 60. let 13. století uzavírá pozoruhodná hvězdovitá klenba, spočívající na středním svazkovém pilíři, která je považována za nejstarší zachovalou ukázkou trojpraprskového klenebního systému v Evropě.“²³²

Tzv. Kateřinka prošla mnohými úpravami po nespočetných požárech, které zasáhly kostel. Nejzvláštnějším důvodem oprav byl zásah kulového blesku, jak o tom svědčí dobové záznamy. „Skrze vnitřní zdi a klenutí pod presbyteriem tak zvanou Kateřinku prorazila tam na pravé straně okénko a prostřední hlavní kamenný sloup, který celý presbyteriem drží, pošramotila, kusy kamene odtrhla sem i tam zdi obyla a poškodila.“²³³ V kryptě jsou dnes ovšem nejpoutavější vymalované fresky. První cyklus na stěnách znázorňuje tři výjevy ze života sv. Kateřiny Alexandrijské²³⁴, oblíbené světice Karla IV. Na stropě je vymalován chór 24 hudoucích andělů. Podobně vymalované hrající anděly je možno nalézt ještě na Karlštejně. Snad mají oslavovat Krista, či hrají Ježíši Kristu a jeho snoubence sv. Kateřině. Identifikovat bezpečně všechny hudební nástroje je velice obtížné, ale podle vymalovaných detailů můžeme směle říci, že byl umělec s hudebními nástroji své doby dobře seznámen. Mezi zobrazené nástroje patří: fidula, rubena, psaltéria, loutny, kvinterny, harfa, dudy, varhaní portativy, bubínek, zvonce, triangl a některé nástroje, k jejichž bezpečnému určení je ještě potřeba dalšího výzkumu.²³⁵

Podle výzkumu pocházejí fresky patrně z počátku 15. století, svědčí o tom způsob pojetí figur v tzv. krásném slohu. Tyto fresky byly objeveny po sejmutí 12 vrstev omítky a restaurátoři pod nimi našli ještě starší vrstvu, kterou datují rokem 1260.²³⁶

3.3 Zvonice

V severozápadním nároží bývalého hřbitova byla v roce 1525 postavena zvonice. V roce 1570 ji italský mistr Filip přestavěl v renesančním duchu. K další přestavbě, tentokrát barokní, došlo po požáru v roce 1670. Dnešní pseudogotický ráz vtiskl budově architekt Josef Mocker v roce 1890. Ze zchovalých zbytků byla v roce

²³² Rišlink, V. a kol.: *Kouřim: Kostel sv. Štěpána: Gotická sochařská a malířská výzdoba krypty sv. Kateřiny*, s. 4.

²³³ Borová, H.: *Fresky v kryptě sv. Kateřiny v Kouřimi*, Kutná Hora 2005. Středoškolská odborná činnost. Gymnázium Jiřího Orteny, s. 9.

²³⁴ Ukřižování, Mučení sv. Kateřiny, Stětí sv. Kateřiny.

²³⁵ Podrobněji k této problematice, viz Seznam literatury.

²³⁶ Rišlink, V. a kol.: *Kouřim. Kostel sv. Štěpána. Gotická sochařská a malířská výzdoba krypty sv. Kateřiny*, s. 16-19.

1959 volně rekonstruována její renesanční podoba a na zdi se vrátila renesanční sgrafita. Nejcitlivější rekonstrukce se věž dočkala v roce 1992. Restaurátoři se snažili maximálně respektovat její renesanční podobu ze 16. století.²³⁷

V nejvyšším patře zvonice jsou zavěšeny dva barokní zvony (Štěpán²³⁸ a Marie²³⁹), které zhotovil roku 1671 mladoboleslavský mistr Jan Pricquey. Původně zhotovil pro zvonici čtyři zvony, ale Václav byl po svém poškození v roce 1808 prodán k přelití do Chrudimi a Apolena byla zabavena v době první světové války. Stejně zmizel i umíráček, který byl osazen do zvonice v roce 1725.²⁴⁰ Zvláštností kouřimské zvonice je, že zvony „jsou ještě zavěšeny po starém husitském způsobu s vysokým točením, totiž otvorem vzhůru a při zvonění je udržuje v rozkvyvu noha zvoníkova.“²⁴¹ Stejným způsobem jsou dnes zvony zavěšeny už jen v Rovensku pod Troskami.

3.4 Městské opevnění

Kouřimské hradby jsou dalším unikátem, kterým Kouřim upoutá. O jejich jedinečnosti jistě svědčí, že byly v roce 1995 zařazeny na seznam národních kulturních památek.²⁴² Postaveny byly ihned po založení středověkého města, v souladu s dobovou nutností. Ovšem do rozsahu, z něhož se nám ve velkém množství zachovaly dodnes, byly vystaveny až v době pohusitské.

Jak už bylo uvedeno výše, je to právě existence kouřimských hradeb, kterou nám potvrzuje nejstarší zmínka o městě. Hradby byly původně postavené v jednodušším stylu. Během staletí se postupně upravovaly a zpevňovaly. Vývoj opevnění a stavební změny lze stále pozorovat na jediné zachovalé bráně, bráně Pražské.²⁴³ Propracovanost hradebního systému se lišila podle toho, zda bylo město v daných místech chráněno i

²³⁷ Rišlink, V.: *Kouřim a okolí*, s. 90-91.

²³⁸ Nápis na zvonu Štěpán říká: In omnem terram exivit sonus zrum. S. Stephane, patrone ecclesiae, ora pro nobis. Anno Domini MDCLXXI. (V celý svět vycházel hlas jejich. Sv. Štěpáne, patrone kostela, oroduj za nás. L. P. 1671)

Tůma, J.: *Paměti osad na Kouřimsku*, s. 357.

²³⁹ Nápis na zvonu Marie: Virgo, ante partum, in partu et post partum immaculata fuisti, intercede pro nobis. Anno D. 1671. (Panno, bylas neposkvřněna před porodem, při porodu i po porodu, prostředkuj za nás. L.P. 1671.) tamtéž, s. 357.

²⁴⁰ Rišlink, V.: *Kouřim a okolí*, s. 90-91.

²⁴¹ Tůma, J.: *Paměti osad na Kouřimsku*, s. 357.

²⁴² Internetové stránky Národního památkového ústavu, dostupné na <<http://monumnet.npu.cz/chruzemi/list.php?KrOk=Ok&Nazev=&KodKr=21&KodOk=2104>>.

²⁴³ Podrobně a vývoji opevnění v blízkosti Pražské brány viz Razím, V.: *K přemyslovskému opevnění města Kouřimi*. In: *Archæologica historica* 11, 1986, s. 255-266., obrazová dokumentace viz příloha obr. 12-15.

vhodnými přírodními podmínkami či nikoli. Tento fortifikační systém se „v původní podobě skládal z hlavní hradby, zpevněné několika hranolovými věžemi, vnější (parkánové) hradby s půlválcovými i pravoúhlými baštami, hlubokého příkopu a valu.“²⁴⁴ Na třech dobře přístupných místech se hradby dochovaly dodnes ve výborném stavu. Prvním místem je park „Na Hradbách“. Byl založen po roce 1914 z iniciativy Občanské záložny. Dnes nás kromě dendrologicky cenných dřevin (např. liliovník tulipánokvětý, jírovec malokvětý) upoutá i fakt, že osou parku je parkánová zeď městských hradeb. Při návštěvě parku se dá snadno demonstrovat obrovská výhoda obléhaných nad obléhately, protože výška zdi je skutečně ohromující. V parku se nachází také půlválcová bašta, tzv. Muzejní bašta, která soužila až do roku 1992 jako lapidárium pro muzeum.²⁴⁵

Druhou zajímavou částí je bezesporu bašta, která původně střežila Kolínskou bránu. Přímo na ní je doslova „nalepený“ dům, který tvoří společně s dalšími ideu kolínského předměstí. Od bašty se západním směrem táhne pás velice dobře zachovaných hradeb i s valem.²⁴⁶ Z této části hradeb se zachovaly obě dvě zdi, jak hlavní s cimbuřím, tak parkánová, která je rovná. Valy jsou přerušené vjezdem do Pražské brány a pokračují dále na západ k místům, kde stávala Malotická brána. Tak by se dala definovat třetí část hradeb. Zde se v terénu zachoval dokonce i příkop, který chránil vnější zeď. V místech, kde opevnění přiléhá k prostoru, kde stávalo cisterciácké proboštství sv. Martina, je možné rozeznat ve zdech kvalitně opracované kvádry. Dá se proto předpokládat, že trosky proboštství byly použity jako stavební materiál.²⁴⁷

3.5 Budova Muzea Kouřimska

Muzeum dnes sídlí v budově bývalé radnice ze 14. století. Původní objekt byl v 16. století renesančně přestavěn. V 17. století budovu zasáhly dva požáry. Po provizorních opravách se radnice dočkala v roce 1782 radikální barokní přestavby pod vedením architekta Jana Josefa Wircha. Z té doby se zachovalo západní průčelí s reliéfním městským znakem. V roce 1850 se tato majestátní budova v srdci náměstí stala sídlem okresního soudu. Zároveň byla dokončena další přestavba, která rozšířila budovu o jižní, severní a východní křídlo, čímž vytvořila z budovy monoblok. Ve

---

²⁴⁴ Rišlink, V.: *Kouřim a okolí*, s. 92.

²⁴⁵ tamtéž, s. 92.

²⁴⁶ I dnes se tomuto pásu říká „Na Valech“.

²⁴⁷ Rišlink, V.: *Kouřim a okolí*, s. 110-111, 113-114.

sklepních prostorách se dodnes zachovalo sklepní vězení pro těžké zločince, zvané v dobových pramenech „Machna“.²⁴⁸

Muzeum bylo v Kouřimi založeno již v roce 1906, ale sídlilo v budově Občanské záložny. Do budovy staré radnice se muzeum přesunulo v roce 1964. Za tři roky poté bylo muzeum přivtěleno k Regionálnímu muzeu v Kolíně.²⁴⁹

Dnes muzeum nabízí tři zajímavé expozice: Kouřimsko v pravěku a raném středověku, Kouřim a Kouřimsko ve středověku, Historická Kouřim a kouřimský kraj.²⁵⁰ Přízemí slouží jednak jako výstavní síň, jednak jako informační centrum města a v prvním patře se nachází přednáškový sálek vybavený moderní audiovizuální technikou.

3.6 Kaple P. Marie Pomocné

Barokní kaple P. Marie Pomocné byla „vybudovaná v letech 1724-27 kouřimským děkanem Antonínem Janem Marschem za podpory sedleckého opata Oty Zahrádeckého podle staršího projektu slavného architekta Jana Blažeje Santiniho-Aichela. Skutečným stavitelem však byl s největší pravděpodobností cisterciácký architekt Filip Spannbrucker, který domnělý Santiniho projekt výrazně doplnil a přepracoval.“²⁵¹

Kaple je postavena v místech středověkého kouřimského popraviště „Na Stínadlech“. Podle tradice právě zde bylo upáleno pět mnichů cisterciáků 21. dubna 1421. Proto má kaple symbolický půdorys pětiúhelníka, zakončený pětidílnou kopulí s lucernou, která má na vrcholu kříž s pěti hvězdami. Z původního mobiliáře se zachoval jen zlomek, který je dnes uložen ve sbírkách Muzea Kouřimska v Kouřimi a Regionálního muzea v Kolíně.²⁵² Bohužel je kaple přístupná jen při zvláštních příležitostech, v zásadě jednou dvakrát do roka.

---

²⁴⁸ Rišlink, V.: *Kouřim a okolí*, s. 73-74.

²⁴⁹ Mazačová, L. a kol.: *Průvodce muzeem Kouřimska v Kouřimi*, s. 3.

²⁵⁰ tamtéž.

²⁵¹ Rišlink, V.: *Kouřim a okolí*, s. 115.

²⁵² tamtéž, s. 115.

3.7 Kostel sv. Trojice

Tento hřbitovní kostelík byl postaven na pražském předměstí v roce 1591. Jedná se o renesanční sakrální stavbu, v jejímž celkovém rázu se uplatňují historizující motivy pozdní gotiky. Bohužel po stavebních úpravách provedených v roce 1904 Kamilem Hilbertem ztratil kostel mnoho cenných architektonických prvků (odstraněna cenná hvězdovitá klenba presbytáře, změněn tvar vížky).²⁵³

Tento prostý interiér byl vybaven mobiliářem ze 17. století. Bohužel většina z něho zmizela kdesi v propadlišti času po roce 1951.

3.8 Muzeum lidových staveb v Kouřimi

Vznik Muzea lidových staveb v Kouřimi je spojen se záchranou objektů v zátopové oblasti Želivka. Od roku 1972 začal vznikat záchranný skanzen. Jeho první část byla veřejnosti otevřena 6. července 1976.²⁵⁴ V souladu s otevřením se změnila i koncepce výstavby a „záchranný skanzen získal funkci speciálního zařízení, zaměřeného na ukázky stavebních technik, užívaných v lidové architektuře celé České republiky.“²⁵⁵ Počátek 90. let ovšem přinesl další přepracování dané koncepce. Zmenšila se sběrná oblast a programem se stal výběr základních regionálních typů lidové architektury z Čech a jejich sociální a výtvarná různorodost prezentovaná v kouřimském skanzenu.²⁵⁶

Roubená polygonální²⁵⁷ stodola z Durdic (okres Benešov) byla postavena v roce 1648 a přenesena v roce 1972. Je první stavbou Muzea lidových staveb v Kouřimi jak časově, tak prostorově. Tato devítiboká stodola je nejstarší známou dochovanou stavbou svého typu v České republice. Pro snadnější manipulaci s vozy má stodola dvoje vrata umožňující snadný průjezd vozů. Vnitřní prostor je rozdělen na mlat a dva postranní přístodůlky. Nad mlatem bývalo patro. O obrovských rozměrech stodoly svědčí to, že v ní mohlo být uskladněno až 55 plně naložených šestimetrových žebříňáků s obilím. Střecha stodoly je pokryta šindelem.²⁵⁸

²⁵³ Rišlink, V.: *Kouřim a okolí*, s. 111.

²⁵⁴ *Práce muzea vesnice v Kouřimi 3*, Regionální muzeum v Kolíně, Kolín 1977, s. 9.

²⁵⁵ Procházka, L. a kol.: *České skanzeny*. W-servis, Nadace kulturního dědictví, Praha 1994, s. 10. (dále Procházka, L. a kol.: *České skanzeny*)

²⁵⁶ tamtéž, s. 10.

²⁵⁷ Mnohoúhelníková, zde použito ve významu víceboká.

²⁵⁸ Procházka, L. a kol.: *České skanzeny*, s. 10.

Další stavbou skanzenu je roubený špýchar z Hrádku (okres Kutná Hora), postavený na přelomu 18. a 19. století, přenesený do Kouřimi v roce 1973. Stavba je konstrukčně jednoduchá, ale ve svých útrokách skrývá jedinečné tajemství, dřevěnou pumpu, která čerpala vodu ze studně umístěné ve sklepě pod špýcharem. Umístění pumpy mělo svůj význam především v zimě, zdroj vody byl takto lépe chráněn před mrazy. Dnes je vnitřní expozice věnována nádobí a nástrojům používaným při zpracování mléka v domácnosti.²⁵⁹

Další špýchar je tentokrát poloroubený a pochází z Budče (okres Havlíčkův Brod). Postaven byl na přelomu 18. a 19. století a přenesen v roce 1973. Dnes jsou ve špýcharu vystavené zemědělské nástroje.

Další stavba z Budče je chalupa s roubeným patrovým špýcharem, postavená na konci 18. století. Do skanzenu byla přenesena v roce 1973. Poprvé byla chalupa zmíněna v pozemkových knihách v roce 1850. Podle posledního majitele byl na štítovém prkně dokonce uveden letopočet 1786. Bohužel byl při opravách chalupy zničen. Vnitřní expozice ilustruje bydlení drobného chalupníka s typickým zařízením světnice, černé kuchyně a chléva.²⁶⁰

Roubený statek z Týřovic (okres Rakovník), patří k cenným památkám naší lidové architektury. Pochází ze 17. století a přenesen byl v roce 1975. První písemné zprávy o něm pocházejí již ze 16. století, kdy byl držitelem gruntu, kterému se říkalo „Jiříkovský dvorec“, Jaroslav Vřesovec z Vřesova. Od roku 1605 až v podstatě do počátku 20. století na gruntu hospodařily rodiny Šímů a Staňků. Dnes je v objektu hospoda „Na Hrázce“.²⁶¹

Druhá roubená polygonální stodola pochází ze Želejova, byla postavena již v roce 1660 a přenesena do skanzenu v roce 1977. Tato dvanáctiboká stodola je po stránce konstrukční prakticky shodná se stodolou z Durdic. Ve stodole ze Želejova byla ale nad mlatem dvě patra k uskladnění řezanky a slámy. Střecha je ve skanzenu unikátní, protože je došková. K pokrytí celé střechy bylo potřeba na 5 000 došků. V interiéru je expozice tradičního zemědělského nářadí.²⁶²

Další unikátní stavbou je jedna z posledních celodřevěných kováren v Čechách. Postavena byla v 18. století, podle pamětníků to byl tok 1774, který byl vytesán v pískovcových kvádrech, a přenesena do Kouřimi v roce 1976. Stavba je roubená

---

²⁵⁹ Procházka, L. a kol.: *České skanzeny*, s. 10-11.

²⁶⁰ tamtéž, s. 11.

²⁶¹ tamtéž, s. 11-12.

²⁶² tamtéž, s. 12.

z mohutných dubových trámů, „trhanic,“²⁶³ z kterých byla v polabské oblasti postavena. Kovárna má jednoduchý půdorys o dvou místnostech a podsíni, kterou tvoří předsunutý štít, podepřený třemi ozdobně vytesanými sloupy. Ve větší místnosti kovář pracoval a menší sloužila jako sklad. Vnitřní zařízení není původní, ale zdařile evokuje prostředí kovárny.²⁶⁴

Předposlední chalupou je roubená rychta z Bradlecké Lhoty (okres Semily) z Podkrkonoší. Rychta byla postavena již v 17. století a přenesena v roce 1981. První zmínka o ní pochází z roku 1713 z tzv. „Přiznávací tabelli vesnic“, kde je jmenována v souvislosti s „novým návesníkem“ Vítem Kloboučkem. Krásným a cenným prvkem rychty je bohatě skládaná lomenice novopackého typu s malovaným okřídlením a ostěním oken.²⁶⁵ Bohužel, rychtu postihlo neštěstí a v roce 1998 celá střecha lehla popelem. Celý interiér tak prošel renovací. Má evokovat typický interiér lidového domu z 19. století se svatým koutem, tkalcovským stavem (prvek typický pro Podkrkonoší) a malovaným nábytkem.²⁶⁶

Prozatím posledním domem je hrázděný dům z Jílového (okres Děčín), postavený na začátku 19. století, přenesen v roce 1986. Je to první patrová budova ve skanzenu. „*Jednotný patrový dům, tak jak je to v severních částech Čech typické, spojuje roubenou a zděnou techniku a přízemí s hrázděnou konstrukcí v patře.*“²⁶⁷ Interiér evokuje přelom 19. s 20. století.

Celý areál doplňují drobné stavby jako boží muka, socha sv. Donáta nebo rumpálová studna.²⁶⁸ Jedinečnost areálu byla oceněna v roce 1996 zapsáním Muzea lidových staveb v Kouřimi na seznam kulturních památek České republiky.²⁶⁹

---

²⁶³ Název pochází od způsobu výroby. Trámy se neřezaly, ale trhaly se z kmenů železnými klíny.

²⁶⁴ Procházka, L. a kol.: *České skanzeny*, s. 12-13.

²⁶⁵ tamtéž, s. 13.

²⁶⁶ Rišlink, V.: *Kouřim a okolí*, s. 128.

²⁶⁷ Procházka, L. a kol.: *České skanzeny*, s. 14.

²⁶⁸ Podrobněji viz Procházka, L. a kol.: *České skanzeny*, s. 14.

²⁶⁹ Hobl, D.: *Muzeum lidových staveb v Kouřimi*, Regionální muzeum v Kolíně, Kolín 1996, nečíslováno.

4. PEDAGOGICKÁ VÝCHODISKA

Pro kvalitní přípravu praktické části, pro zvolení správné formy zprostředkování vytyčených cílů bylo nutné nastudovat dostatečné množství pedagogické literatury. Základem bylo důkladné seznámení s „*Rámcových vzdělávacím programem pro základní vzdělávání*“ (dále v textu jen RVP ZV),²⁷⁰ *Výchovou ke vztahu ke kulturně historickému dědictví*²⁷¹ a dále se autorka nechala inspirovat níže zmíněnými pedagogickými metodami a teoriemi.²⁷² Intenzita vlivu pedagogických teorií se mění v závislosti na dané třídě, tématu a zpracování vycházky.

4.1 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání²⁷³

RVP ZV představuje společně s Národním programem vzdělávání státní úroveň v systému kurikulárních dokumentů. Oproti Národnímu programu vzdělávání, který vymezuje vzdělání jako celek, RVP ZV „*vymezuje závazné rámce vzdělávání pro jeho jednotlivé etapy – předškolní, základní a střední vzdělávání.*“²⁷⁴ Školní vzdělávací programy (dále jen ŠVP) reprezentují školní úroveň v systému kurikulárních dokumentů, podle nich se uskutečňuje vzdělávání na jednotlivých školách.²⁷⁵

Základem nové strategie vzdělávání, z které vycházejí RVZ ZV, je důraz na klíčové kompetence, jejich provázanost se vzdělávacím obsahem a uplatnění získaných vědomostí v praktickém životě. Další koncepce, které jsou základem RVP ZV, je celoživotní učení, formulace očekávané úrovně vzdělání stanovenou pro všechny absolventy jednotlivých etap vzdělávání a podpora větší autonomie škol.

RVZ ZV mimo jiné „*podporuje komplexní přístup k realizaci vzdělávacího obsahu, včetně možnosti jeho vhodného propojování, a předpokládá volbu různých vzdělávacích postupů, odlišných metod, forem výuky a využití všech podpůrných opatření ve shodě s individuálními potřebami žáků.*“²⁷⁶

---

²⁷⁰ Kolektiv autorů: *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (se změnami provedenými k 1.9. 2007)*, VÚP, Praha 2007. (dále jen Kolektiv autorů: *Rámcový vzdělávací program*)

²⁷¹ Kapitola 4.2.

²⁷² Kapitoly 4.3, 4.4 a kapitola 4.5, která reflektuje francouzskou literaturu.

²⁷³ Tato kapitola se věnuje především těm aspektům obsaženým v RVP ZV, které byly pro autorku nejdůležitější při tvorbě vycházek. Např. informace týkající se druhého stupně ZŠ, v části vzdělávacího obsahu především humanitní vzdělávací oblasti, definice vazeb na region.

²⁷⁴ Kolektiv autorů: *Rámcový vzdělávací program*, s. 9.

²⁷⁵ Bližší seznámí se ŠVP ZŠ Miloše Šolleho viz níže.

²⁷⁶ Kolektiv autorů: *Rámcový vzdělávací program*, s. 10.

Další z tendencí, které podporuje RVP ZV jsou např. větší variabilita organizace výuky, vytváření širší nabídky povinně volitelných předmětů, které umožní žákům lépe rozvíjet jejich zájmy a individuální předpoklady.²⁷⁷

„Základní vzdělávání na 2. stupni pomáhá žákům získat vědomosti, dovednosti a návyky, které jim umožní samostatné učení a utváření takových hodnot a postojů, které vedou k uvážlivému a kultivovanému chování, k zodpovědnému rozhodování a respektování práv a povinností občana našeho státu i Evropské unie.“²⁷⁸ Je velice důležité, aby se žák seznámil s kulturním dědictvím svého státu a hlavně svého nejbližšího okolí, aby pochopil jeho přínos a důležitost a vytvořil si k němu vztah. Pokud si bude každý žák vážit kulturních památek ve svém okolí, nebo je bude přinejmenším respektovat, jistě ubude vandalismu. Žáci jsou vnímaví a jistě takto pochopí, že je nutné chránit nejenom památky ve svém okolí, ale i jinde, protože tam mají veliký význam pro obyvatele daného regionu.

Základní vzdělávání má pomoci především rozvíjet klíčové kompetence a předat žákům spolehlivý základ všeobecného vzdělání. *„Klíčové kompetence představují souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti.“²⁷⁹* Výběr a pojetí klíčových kompetencí vychází z hodnot obecně přijímaných a uznávaných společností, z představ o tom, které kompetence přispívají ke zvládnutí studia, rozvoji osobnosti, vedení spokojeného a úspěšného života a k rozvoji občanské společnosti.

Úkolem základního vzdělávání je umožnit všem žákům rozvíjet jejich klíčové kompetence na jim dosažitelné úrovni a připravit je tak na další studium a budoucí zaměstnání. Rozvoj klíčových kompetencí je procesem, který trvá mnoho let. Od předškolního vzdělávání až do skončení vzdělávání, ale ani tam jejich potenciál nekončí. Klíčové kompetence se dotváří v průběhu dalšího života.

I když jsou klíčové kompetence v RVP ZV rozděleny do šesti skupin, vzájemně se ovlivňují a propojují se v různých vzdělávacích oblastech a průřezových tématech. *„Proto k jejich utváření a rozvíjení musí směřovat a přispívat veškerý vzdělávací obsah i aktivity a činnosti, které ve škole probíhají.“²⁸⁰* Klíčové kompetence jsou: kompetence

---

²⁷⁷ Kolektiv autorů: *Rámcový vzdělávací program*, s. 10.

²⁷⁸ Tamtéž, s. 12.

²⁷⁹ Tamtéž, s. 14.

²⁸⁰ Tamtéž, s. 14.

k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní, kompetence sociální a personální, kompetence občanské a kompetence pracovní.²⁸¹

Program praktické části navazuje v největší míře na vzdělávací oblast *Člověk a společnost*. Tato vzdělávací oblast byla vytvořena pouze pro 2. stupeň základního vzdělávání. Na 1. stupni její cíle prezentuje žákům vzdělávací oblast *Člověk a jeho svět*. Tento celek je rozdělen do pěti tematických okruhů, mezi kterými figuruje okruh *Místo, kde žijeme*. Cílem vzdělávání je seznámit žáky s místem jejich bydliště a probudit v nich kladný vztah k tomuto místu. Poté postupně rozvíjet jejich národní cítění a vztah k naší zemi. V rámci tematického okruhu *Lidé a čas* se žáci seznamují s tokem času. Z historického hlediska se vychází od nejznámějších událostí v rodině, obci, regionu a postupuje se k důležitým okamžikům v historii naší země. Cílem je vyvolat u dětí zájem o minulost regionu a celé země.²⁸²

Na tuto vzdělávací oblast navazují na 2. stupni hned dvě vzdělávací oblasti: *Člověk a společnost* a *Člověk a příroda*. Pro formulaci cílů vycházek byl důraz kladen hlavně na vzdělávací oblast *Člověk a společnost*. Žáci se seznámí s vývojem společnosti, s důležitými společenskými jevy a procesy, které se stále promítají do běžného života. Důležitou součástí vzdělávání ve výše uvedené vzdělávací oblasti je „*výchova k úctě k přírodnímu a kulturnímu prostředí i k ochraně uměleckých a kulturních hodnot*.“²⁸³

Vzdělávací oblast *Člověk a společnost* je dále rozdělena na dva vzdělávací obory, a to *Dějepis* a *Výchova k občanství*. Hlavní náplní vzdělávací oblasti *Dějepis* je kultivace historického vědomí, zpřístupnění pochopení historických jevů a dějů, žákům se má ukázat, „*že historie není jen uzavřenou minulostí ani shlukem faktů a definitivních závěrů, ale je kladením otázek, jimiž se současnost prostřednictvím minulosti ptá po svém vlastním charakteru a své možné budoucnosti*.“²⁸⁴ Usnadnit žákům proniknutí do obecných historických problémů může zprostředkovat zařazování dějin regionu a místních dějin do výuky.

I v rámci vzdělávacího oboru *Výchova k občanství* se rozvíjí vztah k regionu a kulturnímu dědictví. Vzdělávací obsah nabízí témata jako *naše obec, region, kraj,*

---

²⁸¹ Přesné vymezení získaných klíčových kompetencí na konci základního vzdělávání viz Kolektiv autorů: *Rámcový vzdělávací program*, s. 14-17.; vymezení klíčových kompetencí v ŠVP základního vzdělávání, Základní škola Miloše Šolleho Kouřim, okres Kolín viz níže.

V praktické části budou konkrétní klíčové kompetence dále podrobněji zmíněny.

²⁸² Kolektiv autorů: *Rámcový vzdělávací program*, s. 37-38.

²⁸³ Tamtéž, s. 43.

²⁸⁴ Tamtéž, s. 43.

v jejichž rámci se vyučující má zabývat zajímavými a památnými místy, místními tradicemi, významnými rodáky dané obce či regionu, ochranou kulturních památek, přírodních objektů a majetku. Výstupem takového programu je kompetence žáka „*zdůvodnit nepřijatelnost vandalského chování a aktivně proti němu vystupovat.*“²⁸⁵

Z vzdělávací oblasti *Člověk a příroda* je jistě možné zařadit na seznam vzdělávacích oborů zabývajících se regionem i *Zeměpis*. Tento předmět má v sobě zahrnutý jak přírodovědný, tak společenskovedný charakter. Při výuce týkající se České republiky je dost prostoru povědět si o regionálních charakteristikách a zajímavostech.²⁸⁶

Nedílnou součástí základního vzdělávání, respektive RVP ZV, jsou průřezová témata, která reprezentují okruh aktuálních problémů současného světa. Pro vzdělávání jsou velice důležitá, pomáhají vytvářet příležitosti pro uplatnění individuality žáka, ale i pro vzájemnou spolupráci, „*pomáhají rozvíjet osobnost žáka především v oblasti postojů a hodnot.*“²⁸⁷ Velikou předností tematických okruhů průřezových témat je, že procházejí napříč vzdělávacími oblastmi a umožňují tak komplexnější porozumění dané problematice. „*Podmínkou účinnosti průřezových témat je jejich propojenost se vzdělávacím obsahem konkrétních vyučovacích předmětů a s obsahem dalších činností žáků realizovaných ve škole i mimo školu.*“²⁸⁸

Pro základní vzdělávání jsou vymezena následující průřezová témata: *Osobnostní a sociální výchova, Výchova demokratického občana, Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, Multikulturní výchova, Environmentální výchova a Mediální výchova.*

Vycházky v praktické části nejvíce reflektují průřezové téma *Osobnostní a sociální výchova*, jehož smyslem je, aby si každý žák dokázal vytvořit pozitivní vztah jak k sobě samému, tak k ostatním, a tak usnadnit komunikaci s ostatními a lépe se zapojit do společnosti. V oblasti vědomostí, dovedností a schopností průřezové téma např. „*rozvíjí základní dovednosti dobré komunikace a k tomu příslušné vědomosti, utváří a rozvíjí základní dovednosti pro spolupráci, formuje studijní dovednosti, napomáhá k zvládnutí vlastního chování.*“²⁸⁹ Průřezové téma rozvíjí i oblast postojů a hodnot např. „*pomáhá k utváření pozitivního (nezraňujícího) postoje k sobě samému a*

---

²⁸⁵ Kolektiv autorů: *Rámcový vzdělávací program*, s. 48.

²⁸⁶ Tamtéž, s. 62-63.

²⁸⁷ Tamtéž, s. 90.

²⁸⁸ Tamtéž, s. 90.

²⁸⁹ Tamtéž, s. 91.

k druhým, vede k uvědomování si hodnoty spolupráce a pomoci, napomáhá primární prevenci sociálně patologických jevů a škodlivých způsobů chování.“²⁹⁰

Tematické okruhy průřezového tématu jsou rozděleny do tří částí: Osobnostní rozvoj, Sociální rozvoj a Morální rozvoj. Daná témata se uskutečňují prakticky za pomoci her a modelových situací. I aktivita, která „nevyjde“ podle představ vyučujícího, může být podnětem pro živou diskuzi a mnohdy se z ní účastníci naučí více.²⁹¹

4.2 Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví

V rámci projektu *Metodika pro implementaci Výchovy ke vztahu ke kulturně historickému dědictví do školních vzdělávacích programů základních škol a víceletých gymnázií* vznikla jednak metodická příručka,²⁹² která teoreticky charakterizuje průřezové téma a zároveň uvádí příklady dobré praxe, jejichž cílem bylo ověřit možnosti jeho praktického využití ve školách, jednak publikace *Prameny paměti*,²⁹³ která seznamuje s obory, s nimiž Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví spolupracuje (archeologie, historie, dějiny umění, etnologie, ochrana krajiny a další), a s možnostmi jejich využití ve výuce.

Průřezové téma Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví definuje kulturní dědictví jako „*prvky krajiny a hmotné a duchovní kultury, které jsou odkazem minulosti a je ve veřejném zájmu, aby byly zachovány pro budoucnost.*“²⁹⁴ Propojuje mnoho příbuzných oborů a vyjadřuje se k naléhavému problému moderní doby, ochraně kulturně historického dědictví národa, splňuje tedy požadavky vyplývající z definice průřezového tématu. Úkolem průřezového tématu je umožnit žákům vytvořit si kladný vztah k místu, kde žijí, k jejich regionu. Zde se mohou osobně setkat s pojmem ochrana kulturně historického dědictví a spojit ho s jím dobře známým prostředím.

Rozvoj všech klíčových kompetencí při realizaci výuky v rámci Výchovy ke vztahu ke kulturně historickému dědictví je samozřejmý. Vazba k regionu a možnosti

²⁹⁰ Kolektiv autorů: *Rámcový vzdělávací program*, s. 91.

²⁹¹ Konkrétní témata tematických okruhů viz Kolektiv autorů: *Rámcový vzdělávací program*, s. 92-93.

²⁹² Parkan, F. a kol.: *Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví. Metodická příručka*. Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, katedra dějin a didaktiky dějepisu, Praha 2008, s. 6. (Dále jen Parkan, F. a kol.: *Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví*)

²⁹³ Foltýn, D. a kol.: *Prameny paměti. Sedm kapitol o kulturně historickém dědictví pro potřeby výchovné praxe*, Katedra dějin a didaktiky dějepisu Pedagogické fakulty UK v Praze, Praha 2008. (Dále jen Foltýn, D. a kol.: *Prameny paměti*)

²⁹⁴ Parkan, F. a kol.: *Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví*, s. 8.

využití netradičních forem realizace (autentické učení, využití badatelských metod práce, zážitkové učení, projektové učení)²⁹⁵ dávají prostor k rozvíjení afektivní stránky osobnosti žáka. Projektové vyučování rozvíjí spolupráci mezi školami a pamět'ovými institucemi a poskytuje učitelům inspiraci k uchopení daného tématu.²⁹⁶

Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví rozvíjí osobnost žáka v oblasti vědomostí, dovedností a schopností a samozřejmě v oblasti postojů a hodnot, např. vede k pozitivnímu přístupu a úctě ke kulturně historickému dědictví, přispívá k všestrannému kulturnímu rozvoji žáka, podporuje vědomí občanské odpovědnosti za uchování přírodních a kulturních hodnot včetně své vlastní spoluzodpovědnosti.²⁹⁷

Tematické okruhy Výchovy ke vztahu ke kulturně historickému dědictví se neomezují pouze na hmotné kulturní dědictví. Stejně důležité je i nehmotné kulturní dědictví a krajinné dědictví. Různorodost témat dává prostor bohaté škále metod zpracování a možnostem využití průřezového tématu v různých vzdělávacích oblastech.²⁹⁸

Vycházky v praktické části diplomové práce jsou založeny hlavně na bližším poznání tří oborů, které spolupracují s Výchovou ke vztahu ke kulturně historickému dědictví. Je jistě na místě se s nimi seznámit blíže.

Prvním z nich je archeologie. Cílem tohoto textu není popisovat úkoly archeologie obecně, ale otázka, jak zajímavě přiblížit tuto vědu žákům v rámci Výchovy ke vztahu ke kulturně historickému dědictví. Může se jednat o návštěvu výzkumu, střediska experimentální archeologie, známé lokality nebo neznámé krajiny, kdy se sama krajina stává nalezištěm. Vzhledem k tomu, že Stará Kouřim zapadá především do třetí kategorie, bude se jí následující text věnovat.²⁹⁹

Lokalita Stará Kouřim je již časově zařazena a funkčně určena.³⁰⁰ Z didaktického hlediska má návštěva terénu, místa, kde se dříve hradiště nacházelo, bezpodmínečně lepší efekt, než promítání diapozitivů. Je třeba vnímat danou lokalitu už z dálky, soustředit se na její umístění v krajině. Na Staré Kouřimi si návštěvník na

---

²⁹⁵ Objektovému učení a zážitkové pedagogice se věnují následující kapitoly.

²⁹⁶ Parkan, F. a kol.: *Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví*, s. 9.

²⁹⁷ Blíže viz Parkan, F. a kol.: *Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví*, s. 10.

²⁹⁸ Ukázkové příklady viz Kapitola VI. Průřezové téma Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví a možnosti jeho využití jako integrativní součásti vzdělávacího obsahu vybraných vzdělávacích oborů. Parkan, F. a kol.: *Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví*, s. 136-168.

²⁹⁹ Ovšem i Stará Kouřim byla svědkem experimentální archeologie, když byla zrekonstruována brána raně středověkého hradiště. Bohužel po ní zůstaly jen fotografie a jeden krátký film.

Blíže viz Fotlín, D. a kol.: *Prameny paměti*, s. 17-54.

³⁰⁰ Viz kapitola 2 Historie města Kouřim.

vlastní kůži vyzkouší, že vidí všemi směry daleko do okolí, a uvědomí si, proč si původní obyvatelé vybrali toto místo k životu. Při návštěvě krajiny se každý musí pozorně dívat kolem sebe a na každém kroku může nalézt stopy osídlení. Žáci by tedy měli pochopit, že každá lokalita má svůj význam v kontextu krajiny, která ji obklopuje, a pak se mohou soustředit na lokalitu konkrétně. Návštěvu terénu v tomto ohledu nic nenahradí.³⁰¹

Historie jako taková je úzce spojena se všemi zmíněnými obory. Pro Výchovu ke vztahu ke kulturně historickému dědictví jsou stěžejním východiskem regionální dějiny. Cílem je seznámit žáky s historií místa, ve kterém žijí nebo kam chodí do školy. Může k tomu posloužit celá škála zdrojů informací, od pramenů písemných přes obrazové až ke zvukovým. Formou projektu se žáci mohou seznámit s životem významné osobnosti, která v jejich městě žila, nebo se pokusit rekonstruovat život obyčejného člověka, sestavit dějiny významné budovy ve městě nebo události, která se ve městě odehrála. Všechny tyto možnosti spojuje jediná myšlenka, naučit žáky pracovat s prameny, rozvíjet u nich kritické myšlení a vybudovat citový vztah ke kulturně historickému dědictví jejich města.³⁰²

Posledním zmíněným oborem, ne však posledním, který s Výchovou ke vztahu ke kulturně historickému dědictví spolupracuje, je etnologie. Seznámit se s tradiční lidovou kulturou by mělo být stejně důležité jako seznámit se s kulturou elit. Tradiční lidová kultura je velice bohatá a nabízí nepřeborné množství podnětů, kterým se žáci mohou věnovat. Hmotná kultura „*je i pro laického zájemce nejzjevnější, nejsnáze dokumentovatelnou a prezentovatelnou složkou tradiční lidové kultury.*“³⁰³ Jedná se především o atrefakty spojené se zemědělstvím a chovem hospodářských zvířat. Dále i tradiční rukodělná výroba, která nám jednak zanechala výrobky, jednak nástroje, které se k výrobě používaly, pozůstatky po získávání surovin a znalosti a dovednosti s výrobou spojené. Způsoby dopravy, odívání, strava a konečně samotná obydlí patří neodmyslitelně do vymezené skupiny.

Do tradiční lidové kultury samozřejmě patří i duchovní a sociální kultura či též nemateriální lidová kultura. Její zkoumání a zachycování je o mnoho náročnější než u materiální kultury. Přesto je možné vyčlenit několik podkategorií, jako slovesný, hudební a taneční folklor, výroční, rodinná a socioprofesní obřadnost, lidová víra a

---

³⁰¹ Fotlín, D. a kol: *Prameny paměti*, s. 45-51.

³⁰² tamtéž, s. 55-88.

³⁰³ tamtéž, s. 151.

zbožnost a rodinné a společenské vztahy. Tradiční lidová kultura nabízí nepřehledné množství témat, která mohou pomoci žákům pochopit život našich předků, který vnímáme i dnes, byť si to mnohdy neuvědomujeme. Každý jistě ví, co to znamená, když se jde na pomlázku, nebo si někdy zkusil nějaký z vánočních zvyků. Cílem přiblížení tradiční lidové kultury není vyvolat v žácích bezmezné nadšení a založení folklorního kroužku, ale respekt k této kultuře a vědomí, že si zaslouží naši pozornost.³⁰⁴

4.3 Muzeum a objektové učení³⁰⁵

Objektové učení využívá k učení muzejní sbírky. Jediným způsobem se tak mohou stát šedé exponáty z vitrín atraktivním nástrojem poznání. Proč jsou zrovna objekty ideálním nástrojem vzdělávání? Každý předmět dokáže zaujmout a vyvolá v nás mnoho otázek. Tyto otázky si kladou všichni bez rozdílu věku, pohlaví a dalších možných rozdílů mezi lidmi. Jsou to především předměty, které nám mohou sdělit něco o životě prostých lidí v minulosti. Už pouhé rozlišení na předměty denní potřeby a předměty vzácné může být velice poučné. A v neposlední řadě rozvíjí objektové vyučování intelektuální dovednosti, které jedinec uplatní v běžném i profesionálním životě.³⁰⁶

Základem objektového učení není pouhý strohý přenos poznatku, ale jeho konstrukce žákem samým. V dnešní době zastarávají poznatky velice rychle, a tak již není důležité jen poznatky získat, ale umět si je zkonstruovat. „*Nejlépe si osvojíme poznatek tak, že se s ním naučíme i postupy, jak se vypracovává.*“³⁰⁷ Osvojení poznatku zahrnuje i způsob, jak jej používat. Takto vedené vyučování je mnohem efektivnější než vyučování tradiční. Musí být ovšem pečlivě připravené, promyšlené a musí mít jasně definované cíle.

Z výše řečeného vyplývá, že při užití těchto metod žák aktivně pracuje na konstruování svého poznávání, proto se pedagogické teorie zabývající se stejnými postupy nazývají konstruktivistické. Tento přístup předpokládá, že žáci již mají nějaké zkušenosti a znalosti, se kterými je nutno počítat a pracovat. Učitel s nimi má pracovat a

³⁰⁴ Foltýn, D. a kol.: *Prameny paměti*, s. 133-190.

³⁰⁵ Na východiscích objektového učení byla založena vycházka pro 8. ročník, podrobněji viz praktická část diplomové práce.

³⁰⁶ Parkan, F. a kol.: *Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví*, s. 22.

³⁰⁷ Štech, S.: *Vzdělávací programy mají umožnit poznání aneb Brána mysli otevřená*. In: Brabcová, A. (ed.): *Brána muzea otevřená. Průvodce na cestě muzea k lidem a lidí do muzea*. Nakladatelství Juko, Náchod 2002, s. 68. (dále jen Štech, S.: *Vzdělávací programy mají umožnit poznání aneb Brána mysli otevřená*)

vést žáka od prekonceptu k novému poznání, soustředit se na to, že „*myšlenkový proces je vždy spojen s myšlenkovým produktem.*“³⁰⁸ Procesu se tedy vždy účastní „*učící se dítě a jeho kognitivní reprezentace (představy), druhá zkušenější osoba (učitel) a nástroj (artefakt kultury jako pojem, teorie, materiální pomůcka), který je prostředkem k osvojení si poznatku a zároveň jeho krystalickým nositelem či vyjádřením.*“³⁰⁹ Všechny prvky musí být konkrétně provázány, aby aktivní proces poznávání fungoval. Principem, který musí poznávání respektovat je princip blízké zkušenosti, musí těžit z různosti zkušeností žáků, protože „*skutečné poznání vzniká až konfrontací nového poznatku s dosavadní zkušeností*“³¹⁰ a je třeba, aby požadované pojetí vyučování jako osobní konstrukce mělo „*badatelský*“ charakter.³¹¹

Badatelské projekty ve školním prostředí mohou být účinným prostředkem vzdělávání a výchovy. Musí se ale připravit důkladně a přesně podle potřeb a schopností cílové skupiny.

Jak ale definovat objekt, s kterým se pracuje při objektovém vyučování? Exponát v muzeu není jistě dostačující odpovědí. Přesnější je pojem artefakty hmotné povahy vytvořené člověkem. Pro pochopení tohoto termínu následuje definice artefaktu obecně: „*Artefakty (materiální produkty, znakově-symbolické systémy, ideje a představy atd.) představují krystalizaci zkušenosti lidí předchozích generací a jsou současně nástrojem činnosti pro další lidi, který jim umožňuje působit na svět, koordinovat vztahy s druhými i k sobě samému atd.*“³¹²

Výše definované objekty tvoří expozice muzeí. Díky objektovému učení žáci pochopí nejenom, jakou hodnotu objekty měly, ale jakou hodnotu mají pro nás a proč jsou tedy součástí muzejních sbírek. Žák se zde může tvářit v tvář setkat s proměnlivostí hodnot věcí v průběhu času.³¹³ Národným příkladem jsou muzea lidové architektury, jejichž expozici tvoří v podstatě pouze předměty denní potřeby našich předků.

Jak přímo pracovat s objekty záleží samozřejmě na muzeu. Ideální je, pokud se žáci mohou předmětů dotýkat, ale i při důkladném pozorování mohou žáci odhalit

---

³⁰⁸ Štech, S.: *Vzdělávací programy mají umožnit poznání aneb Brána mysli otevřená*, s. 72.

³⁰⁹ tamtéž, s. 72.

³¹⁰ tamtéž, s. 73.

Ve stejném duchu se vyjádřil i Gaston Bachelard, když definoval svou *filozofii odmítnutí* (1940): „*Člověk obohatí své poznání tím, že odmítne své staré výklady skutečnosti. Je třeba hledat v realitě to, co protiče dřívějším zkušenostem.*“ Bertrand, Y.: *Soudobé teorie vzdělávání*, Portál, Praha 1998, s. 67.

³¹¹ Blíže k zmíněným principům viz Štech, S.: *Vzdělávací programy mají umožnit poznání aneb Brána mysli otevřená*, s. 72-75.

³¹² Štech, S.: *Vzdělávací programy mají umožnit poznání aneb Brána mysli otevřená*, s. 81.

³¹³ Brabcová, A. (ed.): *Objektové učení*. In.: *Brána muzea otevřená. Průvodce na cestě muzea k lidem a lidí do muzea*. Nakladatelství Juko, Náchod 2002, s. 381-382.

zajímavé detaily. Pomocníkem jim v tomto ohledu je pracovní list,³¹⁴ do kterého shromažďují informace o předmětu a který slouží jako zdrojový dokument pro vyhodnocení pozorování či pro další aktivity.

Objektové učení má veliký potenciál silně zapůsobit na žáka a jeho poznávání, pokud je program dobře připraven, veden a zhodnocen. Je nutné věnovat stejný důraz všem třem fázím, které objektové učení provázejí: příprava, návštěva, zhodnocení. Pokud tomu tak není, může se stát, že se kýžený efekt objektového vyučování nedostaví.³¹⁵

4.4 Zážitková pedagogika

I když nebyly programy historických vycházek, kterým se věnuje praktická část diplomové práce, koncipovány čistě na základě zážitkové pedagogiky, byl pro autorku pojem prožitek a zážitek při tvorbě programu velice důležitý, a proto zde začleňuje následující kapitolu.

Pro zážitkovou pedagogiku je důležitá práce s pojmy zážitek a prožitek. Pro slovo požitek je akcentována více aktivita než pasivita prožívání a jeho přítomnostní charakter. Pro okamžik přítomné aktivity se tedy vyhrazuje slovo prožitek (*a proto také praktické působení jako „výchova prožitkem“*).³¹⁶ „*Jestliže však tento prožitek uplyne do minulosti a my se k němu vracíme, můžeme tento modus označit jako zážitek a teoretické postizení oboru jako „zážitkovou pedagogiku“*“.³¹⁷ Zážitek se tak stává prostředkem výchovy.

Učitel navozuje prožitkovou situaci až poté, co si přesně definuje cíle, kterých chce dosáhnout. Může mu pomoci diagnostikovat postavení jedince ve skupině, ale i dynamiku skupiny samotné. Důležitou otázkou pro přípravu programu je volba obtížnosti úkolů. „*Závislost náročnosti úkolů na úrovni schopností žáků vysvětluje ZP*³¹⁸ *na teorii o motivaci činností samou na modelu Stav plynutí - Flow*

---

³¹⁴ Příklad australského pracovního listu dostupný na < <http://mms.eq.edu.au/html/ed-resources.html#Object%20analysis> > Podle Parkan, F. a kol.: *Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví*, s. 24.

³¹⁵ Brabcová, A. (ed.): *Objektové učení*. In.: *Brána muzea otevřená. Průvodce na cestě muzea k lidem a lidí do muzea*. Nakladatelství Juko, Náchod 2002, s. 383.

³¹⁶ Jirásek, I.: *Vymezení pojmu zážitková pedagogika*. In: *Gymnasion*. Časopis pro zážitkovou pedagogiku, č. 1, jaro 2004, Prázdninová škola Lipnice, Praha 2004, s. 14.

³¹⁷ tamtéž, s. 14.

³¹⁸ *Zážitková pedagogika*

Csikszentmihalyiho. ³¹⁹ Není možné vytvořit úkol, který by vyhovoval svou obtížností všem žákům. Řešením může být práce ve skupinkách nebo diferenciaci úkolů podle náročnosti. Podle modelu Komfortní zóny jsou úkoly přijímané jako výzva motivující. Ovšem úkoly nesmějí vybočit z Komfortní zóny, protože pokud jsou příliš snadné, nebo naopak příliš složité, působí na žáka demotivujícím způsobem. Je tedy důležité řídit se následujícím pravidlem: „*vím pro koho co plánuji, aby to bylo efektivní*“ ³²⁰

Zážitková pedagogika také nabízí metodiku práce se skupinou, s týmovými rolami. Každý žák musí akceptovat svou roli a podílet se na řešení úkolu. Musí umět přijmout stejně tak úspěch při správném řešení úkolu, ale i neúspěch společně s ostatními. ³²¹

„*Principem ZP je, že učící je vtažen do problému intelektuálně, emocionálně, sociálně, duševně i tělesně.*“ ³²² Zážitek má svůj význam, pokud je správně vyvolán a hlavně zpracován. Reflexe je velice důležitou součástí zážitkové pedagogiky. Společně s učitelem se dá zpracovat mnoho podnětů vycházejících z průběhu aktivity. Každý může ohodnotit skupinu, otevírá se prostor pro sebehodnocení, mohou se zde otevřít i vztahové otázky. ³²³ Vše záleží na citlivém vedení a v neposlední řadě na vstřícnosti a motivovanosti žáků. „*Reflexe přináší zúčastněným sebezpoznaní, zmapování pestrosti postojů ostatních – vzájemné poznání, zobecněním závěrů vzdělává i vychovává.*“ ³²⁴

Zážitková pedagogika je velice lákavá možnost ozvláštňení výuky. Její příprava, ale hlavně kvalitní provedení, vyžadují mnoho zkušeností a citlivý přístup. Neúspěch na tomto poli proto hrozí každému, kdo se rozhodne se zážitkovou pedagogikou pracovat. ³²⁵

---

³¹⁹ Hanková, Z.: *Zážitková pedagogika jako dar učitelům*. In: Gymnasion. Metoda a inspirace[online]. 4.4.2010, č. 12, Dostupný na: <<http://www.gymnasion.org/archive/article/zazitkova-pedagogika-jako-dar-ucitelum-0>>.

³²⁰ tamtéž.

³²¹ tamtéž.

³²² tamtéž.

³²³ Rozvíjí se průřezové téma Osobností a sociální výchovy.

³²⁴ Hanková, Z.: *Zážitková pedagogika jako dar učitelům*. In: Gymnasion. Metoda a inspirace[online]. 4.4.2010, č. 12, Dostupný na: <<http://www.gymnasion.org/archive/article/zazitkova-pedagogika-jako-dar-ucitelum-0>>.

³²⁵ Prvky zážitkové pedagogiky se objevují v největší míře ve vycházce pro 6. třídu, viz níže.

4.5 Francouzská inspirace

Francouzské školství je založeno na pěti základních principech, a to: svoboda vyučování, bezplatnost, filozofická i politická neutralita, veřejné školy jsou laické a posledním principem je povinná školní docházka (až do dovršení 16 let).³²⁶

Historické události, které výrazně ovlivnily dějiny, jsou u francouzských studentů udržovány v povědomí díky partnerství s muzei a památnými místy. V tomto ohledu spolupracuje ministerstvo školství s ministerstvem obrany,³²⁷ které zajišťuje pedagogické činnosti spojené především s oběma světovými válkami a společně s ministerstvem školství financuje a připojuje se k výchovným projektům spojeným s historií. Další z institucí, která se zapojuje do této spolupráce, je *Národní úřad válečných veteránů*.³²⁸ Jeho cílem je udržovat v povědomí hodnoty, které vedly k angažování Francie v současných konfliktech. Tento úřad nabízí školám bohatou nabídku programů, kterých se mohou účastnit, podporu školním exkurzím či zapůjčení výstavních předmětů. Dále je možno jmenovat *Výbor na památku a k dějinám otroctví*,³²⁹ který byl ze zákona považujícího otroctví za zločin proti lidskosti založen v roce 2001.³³⁰

K udržování historického povědomí francouzských studentů výrazně přispívá navštěvování muzeí a památných míst.³³¹ Francouzské školství se již dlouho zabývá pojmem partnerství mezi školou a muzeem³³² s cílem umožnit žákům prožít něco nového mimo školní lavice. Vzdělávací oddělení³³³ těchto institucí se starají o přijetí školní skupiny, pomáhají se školními projekty, připravují další vzdělávání vyučujících a stojí u zrodu pedagogických materiálů.³³⁴

---

³²⁶ Les grands principes du système éducatif: La liberté de l'enseignement; la gratuité; la neutralité; la laïcité, l'obligation scolaire. – oficiální stránky Ministerstva národního školství, mládeže a spolkového života Francouzské republiky, dostupné na: <<http://www.education.gouv.fr/cid162/les-grands-principes.html>>.

³²⁷ Le ministère de la Défense. – Ministerstvo obrany provozuje samostatnou internetovou stránku, na které prezentuje všechny pedagogicky zaměřené akce, které pořádá: dostupné na: <www.defense.gouv.fr/educadef>.

³²⁸ L'Office national des anciens combattants (ONAC). Dostupný na: <www.onac-vg.fr>.

³²⁹ Le comité pour la mémoire et l'histoire de l'esclavage. Dostupný na: <www.comite-memoire-esclavage.fr/>.

³³⁰ Další partneři vzdělávacího systému – *Les partenaires du système éducatif*: dostupné na: <<http://www.education.gouv.fr/cid49904/partenaires-lies-a-la-memoire.html>>.

³³¹ Nemalý podíl na tom má jistě fakt, že všechny památky ve státním vlastnictví mohou žáci a studenti do 26 let navštívit zdarma. Pokud si skupina přeje komentovanou prohlídku, či program, je jeho cena snížena.

³³² Viz použitá literatura.

³³³ Service éducatif

³³⁴ Odkazy na další instituce, které spolupracují se školami, dostupné na: <<http://www.education.gouv.fr/cid49904/partenaires-lies-a-la-memoire.html>>.

Na zájem o historii a památky, který se začal stále silněji projevovat mezi běžnou veřejností během *Dnů evropského dědictví*,³³⁵ reagovaly i památkové instituce a pedagogové. I když nejsou publikace věnující se kulturnímu dědictví a spolupráci škol a paměťových institucí z nejpočetnějších, existují kvalitní knihy, které shrnují východiska včlenění kulturního dědictví do vzdělávání a nabízejí programy, které jsou přímo šité na míru paměťovým institucím daného regionu. Tvořivý pedagog z nich může načerpat inspiraci pro návštěvu kulturní památky z jeho okolí. Výhodou těchto programů je jejich adaptabilita na další možná prostředí.

„Navštívit, objevit, popsat, vysvětlit stopy zanechané vzdálenou či nedávnou minulostí v krajině nebo na památkách našeho regionu,“³³⁶ tímto způsobem směřovat k pochopení a osvojení minulosti, to je úkol spolupráce paměťových a vzdělávacích institucí. Tematické okruhy mohou samozřejmě obsahovat různé podněty ať již z každodenního života nebo z života politického či z oblasti duchovní. Všechny jsou stejně důležité pro pochopení minulosti a jejího vlivu na přítomnost.

Pedagogové na základních školách, na obou stupních,³³⁷ musí aktivně zareagovat na nadšení, které nyní vyvolává kulturní dědictví. Dnes je možné využít pozitivnější přístup, který přispěje k odhalení krás umění žákům, usnadní jim studium historie, poslouží žákům k upevnění pocitu občanství a pomůže jim ztotožnit se se společnou identitou.³³⁸

Žák může snadněji pochopit pojem času, pokud se soustředí na objevování nových informací a souvislostí, které se týkají kulturního dědictví, které ho obklopuje každý den. Žáci se naučí hledat smysl ve studiu kulturního dědictví, pochopí, jaké mělo v minulosti místo, a budou přemýšlet nad tím, jaký kulturní a umělecký přínos má pro současnost.³³⁹

Kromě získávání znalostí se musí pozornost soustřeďovat k jinému, důležitějšímu cíli, kterého žáci dosáhnou správně vedeným kontaktem s kulturním dědictvím, jedná se o vybudování identity žáka. Je třeba „znát své kořeny jednak pro

---

³³⁵ *Journées du patrimoine.*

³³⁶ „Visiter, découvrir, décrire, interpréter les marques laissées par un passé lointain ou proche sur les paysages ou les monuments de nos régions.“ Astoul, G.; Chabaud, C.; Delory, D.: *50 activités pour découvrir le patrimoine à l'école et au collège.* CRDP Midi-Pyrénées, Toulouse 2003, s. 3, překlad autorka. (dále jen Astoul, G.; Chabaud, C.; Delory, D.: *50 activités pour découvrir le patrimoine à l'école et au collège*)

³³⁷ 1. stupni ZŠ v ČR odpovídá přibližně l'école élémentaire ve Francii, kam chodí děti od 6 do 11 let. 2. stupni ZŠ v ČR odpovídá přibližně collège, kam chodí žáci od 11 do 15 let.

³³⁸ Astoul, G.; Chabaud, C.; Delory, D.: *50 activités pour découvrir le patrimoine à l'école et au collège,* s. 9.

³³⁹ Tamtéž, s. 9.

*dítě, které se zde narodilo a znát historii území nebo města, kde žije, tak i pro to dítě, které se narodilo jinde. Přisvojením kulturního dědictví si každé dítě usnadňuje integraci do sociální skupiny, ve které žije.*³⁴⁰ Při cestě k občanství je toto odhalení minulosti nezbytné a na jeho základě pochopení, může dítě vybudovávat vlastní identitu.

I když kulturní dědictví již není zájmem pouze odborníků a dostává se ve všech svých podobách do širšího společenského povědomí, výchova ke kulturnímu dědictví³⁴¹ ve školách není v žádném případě snadno uchopitelná. Vyžaduje vyučující, kteří jsou schopni přínosně vybrat pozitivní hodnoty, které může tato výchova přinést, a musí se vyhnout nebezpečí přenechání celého programu specialistům, kteří často nedisponují zvládnutím základních didaktických postupů.³⁴²

Zavedení kulturních a uměleckých aktivit do škol v letech 1970-1980 mělo za cíl zaplnit mezeru v úkolech školy, kterou byl nedostatek takového vzdělávání, které umožňuje žákům ztotožnit se s kulturním dědictvím, které je v jejich nejbližším okolí všudypřítomné. Je nezbytně nutné, aby školní instituce dali každému žákovi (bez ohledu na jeho rodinné zázemí) stejný přístup k poznání kulturního dědictví, aby se tak smazaly nerovnosti mezi nimi a mohla být zaručena stejná šance na budoucí úspěch pro všechny bez rozdílu.³⁴³

Žáci si musí vybudovat citlivý přístup k památkám. Jedním z cílů je probudit v nich emoce ve vztahu ke kulturnímu dědictví ať hmotné či nehmotné povahy³⁴⁴. Tento přístup zdůrazňující afektivní stránku osobnosti žáků žákům umožňuje okamžitě komunikovat s ostatními, podělit se o své pocity, postřehy, dojmy a zvědavost. Mohou si tak promítnout na místo památky i všechny lidi, kteří se na její stavbě podíleli, ocení tak jejich schopnosti a talent, který si v sobě jako potomci těchto lidí také nesou. Ideální by pak bylo, kdyby si žáci mohli sami vyzkoušet, jak se surový materiál mění v umělecké dílo např. při hodinách výtvarné výchovy nebo se setkat s odborníky, kteří se zabývají konzervací či restaurátorstvím. Z dialogu s opravdovými profesionály ve

---

³⁴⁰ „À la fois connaître ses racines pour l'enfant né ici et connaître l'histoire du territoire ou de la ville où il vit pour celui qui est né ailleurs. En s'appropriant un patrimoine, chaque enfant facilite son intégration dans le groupe social qui l'environne.“ Astoul, G.; Chabaud, C.; Delory, D.: *50 activités pour découvrir le patrimoine à l'école et au collèges*, s. 9. Překlad autorka.

³⁴¹ L'éducation au patrimoine

³⁴² Astoul, G.; Chabaud, C.; Delory, D.: *50 activités pour découvrir le patrimoine à l'école et au collège*. s. 9.

³⁴³ Tamtéž, s. 10.

³⁴⁴ Jedná se hlavně o kulturu a jazyk daného regionu. Opět se začínají zakládat školy, jejichž vyučovacím jazykem jsou mimo jiné regionální jazyky (bretonština, katalánština, okcitanština, alsaština, korsičtina). Je nutné připomínat si zvyky, tradice, pohádky a legendy daného regionu.

svém oboru mohou žáci sami poznat, co je motivuje k této práci a přijmout tato východiska za vlastní. „*Jedná se o to, pochopit důležitost, kterou je nutné věnovat ochraně kulturního dědictví a životnímu prostředí.*“³⁴⁵

Věnovat se kulturnímu dědictví dostatečně intenzivně znamená dát mu smysl. „*Přemýšlet nad kulturním dědictvím, to zcela jistě znamená přemístit ho do jeho kontextu v minulosti, ale znamená to také zanalyzovat jeho místo v současném světě a pochopit, jak důležité je pro budoucnost.*“³⁴⁶ V první řadě musí žák pochopit jaký je rozdíl mezi významem, který měla památka pro jejího stavitele a jaký význam má pro nás, lidi 21. století. Tyto dvě myšlenky musí jít ruku v ruce, musí se prolínat, vyučující se nemůže zaměřit pouze na jednu z nich. Žák musí mít představu o tom, proč byla katedrála postavena do takové výšky a v tom daném stylu a musí také pochopit, proč jí věnují restaurátoři tolik péče.³⁴⁷

Prostor pro seznámení žáků s kulturním dědictvím je třeba budovat již od mateřské školy. Žáci tak mohou snadno postupovat během školní docházky od poznání nedávné historie³⁴⁸ a známých památek, které je bezprostředně obklopují, k náročnějším projektům propojujícím několik domén vzdělávání.³⁴⁹ Celým tímto programem žák rozvíjí své kompetence týkající se oblastí: jak naplánovat svůj výzkum, vyhodnotit dokumenty a svědectví, která našel a prostudoval, zaznamenávat poznámky a třídit informace. Velice důležitou složkou procesu je práce s jazykem, ať při projevu psaném či mluveném.³⁵⁰

Při konkrétní realizaci programu zahrnujícího kulturní dědictví se mohou zorganizovat různé pedagogické akce, počínaje jednodenní návštěvou památného místa³⁵¹ či „třídy kulturního dědictví“³⁵² přes tvůrčí ateliéry až po umělecké a kulturní projekty.³⁵³

---

³⁴⁵ „Il s'agit de comprendre l'importance qu'il faut accorder à la protection du patrimoine et de l'environnement.“ Astoul, G.; Chabaud, C.; Delory, D.: *50 activités pour découvrir le patrimoine à l'école et au collège*. s. 10, překlad autorka.

³⁴⁶ „Réfléchir sur le patrimoine, c'est certes le replacer dans son contexte du passé, mais c'est aussi analyser sa place dans notre monde actuel et comprendre les enjeux qui engagent son devenir.“ Astoul, G.; Chabaud, C.; Delory, D.: *50 activités pour découvrir le patrimoine à l'école et au collège*. s. 10, překlad autorka.

³⁴⁷ Astoul, G.; Chabaud, C.; Delory, D.: *50 activités pour découvrir le patrimoine à l'école et au collège*. s. 11.

³⁴⁸ Stačí vypravování prarodičů.

³⁴⁹ Nejvíce se nabízí humanitní předměty (dějepis, zeměpis, občanská výchova, literatura), ale mezioborové pole se může jistě snadno rozšířit i na přírodovědné předměty.

³⁵⁰ Astoul, G.; Chabaud, C.; Delory, D.: *50 activités pour découvrir le patrimoine à l'école et au collège*, s. 12.

³⁵¹ První část dne je věnována prohlídce a druhá tvůrčím dílnám.

Tento přístup ke kulturnímu dědictví má svůj základ i v mezinárodních dokumentech. V rámci Rady Evropy bylo adresováno členským státům „Doporučení rady ministrů“, které se týká pedagogiky kulturního dědictví.³⁵⁴ V tomto Doporučení je definováno kulturní dědictví jako „všechny hmotné i nehmotné stopy lidské činnosti a všechny společné stopy člověka a přírody.“³⁵⁵ V dokumentu je definován i termín *Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví*:³⁵⁶ „Vzdělávání založené na kulturním dědictví, které sjednocuje aktivizující metody vyučování, sblížení disciplin, partnerství mezi vyučováním a kulturou, zahrnující co nejpestřejší komunikační metody a metody projevu.“³⁵⁷ Tento dokument také podporuje mezinárodní spolupráci v rámci „Evropských tříd kulturního dědictví“.³⁵⁸

---

³⁵² La classe du patrimoine, Tyto třídy kulturního dědictví vznikaly od roku 1982 a nacházejí se v blízkosti významné kulturně-historické památky. Nabízejí týdenní pobyty, během kterých je možno zkombinovat různé organizační formy a metody výuky. Tyto programy předpokládají úzkou spolupráci mezi pedagogem a lektorem. Bohužel jsou tyto třídy, kvůli financím, velice vzácné. Astoul, G.; Chabaud, C.; Delory, D.: *50 activités pour découvrir le patrimoine à l'école et au collège*. s. 15.

³⁵³ Astoul, G.; Chabaud, C.; Delory, D.: *50 activités pour découvrir le patrimoine à l'école et au collège*. s. 13.

³⁵⁴ Originální znění dokumentu dostupné na:

<<https://wcd.coe.int/wcd/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=530638&SecMode=1&DocId=459472&Usage=2>>.

³⁵⁵ „toute trace matérielle et immatérielle de l'oeuvre humaine et toute trace combinée de l'homme et de la nature.“ *Recommandation N° R (98) 5 du Comité des Ministres aux États membres relative à la pédagogie du patrimoine*, dostupný na:

<<https://wcd.coe.int/wcd/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=530638&SecMode=1&DocId=459472&Usage=2>>.

³⁵⁶ Anglický termín: Heritage Education, francouzský termín: Pédagogie du Patrimoine, autorka použila překlad *Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví*, který byl použit při projektu *Metodika pro implementaci Výchovy ke vztahu ke kulturně historickému dědictví do školních vzdělávacích programů základních škol a víceletých gymnázií*. Podrobněji viz Parkan, F. a kol.: *Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví. Metodická příručka*, Univerzita Karlova v Praze, Praha 2008.

³⁵⁷ „Pédagogie du patrimoine: une pédagogie fondée sur le patrimoine culturel, intégrant des méthodes d'enseignement actives, un décloisonnement des disciplines, un partenariat entre enseignement et culture, et recouvrant aux méthodes de communication et d'expression les plus variées.“ *Recommandation N° R (98) 5 du Comité des Ministres aux États membres relative à la pédagogie du patrimoine*, dostupný na: <<https://wcd.coe.int/wcd/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=530638&SecMode=1&DocId=459472&Usage=2>>.

³⁵⁸ „Classe européenne du patrimoine“

PRAKTICKÁ ČÁST

5. HISTORICKÉ VYCHÁZKY

Cílem diplomové práce bylo zjistit, jaké jsou možnosti spolupráce Základní školy Miloše Šolleho Kouřim, okres Kolín (dále Základní škola Miloše Šolleho) s Regionálním muzeem v Kolíně, respektive s jeho dvěma pobočkami, které v Kouřimi sídlí, Muzeem Kouřimska v Kouřimi a Muzeem lidových staveb v Kouřimi. I když má město obrovský potenciál přilákat mnoho návštěvníků,³⁵⁹ potažmo škol, muzeum prozatím nenabízí žádný program vytvořený přímo pro školy. Proto autorka zvolila jako možnost spolupráce tři tematicky uzavřené vycházky, které reflektují různá období dějin a vycházejí ze ŠVP Základní školy Miloše Šolleho. Vycházky v souladu s RVP rozvíjejí klíčové kompetence a zahrnují průřezové téma Osobnostní a sociální výchova. Pokud by mělo Regionální muzeum v Kolíně zájem, mohlo by tyto programy, nebo jejich varianty, nabízet dalším školám a seznamovat tak ostatní žáky z mikroregionu Kouřimsko, ale i žáky ze vzdálenějšího okolí, zajímavou formou s dějinami tohoto královského města.

5.1 Základní škola Miloše Šolleho Kouřim, okres Kolín³⁶⁰

Historie školy v Kouřimi začíná již ve 14. století³⁶¹ a trvá nepřetržitě dodnes. Základní škola Miloše Šolleho poskytuje vzdělání cca 330 dětem v 1. až 9. ročníku.³⁶² Škola se nachází v blízkosti centra města. Disponuje 9 kmenovými třídami a 15 odbornými učebnami, mezi nimi i učebnou dějepisu a počítačovou učebnou. V počítačové učebně je možný přístup na internet a počet počítačů umožňuje žákům samostatnou práci.

Škola se zapojuje do dlouhodobých projektů např. projekt pro žáky 2. stupně „Kouření a já“, „Škola nanečisto“ pro budoucí prvňáčky a mezinárodní hnutí „Na vlastních nohou“. Škola také spolupracovala s Regionálním muzeem v Kolíně. Vybraní žáci se účastnili vánočních a velikonočních pásem v Muzeu lidových staveb v Kouřimi.

Po analýze podmínek školy, možností a potřeb žáků a požadavků rodičů si škola vytyčila pět vzdělávacích priorit:

---

³⁵⁹ Viz teoretická část o městě Kouřim.

³⁶⁰ Charakteristika školy viz *Školní vzdělávací program pro základní vzdělávání*, Základní škola Miloše Šolleho, verze 2007/2008, dostupný na: < <http://www.zsk.cz/dokumenty.html>>.

³⁶¹ Městská škola byla založena roku 1377. Tůma, 1915, s. 362.

³⁶² Základní škola Miloše Šolleho Kouřim, okres Kolín: *Výroční zpráva o činnosti školy, školní rok 2009/2010*, dostupný na: < <http://www.zsk.cz/dokumenty.html>>.

- 1) Poskytovat kvalitní základní vzdělávání zaměřené na aktivní dovednosti žáků
- 2) Rozvíjet komunikační dovednosti žáků: v mateřském jazyce, v cizím jazyce, v informačních a komunikačních technologiích, v sociálních vztazích.
- 3) Pomoci žákům se speciálními vzdělávacími potřebami – disponibilním navýšením hodinových dotací matematiky a českého jazyka.
- 4) Podporovat rozvíjení pohybových dovedností žáků ve školních i mimoškolních sportovních aktivitách.

5) Posilovat vztah žáků k regionu, ve kterém žijí.

Předně poslední z výše uvedených vzdělávacích priorit je v souladu s ideou Výchovy ke vztahu ke kulturně historickému dědictví. Škola navíc nabízí jako volitelný předmět pro 6. a 7. ročník Historické putování regionem.³⁶³ Volitelné předměty umožňují žákům vybrat si oblast, která je zajímavá a v ní si prohlubovat své vzdělání. Historické putování regionem má ale svou konkurenci a tou je Sportovní výchova nebo Základy dalšího cizího jazyka, v tomto případě němčiny. Pro otevření třídy je nutné, aby se přihlásilo nejméně 7 žáků.³⁶⁴

Základní škola Miloše Šolleho dokazuje bohatost zájmů a možností pro žáky také v seznamu preferovaných akcí, kde nechybí Mezinárodní den památek a sídel,³⁶⁵ kterého se účastní všechny ročníky.

Pedagogové uplatňují při výuce i mimo ni společné postupy, které vedou k utváření a rozvíjení klíčových kompetencí. Konkrétně:³⁶⁶

Kompetence k učení:

- vést žáky k zodpovědnosti za své vzdělávání, umožnit žákům osvojit si strategie učení a motivovat je pro celoživotní učení
- vést žáky a rodiče k tomu, že důležitější jsou získané dovednosti a znalosti, než známka na vysvědčení
- podporovat samostatnost a tvořivost
- naučit žáky vyhledávat, zpracovávat a používat potřebné informace v literatuře a na internetu

³⁶³ *Školní vzdělávací program pro základní vzdělávání*, Základní škola Miloše Šolleho, verze 2007/2008, s. 23, dostupný na: < <http://www.zsk.cz/dokumenty.html>>.

³⁶⁴ Tamtéž, s. 24.

³⁶⁵ UNESCO tímto dnem v roce 1982 vyhlásilo 18. duben. Více online, dostupné na: <<http://www.international.icomos.org/18thapril/index.html>>.

³⁶⁶ Následuje pouze výběr postupů, které vedou k dosažení klíčových kompetencí, plné znění viz *Školní vzdělávací program pro základní vzdělávání*, Základní škola Miloše Šolleho, verze 2007/2008, s. 7-13, dostupný na: < <http://www.zsk.cz/dokumenty.html>>.

- motivovat k učení – vytvářet takové situace, v nichž má žák radost z učení
- učit trpělivosti

Kompetence k řešení problémů:

- učit žáky nebát se problémů
- vytvářením praktických problémových úloh a situací učit žáky prakticky problémy řešit
- podporovat různé přijatelné způsoby řešení
- podporovat týmovou spolupráci při řešení problémů
- podporovat samostatnost, tvořivost a logické myšlení

Kompetence komunikativní:

- zaměřovat se na rozvíjení komunikačních dovedností žáků v mateřském jazyce, v cizím jazyce, v informačních a komunikačních technologiích a v sociálních vztazích
- klást důraz na kulturní úroveň komunikace
- vést žáky k tomu, aby otevřeně vyjadřovali svůj názor podpořený logickými argumenty
- vést žáky k pozitivnímu vnímání své školy, své obce, sebe a ostatních lidí
- učit žáky naslouchat druhým, jako nezbytný prvek účinné mezilidské komunikace
- učit žáky asertivnímu chování a neverbální komunikaci

Kompetence sociální a personální:

- minimalizovat používání frontální metody výuky, podporovat skupinovou výuku a kooperativní vyučování
- učit žáky pracovat v týmech, učit je vnímat vzájemné odlišnosti jako podmínku efektivní spolupráce
- rozvíjet schopnosti žáků zastávat v týmu různé role
- podporovat vzájemnou pomoc žáků, vytváříme situace, kdy se žáci vzájemně potřebují
- upevňovat v žácích vědomí, že ve spolupráci lze lépe naplňovat osobní i společné cíle

Kompetence občanské:

- vychovávat žáky jako svobodné občany, plnící si své povinnosti, uplatňující svá práva a respektující práva druhých
- vychovávat žáky jako osobnosti zodpovědné za svůj život, své zdraví a za své životní prostředí
- vychovávat žáky jako ohleduplné bytosti, schopné a ochotné účinně pomoci v různých situacích
- vést žáky k sebeúctě a úctě k druhým lidem
- vést žáky k aktivní ochraně jejich zdraví a k ochraně životního prostředí

Kompetence pracovní:

- Při výuce vytváříme podnětné a tvořivé pracovní prostředí. Měníme pracovní podmínky, žáky vedeme k adaptaci na nové pracovní podmínky
- Různými formami (exkurze, film, beseda apod.) seznamujeme žáky s různými profesemi

5.2 Organizační příprava vycházek

První impuls pro vytvoření historických vycházek byl škole navržen již v srpnu roku 2010. Po kladné odezvě bylo v srpnu 2010 osloveno ke spolupráci i Regionální muzeum v Kolíně. Během září a začátku října měli oslovení odborníci možnost se k návrhům programu vycházek vyjadřovat, ujasňovat si jejich obsah a cíle a navrhovat jejich vylepšení, vše ve spolupráci s autorkou.

Po dohodě s vedením školy byl na začátku září každé vybrané třídě (6.B, 7.B, 8. třída) „přidělen“ den v týdnu, kdy se měla vycházka uskutečnit. Po dohodě s pracovníky muzea byla již během první poloviny září pevně dohodnuta data vycházek. 30. září 2010 ovšem došlo k první komplikaci, protože se musel najít nový termín pro jednu z vycházek. Díky vstřícnému přístupu vedení školy a vyučujících se během jednoho týdne podařilo najít nové datum.

Během příprav s autorkou komunikovala především Lenka Mazačová, kurátorka sbírkového fondu Muzea Kouřimska v Kouřimi, nejenom kvůli přesunu data konání vycházky, ale především kvůli připomínkám k programu vycházek. Její nápady velice obohatily program a hlavně přiblížily žákům instituci muzea.

Vladimír Rišlink, ředitel Regionálního muzea v Kolíně, oproti tomu neměl k programu žádné námitky a přijetí návrhu programu potvrdil až po urgování. Na poslední vycházce věnované Muzeu lidové architektury v Kouřimi měla spolupracovat Dana Přenosilová, etnografka muzea. Bohužel ale na začátku října nemoc tuto spolupráci znemožnila, a protože nechtěla ani jedna ze zainteresovaných stran poslední vycházku zrušit, rychle se hledalo alternativní řešení. Výkladu se nakonec ujala dlouholetá průvodkyně v kouřimském skanzenu Hana Holubová.

Je jistě namístě zmínit, že díky vstřícnosti vedení Regionálního muzea v Kolíně, měli žáci návštěvu muzejních objektů zdarma.

5.3 Obsahová příprava vycházek

Každá vycházka proběhla v rámci dopoledního vyučování (5 vyučovacích hodin). Program všech vycházek se shoduje v zásadě v následujících bodech: motivační úvod, uvedení do tématu vycházky a nastínění celého programu, vycházka do terénu s výkladem odborníka, během kterého žáci vyplňují pracovní listy, následné aktivity, kontrola správného řešení a zpětná vazba celého programu.

Téma vycházky bylo vybráno tak, aby souviselo se vzdělávacím obsahem vzdělávacího oboru dějepis pro daný ročník. Teoretická východiska pro vycházky reflektují RVP ZV, ŠVP Základní školy Miloše Šolleho a Výchovu ke vztahu ke kulturně historickému dědictví. Při definování pojmů, s kterými se žáci setkali nebo měli setkat, autorka konzultovala i učebnice dějepisu používané ve škole.

Aby byl program zajímavý a pro žáky poutavý, střídají se v něm různé organizační formy vyučování (frontální vyučování, skupinové a kooperativní vyučování a exkurze jako organizační forma vyučování realizovaná v mimoškolním prostředí) a různé vyučovací metody (metody slovní, metody názorně demonstrační, metody praktických činností a hra jako vyučovací metoda). Každá vycházka je naplněna jinými aktivitami, propojuje se v nich samostatná práce se skupinovou, hry založené na manuální zručnosti a fantazii i hry vědomostní. Náročnost programu byla vždy uzpůsobena věku žáků.

Důležitou částí přípravy bylo i množení materiálů, které žáci dostali a které byly nezbytně nutné pro realizaci plánovaných aktivit. Hmotné zabezpečení vycházky poskytla sama škola.

Následující řádky již budou věnovány konkrétním vycházkám. U každé vycházky bude uveden zápis projektu, vlastní realizace, zpětná vazba od dětí a závěrečné hodnocení.

5.4 Archeologie a Slované – 6. třída, 14. října 2010

5.4.1 Zápis projektu³⁶⁷

Následující kapitola uvádí vycházku tak, jak byla navržena i s optimálním časovým rozvržením. Už při tvorbě vycházky byl navržen variabilní úkol (v tabulce je označen přerušovanou čarou) a samotné úkoly je možno drobně pozměnit podle počasí, které v říjnu není vždy přívětivé.

NÁZEV PROJEKTU: Jak žili naši předkové – **Archeologie a Slované**

VÝCHODISKA: Projekt se realizoval v rámci přípravy diplomové práce vycházející z teoretického základu Výchovy ke vztahu ke kulturně historickému dědictví, během kterého spolupracovala ZŠ Miloše Šolleho Kouřim a Regionální muzeum v Kolíně

ANOTACE: Žáci si prostřednictvím přednášky a aktivit osvojí a zafixují základní pojmy vztahující se k archeologii, práci archeologa a životu Slovanů.

CÍL: Po absolvování projektu budou žáci schopni popsat práci archeologa a vysvětlit, s kterými odborníky spolupracuje a proč. Během aktivit se žáci seznámí se slovanskými božstvy a pochopí provázanost života Slovanů s přírodou a okolím.

Projekt rozvíjí ŠVP ZŠ Miloše Šolleho Kouřim v bodě jeho hlavních vzdělávacích priorit, a to zejména v bodech: rozvoj komunikačních dovedností žáků a posilování vztahu žáků k regionu, ve kterém žijí. Žáci budou během aktivit rozvíjet klíčové kompetence, a to konkrétně kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní a kompetence sociální a personální. Celý program rozvíjí v největší míře průřezové téma Osobnostní a sociální výchova.

CÍLOVÁ SKUPINA:

Věk: žáci 6. třídy – 6.B ZŠ Miloše Šolleho Kouřim

Počet: 21 žáků – vycházky se účastnilo 17 žáků

CELKOVÁ DOBY REALIZACE: 270 minut

OBSAH – DÍLČÍ AKTIVITY:

ČAS (<i>kdy je aktivita realizována nebo jak dlouho trvá</i>)	AKTIVITA (<i>popis aktivity</i>)	CÍL AKTIVITY (<i>piště prosím jednotnou formou – slovesa na počátek či pod.</i>)	VAZBA NA RVP, KLÍČOVÉ KOMPETENCE, PŘEDMĚTY
10 minut	Přesun do Muzea Kouřimska		

³⁶⁷ Formulář přijat od lektorského oddělení Sbírký moderního a současného umění Národní galerie v Praze.

45 minut	<p>Motivace: Přečíst žákům úryvek ze <i>Starých pověstí českých</i>, pověst, která se váže k osídlení Kouřimi</p> <p>Vysvětlit žákům, co je pověst, jak se váže k místu, kde studují a jak souvisí s archeologií a Slovany – přiblížení obsahu celého programu</p> <p>První část přednášky od odborníka</p>	Žáci se zajímavou formou seznámí s tématem programu a osvěží si své znalosti pověstí, které se týkají jejich blízkého okolí	<p>Rozvoj kompetencí k učení (práce s textem), kompetencí komunikativních, kompetencí k řešení problémů</p> <p>Dějepis, český jazyk (literatura)</p>
15 minut	Přesun na hradiště Stará Kouřim		
45-55 minut	Během přednášky odborníka budou žáci samostatně vyplňovat pracovní list	Žáci se naučí třdit informace během poslechu přednášky, pohybem v terénu se blíže seznámí s reálnými rozměry hradiště	<p>Rozvoj kompetencí k učení, kompetencí k řešení problémů</p> <p>Dějepis, zeměpis (zakreslování do plánu)</p>
10 minut	Žáci posvačí		
20-30 minut	„puzzle“ – žáci ve skupinkách složí puzzle s obrázkem života Slovanů, poté popíší činnosti, které se na obrázku odehrávají a dají je do souvislosti či je porovnejí s dnešní dobou	Žáci spolupracují ve skupinách, zábavnou formou sami poznávají každodenní život Slovanů a sami hledají souvislosti s dnešní dobou	<p>Rozvoj kompetencí sociálních a personálních (práce ve skupině), kompetencí komunikativních, kompetencí k řešení problémů</p> <p>Dějepis</p>
20-30 minut	Každý žák samostatně vyplní křížovku, najde ostatní, jejichž řešení je stejné a přijde za vyučujícím s heslem, poté skupinka obdrží text, který se týká daného božstva. Úkolem skupiny bude text přečíst, vybrat z něj důležité informace a	Díky křížovce si žáci ujasní a procvičí, co se naučili, nenásilně se rozdělí do nových skupin a poté budou kriticky myslet a vystupovat před ostatními	<p>Rozvoj kompetencí k řešení problémů (samostatná práce), kompetencí sociálních a personálních, kompetencí k učení (třídění informací), kompetencí komunikativních</p> <p>Dějepis</p>

	prezentovat ostatním.		
20-30 minut	Žáci vytvoří kroužek a na záda dostanou cedulku se slovem. Jejich úkolem je pantomimicky se správně uspořádat do dvou skupin.	Žáci si zábavnou formou upevní základní pojmy týkající se slovanského hradiště a slovanského náboženství, zároveň budou rozvíjet prostorovou představivost.	Rozvoj kompetencí k učení, kompetencí k řešení problémů, kompetencí sociálních a personálních (práce ve skupině), kompetencí komunikativních (komunikace mimikou a gesty) Dějepis
	Žáci mohou propojit náboženství s přítomností. Ze starých pohanských bohů se zrodily pohádkové bytosti, které?	Žáci na základě vlastních znalostí objeví spojení mezi minulostí a současností.	Rozvoj kompetencí komunikativních, kompetencí k řešení problémů Dějepis, český jazyk (literatura)
25-30 minut	Návrat z hradiště		
45 minut	Vyhodnocení pracovních listů, společná kontrola odpovědí, zpětná vazba ústní i písemnou formou	Žáci si potvrdí správné řešení jejich práce, zamyslí se nad celým programem, zhodnotí jeho průběh	Rozvoj kompetencí k učení, komunikativních kompetencí, kompetencí sociálních a personálních dějepis

VÝSTUPY: pracovní list a poznámky o slovanských božstvech

MATERIÁL A POMŮCKY: připravené pracovní listy, puzzle, lepidlo, samolepky, plánek areálu hradiště

KLÍČOVÁ SLOVA: archeologie, Slované, hradiště, náboženství

SPOLUPRÁCE: Regionální muzeum v Kolíně (Mgr. Lenka Mazačová) a ZŠ Miloše Šolleho Kouřim, okres Kolín

MÍSTO REALIZACE: ZŠ Miloše Šolleho Kouřim, okres Kolín, Muzeum Kouřimska v Kouřimi, hradiště Stará Kouřim

POUŽITÁ LITERATURA:

Hrala, J.: *Malý labyrint archeologie*, Albatros, Praha 1976.

Jirásek, A.: *Staré pověsti české*, Albatros, Praha 1970.

Karpatský, D.: *Malý labyrint literatury*, Albatros, Praha 1997.

Růžička, J., Šindlářová, I.: *Mýty a báje starých Slovanů*, FONTÁNA 2003.

Válková, V.: *Dějepis pro základní školy 6*, SPN, Praha 2006.
Váňa, Zd.: *Svět dávných Slovanů*, ARTIA, Praha 1983.

5.4.2 Realizace vycházky

Den předem bylo nutné žáky upozornit na to, že je čeká „dopoledne s dějepisem“ a jak se na něj mají připravit.

V den realizace na začátku programu proběhla malá prezentace idey vycházky a pokyny pro to, aby vše proběhlo bez problémů. K rozmnoženým materiálům pro žáky dostala autorka i jmenný seznam žáků, aby mohla snadněji zaznamenat, kdo chybí a zaznamenat si přesně, komu udělila známku.

Sraz s dětmi byl rovnou v šatnách ve škole a hned po zvonění a zapsání do třídní knihy nastal přesun k muzeu. Autorka nemohla mít z bezpečnostních důvodů třídu na povel sama, a tak skupinu doplňoval pedagogický dozor ze školy. Jak bylo domluveno, skupina dorazila do muzea v 8 hodin (první vyučovací hodina začíná v 7⁵⁰), kde již čekala historička. Na tomto místě je jistě nutno poděkovat pracovníkům Muzea Kouřimska v Kouřimi, že umožnili žákům prohlídku muzea v tak časných hodinách mimo otevírací dobu. Aktivity v muzeu proběhly přesně podle časového plánu. Každý žák dostal svůj pracovní list a text pověsti o příchodu Lecha do Kouřimi.³⁶⁸ Žáci sami text nahlas přečetli, dokonce se dobrovolně hlásili jako předčítači. Při prezentaci pracovních listů byla žákům vysvětlena komplikovaná slova a ujasněny otázky. Motivací pro kvalitní vyplnění pracovních listů byla i možnost získání dobré známky. Poté se slova chopila historička. Žáci byli pozorní, spolupracovali a pečlivě vyplňovali listy podle jejího výkladu. Mnozí z nich se spontánně vrhli na zem, aby si mohli lépe zaznamenávat do pracovních listů.

Po 45 minutách skupina opustila Muzeum Kouřimska v Kouřimi a přesunula se na Starou Kouřim. Zde proběhla druhá část přednášky historičky, tentokrát se soustředila na zbytky hradiště, které jsou stále dobře viditelné v terénu. Jedno z míst výkladu byl i Lechův kámen, kde se žáci opět spontánně zapojili do výkladu a vyprávěli všechny pověsti, které znají a které se k Lechovu kameni vážou. Oproti plánu byla přednáška rozdělena na dvě části. Žáci dostali čas na svačinu v romantickém prostředí Libušina jezírka a poté pokračovala cesta po stopách hradiště. Největším překvapením bylo pro většinu žáků, i těch, kteří prostředí Staré Kouřimi dobře znají, místo, kde stála

---

³⁶⁸ Všechny použité materiály viz příloha

dvojitá brána. Po skončení přednášky nás historička opustila a skupina se vrátila k Lechovu kameni, kde probíhaly aktivity.

Pro skládání puzzle se žáci rozdělili do 4 skupin a překvapivě rychle si s úkolem poradili. Zcela jistě zafungovala spolupráce ve skupině, protože již samotné podmínky realizace nedovolovaly uspět jedinci. Přinejmenším proto, že by mu jednotlivé dílky odnesl vítr. Tato aktivita byla pro děti jistě silným zážitkem nejenom proto, že pracovaly jako tým, ale z výsledku musely vyvodit další závěry. Při reflexi a hodnocení práce se všechny skupiny svědomitě zapojily.

Další aktivita byla při realizaci vycházky pozměněna a to hlavně z důvodu nepříznivě počasí. Naštěstí svítilo sluníčko, ale říjnové ráno všem připravilo nemilé překvapení, když se celá skupina vyšplhala na Starou Kouřim. Kam oko dohlédlo, byla tráva omrzlá, takže žáci měli, i přes kvalitní vybavení a dobré oblečení, brzy promrzlé končetiny a navlhlé boty. Žáci proto dostali čas na vyplnění křížovky a nejrychlejší luštitelé se správným řešením dostali malé jedničky. Záhadná slova z tajenky jim vysvětlila sama autorka a žáci si je poznamenali pod křížovku pod „svého“ boha. Práce s textem, to znamená aktivita bez pohybu, byla tedy z programu vyčleněna.

Poslední aktivita, která proběhla venku, měla u žáků obrovský úspěch. Žáci se snažili rozdělit do dvou skupin podle toho, zda mají na zádech slovo, které se týká hradiště nebo náboženství. I přes počáteční rozčarování z pravidel a možná i myšlenky na nemožnost splnění úkolu, si třída s úkolem poradila v zásadě dobře a při reflexi si žáci velice pochvalovali, že museli spolupracovat, že si museli pomáhat.

Jak již bylo uvedeno výše, zima zkrátila čas určený aktivitám, a tak se skupina přesunula do „vyhřáté školy“, jak to později komentovali žáci ve zpětné vazbě. Po čtyřech náročných hodinách dostali žáci další přestávku.

Poslední část vycházky proběhla v tradiční školní třídě. Žáci vytvořili mentální mapu s centrálním slovem „archeologie“ (viz příloha obr. 18). Kdo z žáků chtěl, mohl odevzdat pracovní list a získat tak možnost dostat dobrou známku z dějepisu. Tuto možnost využilo 15 ze 17 přítomných žáků a všichni dostali jedničku. Při společné kontrole správného řešení z pracovních listů byli žáci velice aktivní a prokázali výbornou paměť, když společně vyjmenovali v podstatě všechny části expozice, kterou v muzeu navštívili. Posledních 20 minut bylo vyčleněno na zpětnou vazbu, kterou žáci zpracovali písemně.

5.4.3 Zpětná vazba

Žáci měli při zpracování zpětné vazby volnou ruku, mohli pouze namalovat to, co je zaujalo, vypsát zážitky, které se jim líbily a které naopak ne, nebo napsat krátký text. Jejich fantazii měly podpořit i různobarevné papíry rozdílných tvarů, s kterými pracovali.

Většina žáků nakreslila obrázek a doplnila ho komentářem, co se jim líbilo a nelíbilo. Negativní reakce se objevovaly pouze na jedno téma a to byla zima, která celou vycházku provázela (celkem 6x). Ostatní hodnocení byla pozitivní. Nejčastějším tématem obrázků bylo Libušino jezírko, Lechův kámen a puzzle, exponáty a model dvojité brány, které žáci viděli v muzeu. Zvláště znázornění dvojité brány jsou velice působivá, jednou dokonce i prostorově ztvárněné. Dále žáci hodnotili velice pozitivně aktivity jako takové, nejlepší byly podle nich skládání obrázku a když *„jsme měli nalepené ty cedulky a museli jsme se roztřídit.“* Jednou dokonce zaznělo následující hodnocení: *„Líbilo se mi všechno, ale nejvíc se mi líbila ta spolupráce s ostatními.“* Objevil se i názor zopakovat si takovou vycházku znovu.³⁶⁹

Za povšimnutí jistě stojí, že nikdo nezmínil, že program byl prima, protože žáci mohli snadno získat dobrou známku. Všichni se soustředili pouze na to, co zažili a co zjistili.

5.4.4 Co se povedlo a co ne

Celkově se vycházka vydařila. I přes nepřízeň počasí byli žáci velice pozorní, aktivní a skvěle spolupracovali. Nastaly spíše problémy organizačního rázu. Jistě by byl celý program mnohem příjemnější, pokud by se odehrál na jaře nebo v září. Poté by nebyl problém zůstat na hradišti déle, věnovat se aktivitám v plném rozsahu a hlouběji se ještě na místě věnovat zpětným vazbám ke konkrétním úkolům.

Na samotném hradišti by bylo lepší ještě více žáky seznámit s terénními nerovnostmi, které jsou stále vidět, jako jsou zbytky valů, a více je upozornit na to, jak vysoko se na Staré Kouřimi nacházejí a kam až je odtud vidět. Aby si žáci zkusili, jak náročné muselo být pro útočníky dobývat hradiště, mohli by si vyběhnout nahoru na val

---

³⁶⁹ Ukázky zpětných vazeb viz příloha obr. 19-21.

v místech, kde stávala dvojitá brána. Tam je totiž val stále dobře zachován a rychle se dostat nahoru by jistě nebyl snadný úkol pro nikoho.

Další zpestření programu by mohlo proběhnout, když žáci svačí. Přednášející odborník by mohl žáky seznámit s tím, jak se stravovali lidé, kteří na hradišti žili, a pokud by to bylo možné, přinést ukázkou takového pokrmu.

Možností jak zapojit variabilní úkol (v tomto případě se týkal propojení slovanských bohů a pohádkových bytostí) je zadat ho před odchodem z hradiště a nechat žákům celou cestu zpět do školy na přemýšlení a řešením začít hodinu, která je věnovaná hodnocení programu.

Pokud by se nepovedla aktivita s „*cedulkami*“, není nic snadnějšího, než si říct správné řešení na místě a poté zopakovat stejnou aktivitu ve třídě a zanalyzovat, proč první pokus nevyšel, co se podruhé udělalo jinak a jak se přitom žáci cítili.

Určitě je třeba ještě více rozvinout ústní zpětnou vazbu. Pro její správné vedení je potřeba mít schopnost citlivě vést děti, dostatek zkušeností a času. Pobyť na Staré Kouřimi byl také časově omezen, aby se žáci mohli v klidu vrátit do školy a měli ještě chvíli pauzu. Bylo žádoucí, aby příchod do školy byl přesně o přestávce, protože není v zájmu vyučujících, aby vracející se třída hlučně procházela během výuky po chodbě.

5.5 Středověké město a křesťanství – 7. třída, 19. října 2010

5.5.1 Zápis projektu

Následující řádky prezentují návrh projektu v jeho ideální podobě a nabízejí i variabilní aktivitu (označena přerušovanou čarou), která se může splnit, pokud na ni bude dost času.

NÁZEV PROJEKTU: Jak žili naši předkové – **Středověké město a křesťanství**

VÝCHODISKA: Projekt se realizoval v rámci přípravy diplomové práce vycházející z teoretického základu Výchovy ke vztahu ke kulturně historickému dědictví, během kterého spolupracovala ZŠ Miloše Šolleho Kouřim a Regionální muzeum v Kolíně

ANOTACE: Žáci si prostřednictvím přednášky a plánovaných aktivit osvojí a zafixují základní pojmy vztahující se k architektuře kostela, církvi ve středověku a dějinám města Kouřimi.

CÍL: Po absolvování programu žáci popíší prvky architektury kostela a budou schopni vysvětlit termíny, které se k tomuto tématu váží. Žáci pochopí důležitost církve a náboženství pro život středověkého člověka a zamyslí se nad nezbytností kostela ve středověku a jeho významem dnes.

Projekt rozvíjí ŠVP ZŠ Miloše Šolleho Kouřim v bodě jeho hlavních vzdělávacích priorit, a to zejména v bodech: rozvoj komunikačních dovedností žáků a posilování vztahu žáků k regionu, ve kterém žijí. Žáci budou během aktivit rozvíjet klíčové kompetence, a to konkrétně kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní a kompetence sociální a personální. Celý program rozvíjí v největší míře průřezové téma Osobnostní a sociální výchova.

CÍLOVÁ SKUPINA:

Věk: žáci 7. třídy – 7.B ZŠ Miloše Šolleho Kouřim

Počet účastníků: 21 žáků – vycházky se účastnilo 18 žáků

CELKOVÁ DOBA REALIZACE: 270 minut

OBSAH – DÍLČÍ AKTIVITY:

ČAS (kdy je aktivita realizována nebo jak dlouho trvá)	AKTIVITA (popis aktivity)	CÍL AKTIVITY (piště prosím jednotnou formou- slovesa na počátek či pod.)	VAZBA NA RVP, KLÍČOVÉ KOMPETENCE, PŘEDMĚTY
45 minut	Motivace ve škole: Žáci budou studovat text Legandy o sv. Kateřině,	Žáci se zajímavou formou seznámí s hlavní náplní	Rozvoj kompetencí k učení, kompetencí k řešení problémů,

	vysvětlení pojmu legenda, její místo ve středověké společnosti	projektu a příběhem svěřice, která je pevně svázána s kostelem sv. Štěpána v Kouřimi	komunikativních kompetencí Dějepis, český jazyk (literatura)
10 minut	Přesun na náměstí ke kostelu		
60 minut	Prohlídka kostela a zvonice Během přednášky budou žáci vyplňovat pracovní list a pozorně poslouchat výklad	Žáci se naučí rychle vyhodnocovat informace, které uslyší, během přednášky se i sami zapojí do bádání v kryptě sv. Kateřiny	Rozvoj kompetencí k učení (třídění informací), kompetencí komunikativních (aktivní naslouchání), kompetencí k řešení problémů Dějepis, hudební výchova, výtvarná výchova
10 minut	Návrat do školy		
10-15 minut	Svačina		
25 minut	Vyluštění osmisměrky: Žáci samostatně vyluští osmisměrku, najdou 10 termínů a poté se rozdělí do dvou skupin podle výsledků luštění Každá skupina bude mít za úkol vysvětlit termíny, které v osmisměrce našla Za každý správně vysvětlený termín dostane skupina 100 bodů	Žáci na základě skupinové spolupráce definují termín a poté ústně prezentují před zbytkem třídy	Rozvoj kompetencí k řešení problémů (samostatné řešení problému), kompetencí komunikativních, kompetencí sociálních a personálních, kompetencí k učení Dějepis
30 minut	Riskuj Žáci zůstanou rozděleni do dvou skupin a budou proti sobě soutěžit	Cílem hry je upevnit vědomosti, které žáci získali během přednášky Hry se zúčastní všichni žáci, každý bude jednou odpovídat	Rozvoj kompetencí komunikativních, kompetencí sociálních a personálních, kompetencí k řešení problémů dějepis
30 minut	Práce s časovou přímkou Žáci doplní do přímky data a události, ke kterým došlo v Kouřimi	Práce s časovou přímkou, žáci budou jasně vidět návaznost a přímou souvislost dějin celé země s historií	Rozvoj kompetencí k učení, kompetencí k řešení problémů, kompetencí komunikativních

		města, ve kterém studují	dějepis
	Žáci dostanou na záda papír se stavbou v Kouřimi, nebo částí stavby – jejich úkolem bude se bez mluvení uspořádat v prostoru	Žáci spolupracují jako celá skupina, procvičují si prostorovou představivost	Rozvoj kompetencí komunikativních (komunikace gesty, mimikou), kompetencí k řešení problémů, kompetencí sociálních a personálních Dějepis, matematika
45 minut	Vyhodnocení pracovního listu, malé jedničky za získané body Žáci ústně a písemně zhodnotí celý projektový den a zamyslí se nad významem církevních památek pro dnešního občana	Žáci si zkontrolují výsledky své celodenní práce, vyjádří svůj názor na danou problematiku	Rozvoj kompetencí k učení, komunikativních kompetencí, kompetencí sociálních a personálních Průřezové téma výchova demokratického občana, osobnostní a sociální výchova

VÝSTUPY: pracovní list, časová přímka

MATERIÁLY A POMŮCKY: pracovní listy, připravené aktivity

KLÍČOVÁ SLOVA: církev, kostel, středověké město, náboženství

SPOLUPRÁCE: Regionální muzeum v Kolíně (Mgr. Vladimír Rišlink) a ZŠ Miloše Šolleho Kouřim, okres Kolín

MÍSTO REALIZACE: ZŠ Miloše Šolleho Kouřim, okres Kolín, kostel sv. Štěpána v Kouřimi, zvonice

POUŽITÁ LITERATURA:

Bergerovi, T. a V., Bradna, Čornej, Matoušek, Rišlink, Všetečková: *Kouřim, kostel sv. Štěpána, gotická sochařská a malířská výzdoba krypty sv. Kateřiny*, Repro Fetterle s r.o., Praha 2004.

Borová, H.: *Fresky v kryptě sv. Kateřiny v Kouřimi* (seminární práce), Gymnázium Jiřího Ortena, Kutná Hora 2005.

Hoffmann, F.: *České město ve středověku*, Panorama, Praha 1992.

Karpatský, D.: *Malý labyrint literatury*, Albatros, Praha 1997.

Legenda o svaté Kateřině, přeložil Pelán, J., Odeon, Praha 1983.

Le Goff, J.: *Středověký člověk a jeho svět*, Vyšehrad, Praha 2003.

Rišlink, V.: *Kouřim a okolí průvodce po kulturních památkách*, město Kouřim, 2002.

Válková, V.: *Dějepis pro základní školy 7*, SPN, Praha 2009.

5.5.2 Realizace vycházky

Den před uskutečněním vycházky byli žáci upozorněni na to, co je čeká nazítří a jak se na „dopoledne s dějepisem“ mají připravit, hlavně po stránce praktické. Kromě rozmnožených materiálů pro žáky měla autorka opět i seznam žáků, do kterého zaznamenala, kdo chybí a přidělené známky.

Tentokrát začal program v budově školy. První vyučovací hodina byla věnována prezentaci programu a prvním připraveným úkolům. Žáci pracovali s vybranou ukázkou z *Legendy o svaté Kateřině*, která byla převedena do moderní češtiny.³⁷⁰ Tato legenda byla vybrána nejenom proto, že je jedním z pokladů české středověké literatury, ale hlavně proto, že je sv. Kateřina neodmyslitelně spojena s kostelem sv. Štěpána v Kouřimi, kde jsou na stěnách krypty vyobrazeny nejdůležitější momenty jejího života. Vybraný úryvek pak popisuje, co uvidí žáci v kryptě.

Další část úvodní hodiny byla věnována shrnutí znalostí žáků, které se týkají duchovního života ve středověku. Pojmy a souvislosti vycházely ze studia učebnice dějepisu, kterou žáci používají. Výklad byl obohacen o další zajímavosti, žáci společnými silami sestavili desatero a promítli trvání v něm zanesených hodnot do dnešní doby. Poslední část hodiny byla věnována prezentaci pracovního listu a vysvětlení náročných slov, která se v něm vyskytují.

Během přestávky se žáci připravili na přesun ke kostelu sv. Štěpána, kde čekal Vladimír Rišlink, ředitel Regionálního muzea v Kolíně a historik, který se již mnoho let věnuje Kouřimi. Výklad v kostele byl zaměřen především na křesťanský rok tak, jak ho vnímali lidé ve středověku. Žáci sice měli možnost seznámit se s pojmy týkajícími se kostela a jeho architektury a navštívit prostory, kam běžně návštěvník nemůže, ale výklad byl místy zdlouhavý a příliš odborný. Zcela jistě na žáky silně zapůsobila atmosféra v kryptě sv. Kateřiny. Při vstupu dovnitř dostali žáci možnost, aby si samostatně prohlédli fresky na stropě a sami se pokusili určit co největší počet hudebních nástrojů. Poté následoval odborný výklad týkající se samotné prostory, fresek znázorňujících scény ze života sv. Kateřiny a fresek hudoucích andělů. Na konci

---

³⁷⁰ Všechny použité materiály viz příloha

výkladu dostali žáci prostor na kladení otázek, aby si mohli doplnit informace do pracovních listů, protože všechny odpovědi během přednášky nezazněly.

Po opuštění kostela následoval výstup na zvonici k raritě, která se v posledním patře skrývá, zvonům zavěšeným srdcem vzhůru. Chlapci byli ohromeni výškou věže a velikostí zvonů a dívky jim po překonání strachu přitakávaly.

Prohlídka byla delší než předpokládaných 60 minut, a tak se program po návratu do školy mírně poupravil. Místo avizované přestávky na svačinu a následného prostoru pro přípravu první aktivity, luštění osmisměrky, se tyto dva body spojily v jeden a žáci vesele svačili a přitom hledali skrytá slova. Následující program již byl narušován zvoněním na přestávky a jedním přesunem do jiné třídy. Na druhou stranu nebyl tento program natolik pohybově bohatý jako program 6. třídy, a tak si žáci mohli během přestávek na chvíli odpočinout a protáhnout těla. Nutno ale dodat, že v momentě, kdy byli žáci vtaženi do hry, jim ani zvonění nevadilo a vyčkali příslušných pokynů.

První aktivitou byla pro žáky připravená osmisměrka. Najít deset schovaných pojmů nebylo pro žáky snadné. Někteří se s úkolem vypořádali snadněji, pro jiné byl příliš náročný. Celková úroveň úkolu se pak promítla i do časové náročnosti uvedené aktivity. Když ale žáci našli pojmy, rozdělili se do skupin a připravili si vysvětlení nalezených pojmů, strhla se opravdová bitva, protože vítězné družstvo mělo získat jedničky. Za každou odpověď měla skupina získat 100 bodů, ale z praktických důvodů (zrychlení činnosti) se počty omezily pouze na přidělování čárky za správnou odpověď. Samozřejmě bylo možné, aby protivník „ukradl“ správnou odpověď, pokud tázané družstvo odpovědět nedokázalo. S drobnou pomocí se žáci dobrali všech odpovědí, a protože byl souboj vyrovnaný, dostali jedničku členové obou týmů.

Následující aktivitou byla oproti návrhu práce s časovou přímkou. Autorka se rozhodla k tomuto kroku především z hlediska dramaturgie programu. Skupinovou práci tak vystřídala práce samostatná a celý program aktivit pak zakončilo „Riskuj“, tedy opět skupinová aktivita.

Každý žák dostal svůj pracovní list s časovou přímkou. Práce s časovou přímkou byla rozdělena na dvě části. Žáci dostali čas, aby sami zanesli na připravenou přímku letopočty, které byly uvedeny mimo přímku, a k nim přiřadili adekvátní události z dějin města. Jako největší problém se ukázalo samotné zanesení letopočtu na přímku. Mnoho žáků nebylo schopno správně umístit ani polovinu letopočtů. Kontrola proběhla společně, když autorka vždy popsala, do kterého rámečku se má daný letopočet umístit. Přiřazování historických událostí bylo pro žáky také náročné, protože při výkladu

v kostele neslyšeli potřebné informace. Proto jim sama autorka při kontrole práce k mnoha událostem podala výklad sama.

V přímce jsou předtištěna data z dějin českého státu, proto může být použita dále při hodinách dějepisu. Žáci si tak mohou snadno uvědomit, jak která událost ovlivnila historii města.

Poslední aktivitou bylo „Riskuj“. Autorka rozdělila žáky náhodně na dvě stejné skupiny, které proti sobě soutěžily. Podmínkou soutěže bylo, že jednou musí zvolit otázku a pokusit se na ni odpovědět každý člen skupiny. Obě dvě skupiny dostaly prostor pro zvolení taktiky, respektive určení pořadí soutěžících. Pravidlem bylo, že pokud tázaný z prvního týmu nezná odpověď na otázku, může na ni odpovědět kdokoli z druhého týmu. Tím ale mizí jejich šance zvolit další otázku a tu opět vybírá první tým. Během „Riskuj“ byly zodpovězeny všechny otázky a vývoj připravil soutěžícím vskutku infarktový průběh, který vtáhl všechny zúčastněné. Vítězný tým opět dostal jedničky.

Jelikož návštěva kostela byla delší, než se předpokládalo a některé aktivity také zabraly více času, na samotné hodnocení pracovního listu a zpětnou vazbu zbylo málo času.³⁷¹ Kontrola pracovního listu proběhla podle předpokladu, dobrovolníci mohli odevzdat pracovní list a být ohodnoceni. Na písemnou zpětnou vazbu pak měli žáci asi 15 minut. Bohužel nebylo dost prostoru na hlubší ústní zpětnou vazbu. Budiž to tedy poučením do příště.

5.5.3 Zpětná vazba

Žáci měli opět možnost vyjádřit se k celému dopoledni obrázkem nebo textem nebo tyto dva prostředky spojit. Volba byla plně na nich. Opět byly použity různobarevné a různě tvarované papíry. V drtivé většině případů (celkem 13) se žáci vyjádřili pouze textem.

Zpětné reakce byly velice pozitivní a s absolutní převahou na žáky nejvíce zapůsobil výstup na zvonici (výstup na zvonici jako pozitivní aspekt prohlídky hodnotilo 15 žáků). Tři žáci dokonce zvonici namalovali buď zvenku, nebo zevnitř se zavěšenými zvony, ke kterým přidali řádně popisky a komentář (viz příloha obr. 22-25). Návštěvu kostela a hry přijala kladně nadpoloviční většina zúčastněných. Žákům se

---

³⁷¹ Variabilní aktivita se tedy také neodehrála.

líbily hry ve skupinách. Velice kladně oceňovali i to, že navštívili místa, kde ještě nikdy nebyli (2 žáci napsali, že byli poprvé v kouřimském kostele) nebo kam se chtěli vždycky moc podívat: „*Nejvíc se mi líbila procházka, vždy jsem se chtěla podívat do té věžičky. A dnešním dnem se mi to splnilo. Děkuju.*“

Negativní hlasy zazněly při hodnocení přednášky v kostele. Pro 3 žáky byla přednáška moc dlouhá, a protože dlouho stáli, byla jim v kostele zima.

Pro tři žáky bylo dopoledne natolik zajímavé a zábavné, že by si ho rádi buď zopakovali, anebo zkusili něco jiného, což je jistě nejkrásnějším hodnocením ze všech.

5.5.4 Co se povedlo a co ne

Celkově byla nálada během vycházky velice pozitivní a program byl postaven tak, že ho žáci přijali s nadšením. Přesto je ještě co zlepšovat.

Předně by bylo třeba, aby si přednášející přečetl celý program vycházky, aby se seznámil s tématem a cílem celé vycházky. Žáci měli získat obecný obraz o roli náboženství ve středověku, ale přednáška pro ně byla zbytečně podrobná a odborná. Na úkor toho se žáci dozvěděli minimum o historii města, o dalších sakrálních stavbách, které v něm byly, potažmo stále jsou. To, že je kostel postaven ve slohu rané gotiky, zaznělo pouze jednou, a to na konci přednášky. Tyto základní poznatky měly být více zdůrazňovány a demonstrovány v průběhu přednášky.

Zajímavým zpestřením návštěvy krypty by mohl být poslech hudby, hrané na znázorněné nástroje.³⁷² Obohacením návštěvy kostela by mohl být i úkol v pracovním listě, který by požadoval nakreslit nějaký architektonický prvek kostela.

Oproti tomu výklad ve zvonici měl úžasný efekt. Všichni žáci si zapamatovali jména zvonů, kolik jich bylo ve zvonici původně a co se s nimi stalo.

Při hezkém počasí by se jistě mohly aktivity realizovat venku, v parku „Na Hradbách“. Spodní část parku nabízí dostatek prostoru pro celou třídu a nenásilně by se žáci seznámili s botanickými jedinečnostmi, které se zde skrývají. Navíc by je výška hradební zdi, která parkem vede, utvrdila v tom, že postavit takové hradby nebylo nic jednoduchého a dobývat je by bylo ještě těžší. V říjnu nám tento postup bohužel zhatilo nevlídné počasí. Pokud by takový program chtělo nabízet samotné muzeum a počasí by

---

³⁷² CD s takovou hudbou je přílohou publikace Rišlink, V.; Krteček, J.: *Kouřimská kaple sv. Kateřiny a její andělský chór*. Památky pro život, Kouřim 2009.

mu nepřálo, může pro realizaci aktivit použít konferenční místnost v prvním patře budovy muzea.

Jak se ukázalo, byla pro žáky osmisměrka zřejmě příliš náročná. Asi by stálo za úvahu, zda by pro příště nebylo účelnější, aby žáci luštili pouze „čtyřsměrku“. Snadněji tak najdou správné řešení a zažijí pocit úspěchu. Náročnost hledaných pojmů byla adekvátní a s malou pomocí dokázali žáci vše správně definovat.

Vzhledem k tomu, že by měli žáci umět s časovou přímkou pracovat,³⁷³ byla autorka problému při plnění tohoto úkolu upřímně zaskočena. Proto by asi bylo účelnější zároveň promítat přímku přes meotar nebo dataprojektor a doplňovat do ní údaje společně, aby žáci přesně viděli, kam mají co zapsat a mohli si to snadněji zkontrolovat.

„Riskuj“ žáky strhlo, zafungovalo přesně tak, jak bylo plánováno. Problémy ovšem mohou nastat, pokud přednášející nezmíní některou informaci, která je pro správnou odpověď stěžejní. Potom musí učitel (lektor) zaimprovizovat a vymyslet na místě otázku novou, což není žádoucí.

---

³⁷³ První kapitoly používaných učebnic dějepisu jak pro 6. tak pro 7. ročník vysvětlují, jak se orientovat na časové přímce. Učebnice viz seznam literatury.

5.6 Vesnice 18. a 19. století – 8. třída, 20. října 2010

5.6.1 Zápis projektu

NÁZEV PROJEKTU: Jak žili naši předkové – Vesnice 18. a 19. století

VÝCHODISKA: Projekt se realizoval v rámci přípravy diplomové práce vycházející z teoretického základu Výchovy ke vztahu ke kulturně historickému dědictví, během kterého spolupracovala ZŠ Miloše Šolleho Kouřim a Muzeum Kolín

ANOTACE: Žákům bude během přednášky přiblížen každodenní život na vesnici v 18. a 19. století.

Při práci s programem Hra o zemi sami porovnájí globální dopady způsobu života našich předků a budou mít možnost je porovnat s naší přítomností.

CÍL: Žáci na základě vlastního pozorování a výkladu odborníka sami pochopí rozdíly v každodenním životě našich předků a nás.

Projekt rozvíjí ŠVP ZŠ Miloše Šolleho Kouřim v bodě jeho hlavních vzdělávacích priorit, a to zejména v bodech: rozvoj komunikačních dovedností žáků a posilování vztahu žáků k regionu, ve kterém žijí. Žáci budou během aktivit rozvíjet klíčové kompetence, a to konkrétně kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní a kompetence sociální a personální. Celý program rozvíjí v největší míře průřezové téma Osobnostní a sociální výchova a Environmentální výchova.

CÍLOVÁ SKUPINA:

Věk: žáci 8. třídy – 8. třída ZŠ Miloše Šolleho Kouřim

Počet: 29 žáků – vycházky se účastnili všichni žáci

CELKOVÁ DOBA REALIZACE: 270 minut

OBSAH – DÍLČÍ AKTIVITY:

ČAS (kdy je aktivita realizována nebo jak dlouho trvá)	AKTIVITA (popis aktivity)	CÍL AKTIVITY (pište prosím jednotnou formou – slovesa na počátek či pod.)	VAZBA NA RVP, KLÍČOVÉ KOMPETENCE, PŘEDMĚTY
5 minut	Motivace ve škole: Brainstorming na téma skanzen	Žáci sami zjistí, jaké mají představy o pojmu skanzen	Rozvoj kompetencí k řešení problémů, komunikační kompetence
15-20 minut	Seznámení s programem, rozdělení do skupin po 4 žácích, do skupiny předmět (či foto předmětu), každá skupina obdrží pracovní list a tabulku a pokusí se	Žáci se sami pokouší odvodit správné odpovědi, pracují ve skupině, mohou si rozdělit úkoly	Rozvoj kompetencí k učení, kompetencí k řešení problémů, komunikačních kompetencí, kompetencí sociálních a

	odvodit, nebo navrhnout některé z odpovědí		personálních
20 minut	Přesun do Muzea lidových staveb v Kouřimi		
60-70 minut	Prohlídka skanzenu s odborným výkladem	Během výkladu budou žáci doplňovat informace do pracovních listů a tabulek, sami se budou ptát	Rozvoj kompetencí k učení, kompetencí komunikativních, kompetencí k řešení problémů Dějepis
10-15 minut	Svačina		
15 minut	Práce ve skupině, shrnutí, příprava prezentace předmětu před ostatními	Žáci se naučí třídít informace, rozvrhnout si práci ve skupině	Rozvoj kompetencí komunikativních, kompetencí k řešení problémů, kompetencí k učení
35 minut	Prezentace předmětů, každá skupina představí svůj předmět	Žáci si vyzkouší vystupování před kolektivem a správné vyjadřování	Rozvoj kompetencí komunikativních Český jazyk
30 minut	Vymysli historii svému předmětu: Žáci dostanou za úkol vymyslet historku, příběh, který se váže k historii jejich konkrétního předmětu (může to být formou pohádky, bajky, vypravování samotného předmětu...)	Žáci budou rozvíjet vlastní fantazii a nenásilně použijí informace, které se dozvěděli během přednášky	Rozvoj kompetencí komunikativních, k učení, personálních a sociálních Český jazyk, dějepis
15-20 minut	Přesun zpět do budovy školy		
45 minut	Práce s druhou částí pracovního listu, vytvoř profil člověka, a následně práce s programem Hra o zemi (www.hraozemi.cz), ústní a písemná zpětná vazba	Během práce na programu Hra o zemi se žáci setkají s pojmem ekologická stopa, zamyslí se nad tím, jak by mohli svou ekologickou stopu snížit	Rozvoj kompetencí k řešení problémů, kompetencí občanských (pochopení environmentálních problémů) Průřezové téma Environmentální výchova, osobnostní a sociální výchova

VÝSTUPY: pracovní list, práce s programem Hra o zemi

MATERIÁL A POMŮCKY: pracovní listy; počítače s přístupem na internet

KLÍČOVÁ SLOVA: každodenní život

SPOLUPRÁCE: Muzeum lidových staveb v Kouřimi (Hana Holubová) a ZŠ Miloše Šolleho Kouřim, okres Kolín

MÍSTO REALIZACE: ZŠ Miloše Šolleho Kouřim, okres Kolín, Muzeum lidových staveb v Kouřimi

POUŽITÁ LITERATURA:

Brabcová, A. (ed.): *Objektové učení*. In.: *Brána muzea otevřená. Průvodce na cestě muzea k lidem a lidí do muzea*. Nakladatelství Juko, Náchod 2002, s. 380-404.

Australský pracovní list dostupný na <<http://mms.eq.edu.au/html/ed-resources.html#Object%20analysis>>. Podle Parkan, F. a kol.: *Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví*, s. 24.

5.6.2 Realizace vycházky

Příprava materiálů pro vycházku byla náročnější než v předchozích případech. Kvůli komplikacím s celkovým uskutečněním vycházky bylo nakonec domluveno, že žáci dostanou fotografie předmětů, které budou zkoumat. Autorka si mohla sama vybrat a nafotografovat předměty, které byly žákům předloženy.³⁷⁴ Ve škole pak byly fotografie na papírech A4 zataveny do folie, aby je možná nepřízeň počasí nepoškodila a aby se mohly snadno použít znovu. Autorka dostala opět k dispozici seznam žáků.

Žáci byli předem upozorněni, kdy se vycházka uskuteční a kde. Důležité bylo především teplé oblečení a deštníky. Bohužel se počasí nevyvedlo.

Celý program byl zahájen ve třídě ve škole. Brainstorming pomohl třídě ujasnit si, co ví o skanzenu obecně, co to je skanzen a dozvědět se historii tohoto slova. Tato aktivita nahradila motivační úvod, který v druhých dvou případech obstaral vybraný úryvek textu.

Samotný program byl nastíněn vzápětí. Každý dostal svůj pracovní list, ve kterém měl sestavit profil osoby uvedené v záhlaví. Osoby, jejichž profil měli žáci sestavovat, byly různé. Poté se přistoupilo ke skupinové práci. Aby byla práce pro žáky příjemnější, rozdělili se do skupin sami. Celkem vzniklo sedm skupin, které měly od tří

---

³⁷⁴ Vybrané předměty: tužák na tvaroh, mlátička, sušička sýrů, snůpek, forma na máslo, cedník na povidla. Ukázky fotografií viz příloha obr. 26,27.

do pěti členů.³⁷⁵ Každá skupina dostala zatavenou fotografii předmětu a tabulku k analýze předmětu. Zbývající čas ve škole byl věnován rozkvětu fantazie a hypotéz, které žáci o předmětu vymýšleli. Během vlastní návštěvy skanzenu zjistí, zda měli pravdu, nebo ne.

Prohlídka Muzea lidových staveb v Kouřimi byla oproti předpokladům delší. Nejenom proto, že žáci kladli průvodkyni hodně dotazů, ale také proto, že 29-ti členná skupina byla na prohlídku příliš velká a několikrát se stalo, že se do chalupy vešla jen polovina žáků a druhá čekala venku. Všichni ale dostali prostor zjistit o svých předmětech dostatek informací.

Po skončení prohlídky si žáci odpočinuli a nabrali při svačině síly na následující aktivity. V areálu skanzenu se nachází i ideální místo se stoly a lavicemi, kde se aktivity odehrávaly. Každá skupina měla svůj prostor u stolu, kde mohla sepisovat vypracování úkolů. Během vymezeného času každá skupina sestavila na základě poznámek „profil“ svého předmětu, který poté odprezentovala ostatním. Skupiny, které úkol pojaly svědomitě a odprezentovaly své výsledky kultivovaně a adekvátně věku, byly odměněny dobrou známkou. Nutno podotknout, že se tak nestalo u všech skupin. Přesto byla většina výstupů na dobré úrovni.

Ještě v areálu skanzenu byl žákům zadán poslední úkol týkající se předmětu, a to vymyslet svému předmětu zajímavou historii nebo nějaký příběh. Bohužel tento úkol přerušil déšť a prezentace jednotlivých výtvorů proběhla až ve škole. Každá skupina pojala zadání úkolu po svém a pokusila se o co nejlepší výsledek.³⁷⁶

K poslední části programu byla využita počítačová místnost. Ještě před začátkem práce s programem **Hra o zemi** odprezentovaly poslední skupiny svůj příběh.

Protože je většina žáků s internetem důvěrně seznámena, prvním úkolem pro ně bylo najít na internetových stránkách Hry o zemi historii projektu a seznámit se celkově s obsahem stránek. Po společném shrnutí nových informací se ke slovu dostal dotazník, který měli žáci vyplnit během návštěvy skanzenu. Díky němu mohla být vypočítána ekologická stopa našich předků. Ekologickou stopu přibližuje Kanadčan William Rees takto: *„Kolik plochy (země a vodních ekosystémů) je třeba k souvislému zajišťování všech zdrojů, které potřebuji ke svému současnému životnímu stylu a k zneškodnění všech odpadů, které při tom produkuji?... ..Neříká nám tedy, co máme dělat, ale "pouze" jakou stopu (vyjádřenou v globálních hektarech na osobu) zanechává náš životní styl a*

---

³⁷⁵ Konkrétně jedna tříčlenná, čtyři čtyřčlenné a dvě pětičlenné skupiny.

³⁷⁶ Ukázky textů viz příloha B/ č. 20.

*související spotřeba zdrojů v globálním měřítku.*³⁷⁷ Výsledek si žáci zapamatovali nebo zapsali a pak už nic nebránilo, aby si vypočítali svou vlastní ekologickou stopu. Mnoho z nich bylo překvapeno výsledky a porovnáním se způsobem života v minulosti. Na porovnání ekologické stopy obyvatel České republiky a jiných států Evropy bohužel nezbyl čas, ale žáci byli s touto možností seznámeni. Pokud nějakého žáka tento projekt zaujal, teď již jistě ví, kde o něm najít více informací.

Posledních 10 minut bylo věnováno písemné zpětné vazbě.

5.6.3 Zpětná vazba

Žáci dostali opět různobarevné papíry, na které se vyjadřovali k obsahu programu. Mohli se volně vyjádřit a zhodnotit otevřeně co se jim líbilo a co ne. Zpětná vazba byla jako v předchozích případech anonymní.

Všechny zpětné vazby již byly, pochopitelně, pouze slovní. Škála hodnocení vycházky a programu začíná na „*ušlo to*“ a končí pochvalami programu a vyjádřením díky za příležitost „*podívat se našima očima do dob, kdy nikdo nejezdil autem. Nikdo neznal počítač. A nikdo nevěděl, že za pár stovek let bude všechno naprosto jinak.*“ Celkem sečteno se všichni vyjádřili k vycházce pozitivně. Skoro polovina žáků (13) by si podobné „dopoledne s dějepisem“ zopakovala. Objevil se i názor, že by takový program jistě uvítaly i jiné školy a objevilo se i několik návrhů na další rozvinutí vycházky, např. udělat vycházku delší a projít více památek nebo přidat interview s ekologem.

Několik reakcí se týkalo i skupinové práce. Jednou byla vyzdvihnuta jako to nejlepší na celém programu, jinde byl kladně hodnocen fakt, že se mohli žáci rozdělit do skupin sami. Na druhé straně se ale vyskytla i kritika tohoto postupu.³⁷⁸ Dobře na žáky zapůsobilo i to, že poslední aktivita byla zaměřena na fantazii žáků a při prezentaci výsledků se všichni bavili.

Negativní reakce zazněly pouze kvůli počasí. Bohužel byla zima a nakonec začalo pršet. Několik zúčastněných by si podobný program rádo zopakovalo v létě.

---

³⁷⁷ Hra o zemi: Co je ekologická stopa?, dostupné na: < <http://www.hraozemi.cz/ekostopa.html>>.

³⁷⁸ Blíže o tomto tématu níže.

5.6.4 Co se povedlo a co ne

V optimálním případě by žáci při prohlídce skanzenu pracovali s opravdovými předměty. Protože se ale při přípravě vyskytly komplikace, ocenila autorka variabilní přístup s fotografiemi a domnívá se, že si žáci poradili dobře. Pokud by ale muzeum mělo zájem použít objektové vyučování jako nabídku vzdělávacích programů, je žádoucí, aby k tomu z depozitářů vyčlenilo předměty, na které si žáci mohou skutečně sáhnout.

Rozdělení do skupin je také jedním z bodů, které si zaslouží pozornost. Jak bylo uvedeno výše, měli žáci možnost rozdělit se do skupin sami. I v jiných třídách většina žáků tento postup jistě uvítá, ale může se stát, jako při realizaci vycházky, že je ve třídě žák, který se kolektivu straní, nebo se kolektiv straní jeho. Potom se úžasná příležitost vybrat si „partáky“ do týmu pro jednu skupinu změní v nepříjemnou povinnost akceptovat jedince, kterého mezi sebe nechtěli a pro tohoto jedince v utrpení z práce ve skupině. Pokud by žáky rozdělil učitel, který je zná, hrozilo by pak ale to, že by do každé skupiny automaticky zařadil bystřejšího žáka, od kterého se předpokládá, že se postará o úroveň práce týmu. V tomto případě by ale hrozilo, že ostatní by nechali práci na „vedoucím“ a o průběh programu by se příliš nestarali a sám „vedoucí“ týmu by byl unaven tím, že by se o všechno musel postarat sám. Samozřejmě je tento příklad extrémní, ale jestliže už měli žáci někdy předtím podobnou zkušenost, může se stát skutečností. Řešením pro toto citlivé téma by asi mohl být los, který žáky spravedlivě rozdělí. V každém případě je rozdělení do skupinek, které spolu mají pracovat celé dopoledne či celý den, citlivé téma a je třeba se nad ním zamyslet.

Pro úspěch programu je zásadní také počet zúčastněných. 8. třída měla 29 žáků a po zkušenostech s realizací programu je to příliš vysoké číslo. Ukázalo se to hlavně při návštěvách interiérů, protože se tam jednoduše všichni žáci nevešli. Ideální počet žáků pro uskutečnění této vycházky se pohybuje mezi 15 a 20. Tolik k dalšímu doporučení pro budoucí vzdělávací programy ve skanzenu.

Prezentace předmětů byly v zásadě na přijatelné úrovni. Vymyšlení příběhů žáky nadchlo ještě více a dokonce někteří koketovali s myšlenkou příběh zahrát. Nakonec zvítězil ostych, ale i nápad je třeba ocenit a jistě to svědčí o nadšení, které v žácích vyvolala možnost hrát si a vymýšlet si.

Práce s programem **Hra o zemi** je pochopitelně možná pouze ve škole, takže pokud by chtělo muzeum podobný program nabízet, musí sáhnout k modifikacím. Skanzen nabízí mnoho možností, jak žáky zaujmout, takže by to jistě nebyl problém.

Program **Hra o zemi** žáky velice zaujal. Při porovnání ekologické stopy lidí žijících před dvěma sty lety a jejich vlastní stopy byly rozdíly obrovské. Ale už i při samotném porovnání výsledků mezi žáky ve třídě byly rozdíly velké. Pro mnohé byla poslední hodina inspirací a snad ukázala žákům, že na internetu lze najít i zajímavé věci, nejenom facebook.

5.7 Zpětná vazba od odborníků

Reakce od přednášejících i od pracovníků muzea, kteří se vycházek účastnili jako diváci, byly velice pozitivní.

Oslovení přednášející se shodli, že pro ně příprava nebyla náročná. Lepší by pro ně ale bylo ještě přesnější vymezení jejich role. Dobře hodnotí i žáky a jejich spolupráci. Týká se to především 6. třídy, která se plně zapojila do výkladu a ukázala svou bezprostřednost, přirozenost a soutěživost. 7. třída se musela vypořádat s náročnějším tématem, ale i u nich se ukázalo, že učitel nemusí mít strach vyrazit s nimi mimo školní území. V tomto ohledu se ukázala veskrze pozitivní i zkušenost průvodkyně na skanzenu, protože se již během svého působení setkala s mnoha „divočejšími“ skupinami.

Přednášející se shodli na tom, že to pro ně byla velice zajímavá profesní zkušenost a nebránili by se další spolupráci na podobných projektech. Navíc, jak poznamenala Lenka Mazačová, Kouřim a Muzeum lidových staveb v Kouřimi nabízejí obrovské množství dalších témat, pro která by se mohly navrhnout podobné vycházky, či jednodenní exkurze. Pokud si bude muzeum vycházky připravovat, budou jistě i více interaktivní. Odborníci přesně ví, k čemu je vhodné pustit žáky blíže, z depozitářů mohou vybrat předměty, na které si budou moci žáci sáhnout, a na této skutečnosti mohou postavit celý program.

Z organizačního hlediska a hlediska rentability je nutné také se zamyslet nad otázkou financování. Nejjednodušším řešením pro muzeum by mohlo být zvýšené vstupné pro děti, nebo jednorázová suma za absolvování programu pro celou skupinu.

Podle vedení muzea je v plánu v podobných programech pokračovat, k čemuž by měl jistě přispět i nový člen, učitel, v řadách pracovníků muzea.

5.8 Zpětná vazba po měsíci od konání vycházek

Pro ověření efektivity a hloubky zážitků vyplnili žáci všech tří tříd dotazníky týkající se vycházek. Dotazníky měly 6-7 jednoduchých otázek, z toho 3-4 byly uzavřené (správnou odpověď měli žáci vybrat z nabídky) a 3 otázky byly otevřené. Poslední z otázek se týkala nejsilnějšího zážitku z „dopoledne s dějepisem“.

5.8.1 Dotazník 6. třída

Třída 6.B vyplňovala dotazníky 19. listopadu 2010, tedy necelý měsíc po konání vycházky. I když se projektu zúčastnilo 17 žáků, dotazníky vyplnili jen ti žáci, kteří byli přítomni ve škole, tzn. 16 žáků.

Dotazník:

Označ správnou odpověď. Počet správných odpovědí je vždy uveden u otázky v závorce.

1. S kým může spolupracovat archeolog? (2 správné odpovědi)
  - a, chemik
  - b, zedník
  - c, historik
2. Jak se jmenuje instituce, kde se uchovávají a vystavují hmotné předměty? (1 správná odpověď)
  - a, archiv
  - b, knihovna
  - c, muzeum
3. Mezi slovanské bohy NEPATŘÍ (1 správná odpověď):
  - a, Thor
  - b, Radegast
  - c, Perun

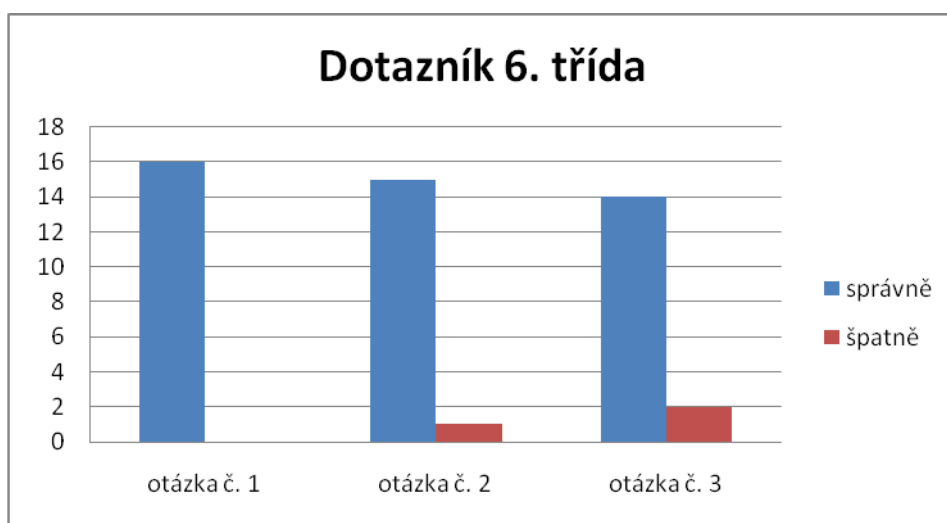
Odpověz na otázky

4. Proč je jméno Miloše Šolleho spojené s Kouřimi?
.....
.....

5. Co jste mohli vidět v expozici muzea v Kouřimi, kterou jste navštívili?
.....
.....

6. Jaký je nejsilnější zážitek, na který si z vycházky pamatuješ?
.....
.....

Výsledky odpovědí na uzavřené otázky viz graf 1.

graf č. 1 Výsledky dotazníku 6. třída, celkem odpovídalo 16 žáků.

Jak vyplývá z grafu, úspěšnost odpovědí na uzavřené otázky byla vysoká: otázka č. 1 100%, otázka č. 2 93,75 % a otázka č. 3 87,5 %.

Otevřené otázky dělaly žákům větší problémy. Jaká je spojitost mezi jménem Miloše Šolleho a Kouřimí věděla jen polovina žáků (8 žáků), což není uspokojivý výsledek, zvláště když nese základní škola, kterou žáci navštěvují jeho jméno. I proto se asi objevily odpovědi deklarující Miloše Šolleho jako zakladatele školy (2 odpovědi). 5 žáků na tuto otázku pro jistotu neodpovědělo.

Naopak na otázku č. 5 odpověděli všichni žáci. Jejich odpovědi byly velice bohaté a svědčí o tom, že návštěva muzea na žáky silně zapůsobila. Žáci si vzpomněli na „tradiční“ exponáty: keramika, meč, model Staré Kouřimi a dvojité brány, zbraně, šperky, sekera, foto Miloše Šolleho ale i na jedinečnosti, které se v muzeu ukrývají: čelenka, zbytek látky, fotografie z výzkumu a gombíky. Pokud by se poskládaly všechny odpovědi dohromady, objevila by se skoro celá expozice muzea.

Odpovědi na poslední otázku neobsahovaly mnohdy pouze jeden zážitek, ale žáci jich vyjmenovali více. Nejčastěji padla návštěva muzea a Libušina jezírka (oboje zmínilo 6 žáků). Hry u Lechova kamene napsali 4 žáci a stejný počet přímo popsal hru, kdy měli žáci na zádech cedulky. Zima a mokro byly také silným faktorem a na ten nezapomněli taktéž 4 žáci.

Celkově lze zhodnotit znalosti žáků, které získali během vycházky, za velice dobré a lze předpokládat, že spojením se zážitkem celého programu, nabyly trvalejšího charakteru.

5.8.2 Dotazník 7. třída

Žáci 7.B vyplnili dotazník 22. listopadu 2010, tedy po více než měsíci od realizace vycházky. Oproti 18 žákům, kteří se vycházky zúčastnili, bylo v den vyplňování přítomno pouze 15 žáků.

Dotazník:

Označ správnou odpověď. Počet správných odpovědí je vždy uveden u otázky v závorce.

1. Kostel sv. Štěpána byl postaven (1 správná odpověď):
  - a, ve 12. století v románském slohu
  - b, ve 13. století ve slohu rané gotiky
  - c, ve 14. století ve slohu vrcholné gotiky
2. Vysvětli termín **sakristie** (1 správná odpověď)
  - a, místnost, která přiléhá ke kněžišti, slouží k přípravě bohoslužeb, k uchovávání rouch a knih
  - b, místo v kostele, kde se věřící zpovídá knězi ze svých hříchů
  - c, církevní stavba, která slouží věřícím k modlitbám a bohoslužbě
3. Jak se jmenují zvony, které stále visí ve zvonici v Kouřimi? (1 správná odpověď)
  - a, Štěpán a Kateřina
  - b, Jan a Marie
  - c, Štěpán a Marie
4. První polovina 13. století je ohraničena roky (1 správná odpověď):
  - a, 1200 – 1249
  - b, 1201 – 1250
  - c, 1200 – 1250

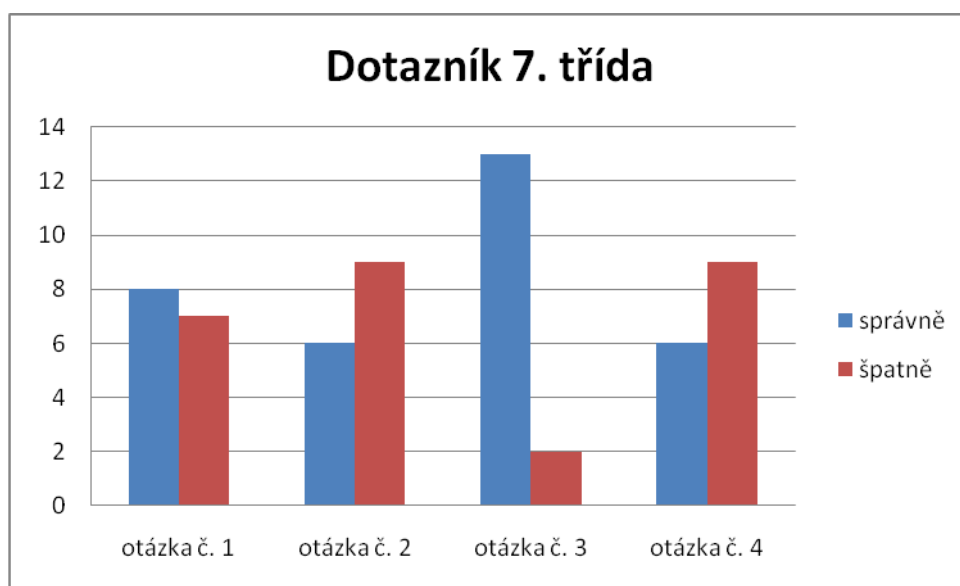
Odpověz na otázky:

5. Vyjmenuj alespoň 4 hudební nástroje na freskách v kryptě sv. Kateřiny:
.....

6. Co je to kazatelna?
.....
.....

7. Jaký je nejsilnější zážitek, který si z „dopoledne s dějepisem“ pamatuješ?
.....
.....

Graf č. 2 ukazuje, s jakou úspěšností žáci odpovídali na uzavřené otázky.

graf č. 2 Výsledky dotazníku 7. třída, celkem odpovídalo 15 žáků.

Oproti výsledkům žáků 6. třídy, u žáků 7. třídy ve dvou případech víc jak polovina žáků odpověděla na otázku špatně. Jedná se o otázku č. 2, vysvětlení termínu a o otázku č. 4, zkoumající schopnost přenést znalosti o vymezení poloviny století z práce s časovou přímkou na samotná data. V obou případech odpovědělo na otázku správně 6 studentů (40% správných odpovědí). U otázky č. 2 je to zřejmě spojeno s tím, že během přednášky byl tento pojem zmíněn jen jednou a žáci si ho dostatečně nezafixovali ani při opakování při osmisměrce a „Riskuj“. Problémy s prací s časovou přímkou již během programu se odrazily na odpovědích na otázku č. 4.

Problémy působila i první otázka (správně odpovědělo 8 žáků, to je 53,3%), která se týkala kostela a slohu, ve kterém je postaven. Snad to souvisí s tím, že tento fakt se žáci dozvěděli během prohlídky kostela až na samém konci. I když se o kostele hovořilo i během aktivit, nebyl asi na tuto informaci kladen dostatečný důraz.

To, že byl výstup na zvonici a pohled na zavěšené zvony jedním z nejpůsobivějších zážitků, dosvědčuje i to, že 13 žáků (86,6%) si zapamatovalo jména zvonů, které se ve zvonici nacházejí.

Otázka č. 5, která vybízela žáky k vyjmenování hudebních nástrojů, které viděli v kryptě sv. Kateřiny, se setkala s pozitivní odezvou. Ke správnému zodpovězení otázky bylo potřeba vzpomenout si na 4 hudební nástroje, to se podařilo 10 žákům (66,7%). Ostatní žáci napsali dva nebo tři hudební nástroje. Až na výjimečné případy (jednou banjo a basa) byly všechny zmíněné nástroje dobře pojmenovány.

S definicí slova kazatelna si ale poradilo opět pouze 8 žáků (53,3%). Ostatní žáci si spletli kazatelny se zpovědnicí nebo neodpověděli vůbec. Zřejmě si nejsou ani jistí významem slova kázat, protože se nepokusili význam slova odvodit. V každém případě je to důkaz toho, že si pojmy, s kterými se během prohlídky kostela a aktivit pracovalo, neosvojili bezpečně všichni žáci.

Jako nejsilnější zážitek označilo 9 žáků (60%) výstup na zvonici. 4 žákům (26,7%) se nejvíce líbily aktivity ve škole. Dvakrát byla zmíněna návštěva kostela jako taková a jednou samotná krypta sv. Kateřiny, kterou žákyně navštívila poprvé v životě. Jeden žák dokonce napsal, že se mu líbilo všechno.

Závěrem lze říci, že nejvíce na žáky zapůsobil výstup na zvonici a s tím i to, že si nejlépe zapamatovali informace, které tam slyšeli. Výklad v kostele a aktivity asi dodaly žákům příliš mnoho informací a nedostatek prostoru k tomu, aby si je dobře osvojili.

5.8.3 Dotazník 8. třída

Žáci 8. třídy dotazník vyplnili také 22. listopadu 2010, více než po měsíci od uskutečnění vycházky. Při vyplňování dotazníku bylo ve škole pouze 25 žáků.

Dotazník:

Označ správnou odpověď:

1. Co je to skanzen?
  - a, místo, kde se uchovávají staré knihy
  - b, národopisné muzeum pod širým nebem
  - c, depozitář

2. Jak se zacházelo s odpady v době, kterou nám skanzen přibližuje?
  - a, byly ve většině jen organické, skončily na hnoji
  - b, odvezli je na skládku
  - c, pohodili je za vesnicí do polí

3. Při práci s programem **Hra o zemi** jste:
  - a, si změřili svoji ekologickou stopu
  - b, porovnávali přítomnost a minulost
  - c, porovnávali ekologickou stopu obyvatel ČR a obyvatel ostatních zemí v Evropě

Odpověz na otázky:

4. Kde se v chalupě uchovávaly cennosti?

.....
.....

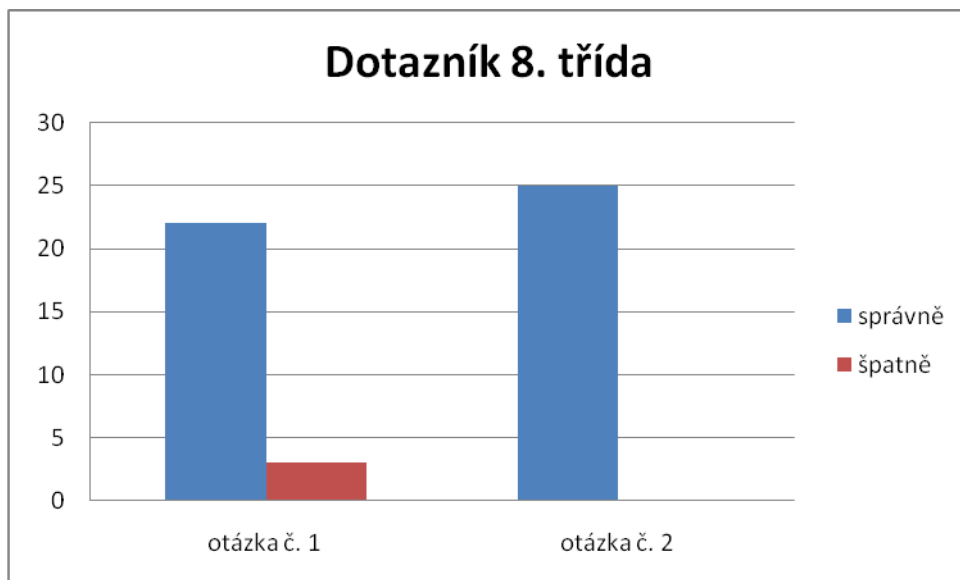
5. Jaké předměty, které my už dnes běžně nepoužíváme, používali naši předci? (alespoň 5)

.....
.....
.....

6. Jaký je nejsilnější zážitek, který si z „dopoledne s dějepisem“ pamatuješ?

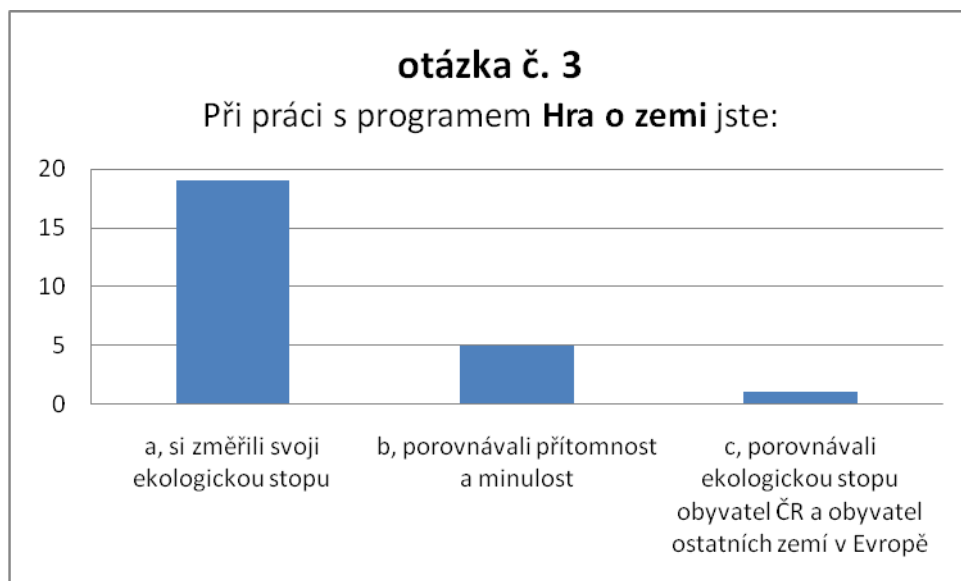
.....
.....

Graf č. 3 zobrazuje počet správných a špatných odpovědí na první dvě otázky.

graf č. 3 Výsledky dotazníku 8. třída, celkem odpovídalo 25 žáků.

Jak je možno vidět z grafu, žáci znali v drtivé většině odpovědi na první dvě otázky (otázka č. 1 88% procent správných odpovědí, otázka č. 2 100%). Od žáků bylo vyžadováno, aby vždy vybrali jednu správnou odpověď, i když v případě otázky č. 3, byly ze třech nabízených pravdivé dvě odpovědi. Podle rozložení odpovědí se dá vyvodit, zda žáci vnímali jako primární cíl práce s programem to, že si změřili svou vlastní ekologickou stopu, nebo to, že srovnali minulost s přítomností.

graf č. 4 Výsledky odpovědí na otázku č. 3. v 8. třídě, celkem odpovídalo 25 žáků.

Podle grafu by nejvíce žáků (76%) definovalo hlavní náplň práce s programem **Hra o zemi** jako změření vlastní ekologické stopy. Pouze 5 žáků (20%) vnímalo jako silnější přínos aktivity srovnání minulosti s přítomností. Z toho se dá vyvodit, že nové poznatky, které si mohou žáci aplikovat sami na sebe, pro ně mají vyšší hodnotu a lépe se s nimi ztotožní.

Otevřené otázky byly pro odpovídající vskutku zapeklité. Na otázku č. 4 odpověděli správně 2 žáci (8%). A pět předmětů, které dnes nejsou běžně využívány, dokázali vyjmenovat 4 žáci (16%). Přesto si ale většina z respondentů vzpomněla alespoň na některé z předmětů, s kterými se měli během prohlídky skanzenu seznámit a analyzovat je.

Nejsilnějším zážitkem z „dopoledne s dějepisem“ bylo pro žáky objektové vyučování. Popis předmětu a prezentaci před ostatními označilo za nejsilnější zážitek 10 žáků (40%) a 9 žáků (36%) takto označilo vymyšlení vlastního příběhu k prezentovanému předmětu. Ojedinelé hlasy hodnotily pozitivně samotnou prohlídku skanzenu s výkladem nebo vůbec celé dopoledne. 4 z dotázaných žáků (16%) na poslední otázku neodpověděli vůbec. Práci s počítačem a program **Hra o zemi** nezmínil nikdo. Snad je to tím, že počítač je pro většinu žáků dnes již běžnou, obvyklou, přímo rutinní záležitostí, zatímco vycházky ven a zapojení vlastní fantazie se pomalu vytrácí.

6. ZÁVĚR

Cílem diplomové práce bylo zjistit, jaké jsou možnosti spolupráce mezi regionálními paměťovými institucemi a Základní školou Miloše Šolleho Kouřim. Základní škola již s Regionálním muzeem v Kolíně, respektive s Muzeem lidových staveb v Kouřimi spolupracovala, ale jednalo se pouze o vybrané žáky. Navržená spolupráce měla nabídnout celým třídám bližší seznámení s minulostí města a pracovníky muzea a jejich prací. V tomto ohledu program splnil svůj cíl.

Jelikož je jednou ze vzdělávacích priorit Základní školy Miloše Šolleho Kouřim posilování vztahu žáků k regionu, ve kterém žijí, jistě by škola uvítala, kdyby se z realizovaných programů stala tradice a všichni žáci prošli alespoň jednou za rok podobným programem. Kouřim nabízí nepřehledné množství témat. Bohužel možný vznik této tradice nebude záviset pouze na tom, zda muzeum podobné vycházky zařadí do své nabídky, ale i na finanční náročnosti jejich absolvování pro žáky.

V každém případě obohatily uskutečněné vycházky všechny zúčastněné a mnoho si z nich odnesli nejenom žáci, ale i dospělí, ať už to byli přednášející, nebo pedagogický dozor. Muzeum získalo zkušenost se vzdělávacím programem a jeho možnou podobu, kterou může dále rozvíjet.

Ambicí diplomové práce bylo stát se jakýmsi průvodcem pro ty, kteří by chtěli podobné programy také zorganizovat, a hledají inspiraci. Proto se autorka snažila o objektivní zhodnocení nejenom celkového vyznění vycházek, ale i jednotlivých aktivit zvlášť. I ze zpětných vazeb je vidět, že žáci šestých tříd si rádi hrají a kreslí, a proto by toho mohly další programy využít. Samozřejmě nejde brát předkládané závěry jako jediné možné. Každá třída reaguje jinak, a je možné, že aktivity, které byly pro kouřimské žáky snadné, mohou být náročné pro žáky, kteří přijedou zdaleka a naopak.

Všechny vycházky zahrnovaly obecné téma, které bylo konkretizováno na příkladu Kouřimi. Díky obecným znalostem, které jsou během vycházek prohlubovány a zaměření na průřezové téma Osobnostní a sociální výchova, mohou nabízené programy směle absolvovat i žáci z cizích měst, kteří navštíví Kouřim poprvé v životě. Pro ně by ale bylo třeba postupovat pomaleji a klást větší důraz na informace, které jsou důležité pro aktivity. Autorka se ale domnívá, že takové programy by pro školy mohly být atraktivní, zvláště v jarních měsících.

Předkládaná práce tedy splnila svůj cíl, nabídla cestu, kterou se může ubírat spolupráce paměťových institucí a Základní školy Miloše Šolleho Kouřim do

budoucnosti. Samozřejmě je nyní na Regionálním muzeu v Kolíně, jak se s touto možností vypořádá, zda-li programy přijme, popřípadě si je ještě upraví. Pokud by měli pracovníci muzea zájem o pilotní školu, která by nové programy vyzkoušela, byla by Základní škola Miloše Šolleho Kouřim jistě vhodným partnerem, který se nebojí nových výzev a může poskytnout kvalitní zpětnou vazbu.

Pro budoucnost spolupráce škol a paměťových institucí je důležitá harmonie mezi nabídkou a poptávkou. Pokud se obě strany postaví aktivně k nabízené cestě spolupráce, bude jistě dobře fungovat.

POUŽITÉ PRAMENY A LITERATURA

Použitá literatura

Batelka, J.: *Kolínsko v číslech*. Fond učitelstva školního okresu kolínského, Kolín 1933.

Batelka, J.; Vocilka, J.: *Kouřim, Molitorov*. Musejní spolek pro okres kouřimský, Kouřim 1933.

Borová, H.: *Fresky v kryptě sv. Kateřiny v Kouřimi*. Kutná Hora 2005. Středoškolská odborná činnost, Gymnázium Jiřího Ortena.

Český statistický úřad, Středočeský kraj. Dostupný na: http://www.stredocesky.czso.cz/xs/redakce.nsf/i/mesta_a_obce.

Čornej, P. a kol.: *Dějiny zemí Koruny české I*. Paseka, Praha a Litomyšl 2003, ISBN 80-7185-605-3.

Databáze autorit, regionálních osobností, památek a místopisu. Středočeská vědecká knihovna v Kladně, dostupný na <http://svk7.svklk1.cz/i2/i2.entry.cls?ictx=kl>.

Dvořák, F.: *Pravěk Kolínska a Kouřimska*. Učitelstvo školního okresu kolínského. Kolín 1936.

Hlávka, J.: *Soupis památek historických a uměleckých v království českém od pravěku do počátku XIX. století. Politický okres kolínský*. Archaeologická kommise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, Praha 1897.

Hobl, D.: *Muzeum lidových staveb v Kouřimi*. Regionální muzeum v Kolíně, Kolín 1996.

Charvát, P.: *Libušinka, Žároví a Žiži: české pohanství na cestě ke státu*, In: Acta onomastica XXXVI. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, Praha 1995, s. 84-88, ISSN 1211-4413.

Charvát, P.: *Zrod českého státu: 568-1055*. Vyšehrad, Praha 2007, ISBN 80-7021-845-7.

Charvátová, K.: *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142-1420, 2. svazek, Kláštery založené ve 13. a 14. století*. Karolinum, Praha 2002, ISBN 80-246-0385-3.

Janáček, J. a kol.: *Umění doby posledních Přemyslovců*. Středočeské muzeum, Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje, Roztoky u Prahy 1982.

Jelínek, Z.; Helfert, Z.: *Kolínsko*. Středočeské nakladatelství a knihkupectví v Praze, Praha 1990, ISBN 80-7057-025-3.

Jelínek, Z.; Pospíšilová, A.; Svoboda, B.; Šolle, M.: *Kouřim – Muzeum Kouřimska/ stálá expozice*. Regionální muzeum v Kolíně 1989.

Kouřim, Kapesní průvodce s mapkou města, Město Kouřim, dále bez bližšího určení.

Kouřim, letecký pohled. ZHC PRESS, Karlovy Vary 1998.

Kronika tak řečeného Dalimila. překlad ze staročeského originálu Marie Krčmová. Svoboda, Praha 1977.

Kurka, J.: *Archidiakonáty Kouřimský, Boleslavský, Hradecký a diecese Litomyšlská (místopis církevní do roku 1421)*. Československá akciová tiskárna, Praha 1914.

Líbal, D.: *Katalog gotické architektury v České republice do husitských válek*. Unicornis, Praha 2001, ISBN 80-901587-8-1.

Líbal, D.: *Kouřim*. Poklady umění v Čechách a na Moravě LVII. Výtvarný odbor umělecké besedy, Praha 1943.

Mazačová, L. a kol.: *Průvodce muzeem Kouřimska v Kouřimi. Katalog k expozicím*. Regionální muzeum v Kolíně 2008, ISBN 80-86403-15-1.

Miškovská, Z.: *Kouřim. Dějiny města v kouřimských kronikách*. In: Archivní prameny Kolínska – 1993, vydavatelství Kolínské noviny pro Státní okresní archiv v Kolíně, Kutná Hora 1994, s. 17-24.

Miškovská, Z.: *Dějiny města a městské správy*. In: Archiv města Kouřim 1405-1945 (1959), Inventář. I. díl 1405-1850 (1896), SOKA Kolín, Kolín 2000, s. 1-13.

Oehm, V.: *Paměti královského města Kouřimě I. díl – od založení župního hradu až do začátku válek husitských (r. 1419)*. Höfer a Klouček, Praha 1894.

Petráň, Z.; Radoměský, P.: *Encyklopedie české numismatiky*. Libri, Praha 1996, s. 77-86, ISBN 80-85983-09-5.

Podlaha, A.: *Posvátná místa království českého : dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů a jiných pomníků katolické víry a náboženství v království Českém. Řada první, Arcidieceze Pražská. Díl IV., Vikariáty: Kolínský a Rokycanský. Dědictví sv. Jana Nepomuckého*, Praha 1910.

Práce muzea vesnice v Kouřimi 1. Regionální muzeum v Kolíně, Kolín 1973.

Práce muzea vesnice v Kouřimi 2. Regionální muzeum v Kolíně, Kolín 1976.

Práce muzea vesnice v Kouřimi 3. Regionální muzeum v Kolíně, Kolín 1977.

Práce muzea vesnice v Kouřimi 4. Regionální muzeum v Kolíně, Kolín 1978.

Práce muzea vesnice v Kouřimi 5. Regionální muzeum v Kolíně, Kolín 1979.

Procházka, L. a kol.: *České skanzeny*. W-servis, Nadace kulturního dědictví, Praha 1994.

Pýcha, J.; Batelka, J. a kol.: *Kouřim včera a dnes*. KNV, Praha 1958.

Radová-Štiková, M.: *Příspěvek architekta k počátkům Kouřimi*. In: Archeologické rozhledy, 1975, s. 281-282.

Razím, V.: *K přemyslovskému opevnění města Kouřimi*. In: *Archæologica historica* 11, 1986, s. 255-266.

Rišlink, V.: *Kouřim. Architektonický vývoj města od 13. století do poloviny 17. století*. Středoškolská odborná činnost 1991, rukopis v SOkA Kolín.

Rišlink, V.: *Kouřim a okolí: průvodce po kulturních památkách*. Město Kouřim 2000.

Rišlink, V. a kol.: *Kouřim. Kostel sv. Štěpána. Gotická sochařská a malířská výzdoba krypty sv. Kateřiny*. Repro Ferretle, Praha 2004.

Rišlink, V.; Krteček, J.: *Kouřimská kaple sv. Kateřiny a její andělský chór. Památky pro život, Kouřim 2009*.

Národní památkový ústav: *MonumNet. Světové dědictví, NKP, chráněná území*.

Dostupné na:

<<http://monumnet.npu.cz/chruzemi/list.php?KrOk=Ok&Nazev=&KodKr=21&KodOk=2104>>.

Svoboda, B.: *Dějiny opevnění král. krajského města Kouřimě*. In.: *Ročenka města Kolína a okresu, město Kolín, Kolín 1941*.

Svoboda, B.: *Kouřim a Kouřimsko*. originál rukopisu, Kouřim 1967, uložen v Knihovně SOkA Kolín, číslo 11203/R1177

I. díl Kouřim pravěká a zlická

II. díl 2. Kouřim: mladší hrad a vévodové Děpoltici

III. díl 3. Kouřim: město dříve královské krajské

Svoboda, B.: *Jaromírovy kouřimské ražby*. In: *Numismatické listy XXIII*, 1968, s. 137-143.

Šolle, M.: *Stará Kouřim a projevy velkomoravské hmotné kultury v Čechách*. Academia, Praha 1966.

Šolle, M.: *Kouřim v průběhu věků*. Academia, Praha 1981.

Šolle, M.: *Po stopách přemyslovských Děpolticů*. Vyšehrad, Praha 2000, ISBN 80-7021-343-4.

Štika, J.; Langer, J.: *Československá muzea v přírodě*. Profil Ostrava, Osveta, Ostrava 1989, ISBN 80-217-0039-4.

Šulc, A. F.: *Objevená Kouřim*. dokumentární/krátkometrážní film, Československo, 1953, 14 min.

Tůma, J.: *Paměti osad na Kouřimsku*. Učitelstvo školního okresu Kolínského, Kolín 1915.

Vedralová, K.: *Třicetiletá válka v Kouřimi. Dějiny města do saského vpádu roku 1631*. Bakalářská práce. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2008. 54 l., 11 l. příl. Vedoucí bakalářské práce František Šebek. Dostupné na <http://dspace.upce.cz/bitstream/10195/35050/1/vedralovakaterina_tricetiletavalka_fs_2008.pdf>.

Zap, K. V.: *Památky archeologické a místopisné*. Archeologický sbor Musea království Českého nákladem Matice české, Praha 1855.

Zyvalda, J. V.: *Dejm Kouřima města někdy čtverou vůni z sebe vydávající nyní pak k počestnosti téhož města všem vůbec vyvedený a ukázaný od M. kněze Václava Zivaldy Kouřimského*, uložené v SOkA Kolín pouze v opisu pořizovaném J. Schneiderem v roce 1937.

Pedagogická literatura

Česká

Bertrand, Y.: *Soudobé teorie vzdělávání*. Portál, Praha 1998. ISBN 80-7178-216-5.

Brabcová, A. (ed.): *Objektové učení*. In.: *Brána muzea otevřená. Průvodce na cestě muzea k lidem a lidí do muzea*. Nakladatelství Juko, Náchod 2002, s. 380-404, ISBN 80-86213-28-5.

Foltýn, D. a kol.: *Prameny paměti. Sedm kapitol o kulturně historickém dědictví pro potřeby výchovné praxe*. Katedra dějin a didaktiky dějepisu Pedagogické fakulty UK v Praze, Praha 2008, ISBN 978-80-7290-352-8.

Hanková, Z.: *Zážitková pedagogika jako dar učitelům*. In: Gymnasion. Metoda a inspirace[online]. 4.4.2010, č. 12, Dostupný na: <<http://www.gymnasion.org/archive/article/zazitkova-pedagogika-jako-dar-ucitelum-0>>.

Jirásek, I.: *Vymezení pojmu zážitková pedagogika*. In: Gymnasion. Časopis pro zážitkovou pedagogiku, č. 1, jaro 2004, Prázdninová škola Lipnice, Praha 2004. ISSN 1214-603X.

Kolektiv autorů: *Rámcový vzdělávací program (se změnami provedenými k 1.9. 2007)*, VÚP, Praha 2007, dostupný na: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf>.

Parkan, F. a kol.: *Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví. Metodická příručka*. Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, katedra dějin a didaktiky dějepisu, Praha 2008, ISBN 978-80-7290-287-3.

Štech, S.: *Vzdělávací programy mají umožnit poznání aneb Brána mysli otevřená*. In: Brabcová, A. (ed.): *Brána muzea otevřená. Průvodce na cestě muzea k lidem a lidí do muzea*. Nakladatelství Juko, Náchod 2002, s. 66-85. ISBN 80-86213-28-5.

Základní škola Miloše Šolleho Kouřim, okres Kolín: *Školní vzdělávací program pro základní vzdělávání*, verze 2007/2008, s platností od 3. 9. 2007, dostupný na: <<http://www.zsk.cz/dokumenty.html>>.

Základní škola Miloše Šolleho Kouřim, okres Kolín: *Výroční zpráva o činnosti školy, školní rok 2009/2010*, dostupný na: <<http://www.zsk.cz/dokumenty.html>>.

Francouzská

Apprendre histoire. In: Cahiers Pédagogiques, N° 471, mars 2009.

Astoul, G.; Chabaud, C.; Delory, D.: *50 activités pour découvrir le patrimoine à l'école et au collège*. CRDP Midi-Pyrénées, Toulouse 2003, ISBN 2-86565-331-5.

Caillet, E.: *Accompagner les publics*. L'Harmattan, Paris 2008, ISBN 978-2-296-04480-7.

Cohen, C.: *Quand l'enfant devient visiteur : Une nouvelle approche de partenariat École/Musée*. L'Harmattan, Paris 2001, ISBN 2-7475-2446-9.

Collectif arts plastiques: *Mots à Musées*. CRDP de l'Académie de Vensailles, Sarcelles 2000, ISBN 2-86637-291-3.

Éducation & Pédagogies N° 16 Décembre 1992. Centre international d'Études pédagogiques, Sèvres 1992, ISSN 0998-4356.

Faublée, E.: *En sortant de l'école... musées et patrimoine*. Hachette, Paris 1992, ISBN 2-01-020002-0.

Goetzke-Ricault, D.: *Dossier l'école et les musées* N° 7. École Normale Mixte de Beauvais, Oise 1987.

Gonzales, L.; Di Matteo, M.: *50 activités pour aller au musée dès la maternelle*. CRDP Midi-Pyrénées, Toulouse 2005, ISBN 2-86565-034-0.

Grange, D. J.; Poulot, D.: *L'esprit des Lieux. Le patrimoine et la cité*. Presses Universitaires de Grenoble, Grenoble 1997, ISBN 2-7061-0732-4.

Houssaye, J.: *École et vie active. Résister ou s'adapter ?* Delachaux & Niestle, Éditeurs Neuchatel, Paris 1987, ISBN 2-603-00625-8.

Conseil international des monuments et des sites (anglická zkratka ICOMOS), *Célébrez le 18 avril, la journée internationale des monuments et des sites ! (Oslavte 18. duben ! Mezinárodní den památek a sídel)*. Dostupný na : <http://www.international.icomos.org/18thapril/index.html>.

La cité de l'architecture et du patrimoine. In: TDC (Textes et Documents pour la Classe), N° 933, Avril 2007, ISSN 0395-6601.

Le Pellec, J.; Marcos-Alvarez, V.: *Enseigner l'histoire : un métier qui s'apprend*. Hachette, Paris 1991, ISBN 2-01-019160-9.

Malique, M.; Dupouy, D.: *50 activités avec carnaval. Pédagogie et Patrimoine à l'école et au collège*. CRDP Midi-Pyrénées, Toulouse 2001, ISBN 2-86565-297-1.

Meirieu, P.: *Apprendre... oui, mais comment*. ESF éditeur, Paris 1987, ISBN 2-7101-1386-4.

Ministère de l'Éducation nationale, de la Jeunesse et de la Vie associative. oficiální dokumenty Ministerstva národního školství, mládeže a spolkového života dostupné na <<http://www.education.gouv.fr/>>.

Odkazy na instituce spolupracující s Ministerstvem národního školství, mládeže a spolkového života, dostupné na:

<<http://www.education.gouv.fr/cid49904/partenaires-lies-a-la-memoire.html>>.

Ministère de la Défense, oficiální stránka Ministerstva obrany, dostupné na : <www.defense.gouv.fr/educadef>.

Morin, M.; Guitton, M.: *La pratique de l'exposition.* CRDP de Poitou-Charentes, Poitiers 2006, ISBN 2-86632-586-9.

Recommandation N° R (98) 5 du Comité des Ministres aux États membres relative à la pédagogie du patrimoine. dokument přijatý Radou ministrů 17. března 1998, dostupný na

<<https://wcd.coe.int/wcd/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=530638&SecMode=1&DocId=459472&Usage=2>>.

Literatura použitá pro tvorbu programu vycházek

Hoffmann, F.: *České město ve středověku.* Panorama, Praha 1992.

Hrala, J.: *Malý labyrint archeologie.* Albatros, Praha 1976.

Hra o zemi, dostupné na: <<http://www.hraozemi.cz/>>.

Jirásek, A.: *Staré pověsti české.* Albatros, Praha 1970.

Karpatský, D.: *Malý labyrint literatury.* Albatros, Praha 1997, ISBN 80-00-00527-1.

Legenda o svaté Kateřině. přeložil Pelán, J., Odeon, Praha 1983.

Le Goff, J.: *Středověký člověk a jeho svět*. Vyšehrad, Praha 2003, ISBN 80-7021-682-4.

Lengová, M.: *Didaktické hry na hodinách dějepisu*. In: Učitel'ské noviny, roč. 54, č. 9., 2004, s. 9.

Růžička, J., Šindlářová, I.: *Mýty a báje starých Slovanů*. FONTÁNA 2003, ISBN 80-7336-132-9.

Sedlmayerová, M.: *Dějepisná exkurze – nedílná součást výuky a poznávání historie. Kutná Hora*. In: Společenskovědní předměty, roč. 2, č.2, 2002/03, s.17-22.

Skalková, J.: *Obecná didaktika*. Grada Publishing, Praha 2007, ISBN 978-80-247-1821-7.

Válková, V.: *Dějepis pro základní školy 6*. SPN, Praha 2006, ISBN 80-7235-337-3.

Válková, V.: *Dějepis pro základní školy 7*. SPN, Praha 2007, ISBN 978-80-7235-373-6.

Váňa, Zd.: *Svět dávných Slovanů*. ARTIA, Praha 1983.